Hidayet Yıldızları

Hidâyet Yıldızları

Hidâyet Yıldızları

Vehbi YILDIZ

HİDÂYET YILDIZLARI

Editör
Yücel BOZCU

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Mizanpaj
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
975-278-185-3

Yayın Numarası
439

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası / İZMİR Tel: (0232) 252 20 96
Nisan 2006

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Alayköşkü Cad. No: 12 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 519 39 33Faks: (0212) 519 39 01

Işık Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88Faks: (0216) 318 52 20
www.isikyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

"Yüce Allah'a layıkıyla iman eden ve Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) hakkıyla sahip, çıkan ve kendilerini "erkek oğlu erkekler" olarak tanıdığımız Sahabe-i Kiram'ı, yani peygamberlerden sonra beşerin en kıymetli şahsiyetlerini yaratan yüce Allah'a yaratıklar sayısınca hamd ü senalar olsun.

"Samimî Hak dostları ve vefalı Peygamber yâranları" olan Sahabe-i Kirâm gibi bir cemaati her yönüyle örnek olacak şekilde yetiştiren ve onları birer muallim, birer mürşid ve birer rehber hüviyetinde diğer milletlerin imdadına gönderen ve böylece maddî terakkinin ve mânevi tekâmülün ilk tohumlarını atan ve her türlü kurtuluşun zeminini hazırlayan Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) binlerce salât u selâm olsun.

Âyet-i kerimelerin delâletiyle, hadis-i şeriflerin irşadıyla, selim akıl ile selim kalp sahiplerinin şehâdetiyle Sahabe-i Kirâm namındaki yüce şahsiyetler, en yüksek derece olan "Rıza ve Rıdvan" derecesine ulaşan kimselerdir.

Evet, beşerin en faziletli tâifesi, fazilet meydanının en yiğit süvarileri, hidâyet semâsının göz kamaştıran en parlak yıldızları ve istikamet ülkesinin aldanmaz ve aldatmaz en güvenilir rehberleri şüphesiz "Sahabe-i Kirâm" namıyla ma'ruf ve meşhur olan yüce şahsiyetlerdir.

Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) "Ashabım yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız hidâyeti bulursunuz" buyurmakla Sahabe-i Kirâm'ı hidâyet yıldızları derecesine çıkarmış, onların ulaştıkları yüksek makamı göstermiş ve onları bir hidâyet rehberi, bir hakikat mürşidi ve bir istikamet kılavuzu olarak tanıtmış ve onların her hususta güvenilirliğine âdeta kefil olmuştur. Sahabe-i Kirâm'ı hidayet yıldızları olma derecesine ve kendilerine iktida edilmesi gereken imtiyazlı şerefe yükselten son derece önemli bazı enerji ve besin kaynakları vardır.

Sahabe-i Kirâm'ın ne tür meziyetleri vardı ki, kısa bir zamanda insanlar ve cinler âleminin en parlak ve en seçkin sîmaları derecesine yükseldiler?

Sahabe-i Kirâm'ın ne gibi üstünlükleri vardı ki, diğer insanlar tarafından ulaşılması âdeta imkânsız olan zirvelere ulaştılar?

Sahabe-i Kirâm'ın ne gibi cazibeleri ve göz kamaştırıcı hâlleri vardı ki, kıyamete kadar gelecek bütün akıl ve basiret sahiplerinin gönüllerini fethettiler, ruhlarını cezbettiler ve onları kendilerine medyun ve minnettar bıraktılar?

İşte "Hidayet Yıldızları" namındaki bu kitapçıkta yüce Allah'ın kerem ve inayetiyle Sahabe-i Kirâm efendilerimizi tarih boyunca ve bütün insanlar arasında en hayırlı ümmet, en faziletli nesil ve en bahtiyar topluluk derecesine yükselten ve onlara bu derecelerini sonuna kadar korumalarını sağlayan bazı hususlar üzerinde durulacaktır.

Sahabe-i Kirâm'ı beşerin en mümtaz sîmaları yapan hususlar âyet-i kerimelerde, hadis-i şeriflerde ve bu meydanın erbabı olan gerçek merdânelerin ve söz sahiplerinin mübarek eserlerinde bütün tafsilatıyla vardır ve yeterince açıklanmıştır. Buna göre, benim gibilerin o yüce şahsiyetleri tanıtma ve sevdirme adına bir şeyler söyleyip yazmalarına elbette ki ihtiyaç yoktur. Ancak bazı İslâm büyüklerinin Efendimiz'in (sallallahu

aleyhi ve sellem) ve Kur'ân-ı Kerim'in medhi ile ilgili olarak söyledikleri gibi kemter bir kul olarak ben de "Sahabe-i Kirâm'dan bahsetmekle, onların yüce haslet ve kalıcı hizmetlerini dile getirmekle, nazarları bir kez daha onlara çevirmekle ve gerçek kurtuluş çaresinin ancak onların miras olarak bıraktıkları istikamet yolunda yürümekle olacağını göstermekle sözlerime bir değer kazandırayım, günahlarıma bir kefaret hazırlayayım, yüce Rıdvan'a ermek için kuvvetli bir vesile edineyim ve rahmetle anılmak için bir yâd-ı cemîl bırakayım" düşüncesiyle böyle bir kitapçığı telif etmeye teşebbüs ettim.

İşte size "Hidâyet Yıldızları" namındaki her yönüyle örnek ve rehber olan mümtaz şahsiyetler topluluğu...

Yüce Mevlâ, şu mübarek velâdet gecesinin ifade ettiği yüce hakikatler hürmetine bizleri Sahabe-i Kirâm'a lâyıkıyla iktida ve ittiba etmeye muvaffak kılsın... Âmin

Vehbi Yıldız

25 Haziran 1999
11 Rebiulevvel 1420
Cuma

SAHABE-İ KİRÂM'IN TANIMI

a. Sahabenin Tanımı

Sahabe, sözlükte arkadaşlık etmek, sohbet etmek, dost olmak ve bir arada bulunmak anlamlarında kullanılan "sahb" fiilinden türetilmiş çoğul bir kelimedir. "Sahâbî" kelimesi de bunun ism-i mensubu ve tekili olup arkadaş, dost manasınadır. İşte "sahabe" kelimesi, bu "sahâbî" kelimesinin çoğulu olup arkadaşlar, dostlar, beraber bulunanlar demektir. "Ashâb" kelimesi de "sa-hi-be" fiilinin ism-i faili olan "sâhib" kelimesinin çoğuludur. Dostlar, arkadaşlar demektir. Kadın sahabiye de "sahâbiyye" denilir ki, çoğulu "sahâbiyyât"tır.

Terim olarak sahabi: "Resûl-u Ekrem'i (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberliği sırasında mümin olarak gören, O'nunla görüşen, O'nunla konuşan ve Müslüman olarak vefat eden" kimseye denir. İslâm âlimlerinin çoğu sahabeyi böyle tarif etmişlerdir. Buna göre bir kimsenin sahabi olabilmesi için,

a. Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) Müslüman olarak görüp sohbet etmesi.

b. Hz.Peygamber'i peygamberliği döneminde görüp sohbet etmesi.

c. Müslüman olarak vefat etmesi lazımdır.

Buradaki görmek ve konuşmak kelimeleri birbirini açıklamaktadır. Çünkü Hz. Peygamber'le (sallallahu aleyhi ve sellem) konuşan âmâ kimseler de sahabi sayılmıştır. Mesela: Abese Sûresi'nin, hakkında nazil olduğu Abdullah bin Ümmi Mektûm âmâ idi. Fakat Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) ile Efendimiz'in peygamberliği sırasında iman ederek konuştuğu ve Müslüman olarak öldüğü için sahabidir.

Buna göre Resûl-u Ekrem'i (sallallahu aleyhi ve sellem) mümin olarak görmüş olan bir kimse, şayet daha sonra İslâm dininden döndü ise sahabi olmaktan çıkmıştır. Ancak daha sonra aynı şartlar içersinde tekrar iman etti ise, o zaman yine sahabi sıfatını kazanmıştır.

İmam Süyûtî gibi bazı âlimlere göre, Resûl-u Ekrem'i (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberliği sırasında gören ve iyiyi kötüden ayırt edebilecek yaşta olan çocuklar da sahabi sayılırlar.

Sahabelerin kendileri arasında derece, itibar ve fazilet bakımından muhtelif tabakaları vardır. Birinci tabakayı Aşere-i Mübeşşere teşkil eder. Son tabakayı da, Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) Vedâ Haccı'nda gören çocuklar teşkil ederler.

Cumhûr ulemânın görüşüne göre, âyet-i kerîmede Ensâr ve Muhâcirlerden *"Sâbıkûn-u Evvelûn"* olarak zikredilip övülenler, Mekke'nin fethinden veya Hudeybiye sulhünden evvel iman edip îlâ-yı kelimetullah için mücâhede eden bütün sahabelerdir.

b. Muhadramûn

Müslüman olarak İslâm devrini idrak ettiği halde Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) ile sohbeti olmayan kimseye *"muhadram"* denilir. Çoğulu *"Muhadramûn"* gelir. Muhadram olan kimselerin sayısı hakkında ihtilaf varsa da 20-30 civarında olduklarında ittifak vardır. Muhadramların meşhurlarından bazıları şunlardır: Kays b. Hâzım el-Becelî, Ebû Amr Sa'd b. İyâs es-Şeybânî, Esved b. Yezîd en-Nehaî, Ebî Müslim Abdullah b.

Sevb el-Havlânî, Ahnef b. Kays et-Temîmî ve Üveys b. Amir el-Karanî...[1] Cenâb-ı Hak cümlesinden ebediyen razı olsun. Âmin.

c. Sahabenin Sayısı

Sahabilerin toplam sayısı hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte; birçok araştırmacının belirttiğine göre, bütün sahabilerin sayısı yüz binin üzerindedir.[2] Terceme-i hâlleri yapılan sahabilerin sayısı ise on bin civarındadır. Mesela: Veda Haccı'na kırk bin, Tebük seferine yetmiş bin sahabi iştirak etmişti. İmam Şâfii, Resûl-u Ekrem'i (sallallahu aleyhi ve sellem) gören ve O'ndan hadis rivayet eden altmış bin sahabinin bulunduğunu nakletmektedir. Mekke'nin fethinden sonra pek çok sahabi değişik vesilelerle değişik belde ve memleketlere dağılmış olduklarından gerek toplam sayıları gerekse pek çoğunun isimleri maalesef tam olarak tespit edilememiştir.

d. Sahabe-i Kirâm, Muhâcir ve Ensâr Olmak Üzere İki Kısma Ayrılırlar

Muhâcirîn: İlk Müslümanlar olup Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında bulunan ve sahip oldukları üstün meziyetleri itibariyle bütün Müslümanların başında gelen, İslâm dinine tertemiz bir kalple, sapasağlam bir imanla ve dört elle sarılıp en yakınlarının bile kınamalarına ve karşı koymalarına aldırmayan, kabul ettikleri İslâm hakikatlerini yaşamak uğruna gerektiğinde Allah rızası için yurtlarını, hanımlarını ve çocuklarını terk eden, Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) için her türlü fedakârlığa katlanan ve Mekke'nin fethinden evvel sırf İslâm'ı yaşamak için Mekke'den Medine'ye hicret eden kimselerdir. İşte bu kimseler, İslâmiyet'e en büyük hizmeti yapmış ve neticede Allah'ın rahmet ve mağfiretini, Resûl-u Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem)

---

1 *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi,* 1/33-34

2 A.g.e. , 1/28

sevgisini, meleklerin istiğfarını ve bütün Müslümanların duasını kazanmış olan en mümtaz şahsiyetlerdir.

Mekke'nin fethedilmesiyle birlikte hicret hâdisesi ve şerefi her ne kadar sona ermiş ise de; daha önceden hicret eden kimselerin faziletleri, şerefleri, itibarları ve üstünlükleri devam etmiş ve yapmış oldukları hicretler, kendileri için bir şeref ünvanı olarak bâkî kalmıştır. Kur'ân-ı Kerim Muhâcirîn-i Kirâm'dan bahsederken şöyle demektedir:

﴿...فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي
وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهَا الأَنْهَارُ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللهِ وَاللهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ﴾

"Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, benim yolumda işkence edilenler, vuruşanlar ve öldürülenler (var ya); elbette onların günahlarını örteceğim ve onları altlarında ırmaklar akan cennetlere koyacağım; Allah katında bir karşılık olarak. Karşılıkların en güzeli ancak Allah katındadır." (Âl-i İmrân, 3/195)

Ensâr: Lügat olarak yardım edenler manasına gelmektedir. Terim olarak Ensâr: Mekke'den Medine'ye sırf İslâm'ı yaşamak ve onu her tarafa yaymak için hicret eden Hz. Muhammed'i (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Muhâcirleri bütün samimiyetleriyle kabul eden, onları kendi nefislerine tercih eden, onlarla kardeş olup her türlü ihtiyaçlarını üstlenen, onları kendi mallarına, yurtlarına, bağ ve bahçelerine ortak yapacak kadar mürüvvette ve yardımda ileriye giden ve her türlü fedakârlığı göğüsleyerek etrafın tehditlerine ve tazyiklerine aldırmadan dünyaya meydan okurcasına İslâm dininin yayılması için bütün imkânlarını seferber eden Medineli Müslümanlardır.

Yukarıda sayılan yüce hasletlerin sahibi olan Ensâr-ı Kirâm, hayatlarının sonlarına kadar bu hallerini samimiyetle devam

ettirmiş ve sadâkatle İslâm'a hizmet etmişlerdir. Onların bu yüce yardımları sayesinde Muhâcir olan sahabilerin ihtiyaçları halledilmiş; her iki cemaatın karşılıklı anlayış, yardımlaşma, çalışma ve fedakârlıkları sayesinde de İslâm devleti kurulmuş; faziletli bir nesil yetişmiş ve neticede İslâm toplumunun maddî manevî refah ve huzur seviyesi kısa bir zamanda diğer bütün ülkelerin önüne geçmiştir.

Kur'ân-ı Kerim pek çok âyetinde Ensâr'dan bahsetmekte, onları sahip oldukları güzel hasletleriyle övmekte ve onları bizlere örnek olarak göstermektedir. Ezcümle:

﴿ وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ
وَلاَ يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ
وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾

"Ve onlardan (Muhâcirlerden) önce o yurda yerleşen ve imana sarılanlar (Ensâr), kendilerine göç edip gelen (Muhâcir)leri severler ve onlara verilenlerden ötürü göğüslerinde bir ihtiyaç duymazlar. Kendilerinde bir ihtiyaç olsa bile (onları) kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarına erenlerdir." (Haşir, 59/9)

Resûlullah'dan da (sallallahu aleyhi ve sellem) Ensâr-ı Kirâm'ın faziletleri ile ilgili birçok hadis vârid olmuştur. Mesela;

Bir gün bir hâdise münâsebetiyle Ensâr'ın faziletiyle ilgili olarak meâlen şöyle buyurmuşlardı: *"Hicret olmasaydı Ensâr'dan birisi olurdum. Bütün insanlar bir yola Ensâr da başka bir yola girseler ben Ensâr'ın girdiği yola girerdim. Allah'ım! Ensâr'a, Ensâr'ın çocuklarına ve Ensâr'ın torunlarına merhamet eyle."*[3]

---

[3] İbn-i Hişam, *Siretü'n-Nebevîye,* 4/143

"Ensar var ya, onları ancak mümin olan kimse sever, ve onlara ancak münâfik olan kimse kızar. Onları kim severse Allah da onu sever ve onlara kim kızarsa Allah da ona kızar."[4]

Yine rivayette vardır ki, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün başı sarılı olarak çıktı ve şöyle buyurdu: *"Ey Muhacirler! Siz durmadan çoğalırsınız. Ensar ise bugünkü sayılarını muhafaza eder, hiç artmazlar. Ensar, benim kendilerine sığındığım ve kendileriyle sırrımı paylaştığım insanlardır. Ensar'ın iyilik yapanlarına iyilik yapınız, kötülük yapanlarından ise vazgeçip affediniz."*[5]

Ensâr veya Muhâcirler'den olan Sahabe-i Kirâm'ın fazilet ve kıymetleri nihâyetsizdir. Çünkü hicret ve nusret sayesinde yani, Muhâcirler'in hicret etmesi ve Ensâr'ın onlara ve İslâm dâvâsına sahip çıkması ile Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicret etmiş ve bu sayede Medine, İslâm dininin gerçekleşmesi için bir istikrar ve intişar merkezi haline gelmiştir. Öyle ki, Medine bu sayede Kur'ân hakikatleri ile sünnet prensiplerinin talim edilip etrafa neşredildiği bir tebliğ ve irşad minberi olma derecesine yükselmiş, günümüze kadar Medine-i Münevvere olarak yâd edilmiş ve inşaallah ebediyen öyle yâd edilecektir.

Evet şu âlemde en şerefli şehir Mekke olduğu gibi, en nûrlu şehir de hiç şüphesiz Medine'dir. Bundan ötürüdür ki birisi Mekke-i Mükerreme, diğeri de Medine-i Münevvere olarak bilinmekte ve öyle yâd edilmektedir. Cenâb-ı Hak, her iki şehrin de kerâmet ve nûraniyetlerini sürekli olarak artırsın, faziletleri ile yüceliklerini ebediyetlere kadar devam ettirsin, gönlümüzü onlara karşı aşk, şevk, rağbet ve inşirah ile doldursun ve bizleri, hayatlarını bütün güzel hasletlerin doruklarında geçiren Sahabe-i Kirâm efendilerimizi layıkıyla tanıma ve onlara intisap etme şerefiyle bahtiyar kılsın. Âmin.

---

[4] Buhari, *Cami'us-Sahih*, 4/223
[5] Kandehlevi, *Hayatü's-Sahabe*, 4/167

KUR'ÂN VE HADİS'E GÖRE SAHABE-İ KİRÂM

Sahabe-i Kirâm efendilerimiz, Kur'ân'ın, hadislerin, daha önceki Tevrat ve İncil gibi semâvî kitapların ve Ehl-i Sünnet âlimlerinin onları son derece güzel hasletleriyle ve gayet üstün hizmetleriyle medh u senâ ettiği ve onları bütün insanlığa örnek cemaat olarak gösterdiği kimselerdir. Onların bazıları hakkında âyetler inmiş ve kendilerine Allah tarafından özel iltifatlar edilmiş, diğer bazıları hakkında da Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) övücü sözler söylemiş; hatta bazılarına sahip oldukları güzel vasıfları ile hitap ederek onları yüzlerine karşı övmüş ve kendisine öyle Ashab'ı lütfettiği için yüce Allah'a şükretmiştir.

"En faziletli ve en hayırlıdırlar" cümlesi bir hükümdür. Her hükmün bir dayanak noktası ve bir sebebi vardır. Öyle ise sahabeyi de en hayırlı ve en üstün yapan bir kısım hususlar ve meziyetler vardır ki, onlar sahip oldukları bu yüce meziyetler sayesinde "en faziletli ve en hayırlı olma" şerefini elde etmişlerdir. İşte bazı âyet ve hadisler onların bu yüce hususiyetlerini şöyle dile getirmektedirler:

a. Kur'ân-ı Kerim'e Göre Sahabe-i Kirâm

﴿ كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَوْ اٰمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾

"Siz insanlar için ortaya çıkarılan, doğruluğu emreden, fenalıktan alıkoyan ve Allah'a inanan en hayırlı bir ümmetsiniz." (Âl-i İmrân, 3/110)

﴿ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ... ﴾

"Muhammed Allah'ın elçisidir. O'nun beraberinde bulunanlar inkârcı olanlara karşı çok şiddetli (sert ve kuvvetli), kendi aralarında gayet merhametli (yumuşak ve nazik)dirler. Onları (sürekli olarak) rükûa varırken, secde ederken ve Allah'tan lütuf ve hoşnutluk isterken görürsün. Onlar yüzlerindeki secde iziyle tanınırlar..." (Fetih, 48/29)

﴿ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا... ﴾

"Ve böylece sizi tam ortada (her ameli dengede) bulunan bir ümmet kıldık ki, insanlara şahit ve örnek olasınız; Peygamber de size şahit ve örnek olsun." (Bakara, 2/143)

﴿ وَالسَّابِقُونَ الأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴾

"Muhâcirlerden ve Ensârdan (İslâm'a girmekte) ilk öne geçenler ile bunlara (iman, ihsan ve itaatle) uyan ve iltihak edenler... Allah onlardan hoşnut olmuştur, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. (Allah) onlara altlarında ırmakların aktığı ve (onlar da) içlerinde temelli ve ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kurtuluş budur." (Tevbe, 9/100)

﴿ لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴾

"(Ey muhammed!) Gerçekten, Allah o müminlerden hoşnut oldu, o ağaç altında sana biat ederlerken gönüllerindekini bildi de onlara güvenlik verdi ve onlara yakın bir zafer bahşetti." (Fetih, 48/18)

b. Hadise Göre Sahabe-i Kirâm

خَيْرُ اُمَّتِى قَرْنِى ثَمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثَمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ

"Ümmetimin en hayırlısı, içinde bulunduğum (beni gören ve iman eden) nesildir. Sonra onları takip edenler (tâbiîn), sonra da onların arkasından gelenler (tebe-i tâbiîn)dir"[6]

لاَ تَسُبُّوا اَصْحَابِى، لاَتَسُبُّوا اَصْحَابِى، فَوَالَّذِي نَفْسِى بِيَدِهِ!
لَوْ أَنَّ اَحَدَكُمْ اَنْفَقَ مِثْلَ اُحُدٍ ذَهَباً، مَا اَدْرَكَ مُدَّ اَحَدِهِمْ وَلاَ نَصِيفَهُ

"Ashabıma sövmeyiniz! Ashabıma sövmeyiniz! (Onların aleyhinde konuşmayınız.) Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, biriniz Uhud dağı kadar Allah yolunda altın harcasa bile; onların bir müd (takrîben bir kg) veya onun yarısı kadar (yaptıkları) infaklarının derecesine ulaşamaz."[7]

اَللّٰهَ اَللّٰهَ فِى اَصْحَابِى، اَللّٰهَ اَللّٰهَ فِى اَصْحَابى، لاَ تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا بَعْدِى
فَمَنْ اَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّى اَحَبَّهُمْ وَمَنْ اَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِى اَبْغَضَهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ
فَقَدْ اٰذَانِى وَمَنْ آذَانِى فَقَدْ آذَى اللّٰهَ وَمَنْ آذَى اللّٰهَ فَيُوشِكُ اَنْ يَأْخُذَهُ

"Ashabım hakkında Allah'tan korkun. Ashabım hakkında Allah'tan korkun. Benden sonra onları lisan oklarınızla

6 Buhârî, *Cami'us-Sahih*, 4/189
7 Müslim, *Cami'us-Sahih*, 2/1967

hedef tutmayın. Kim onları severse beni sevdiğinden ötürü sevmiştir. Kim onlara kızarsa bana kızdığından ötürü kızmıştır. Kim onlara eziyet ederse kesinlikle bana eziyet etmiş olur. Kim bana eziyet ederse Allah'a eziyet etmiş olur. Kim de Allah'a eziyet ederse Allah'ın onu (büyük bir helâkle) yakalaması yakındır."[8]

اَصْحَابِى كَالنُّجُومِ فَبِأَيِّهِمِ اقْتَدَيْتُمْ اِهْتَدَيْتُمْ

"Ashabım yıldızlar gibidir. Hangisinin (istikamet ve salâhat yolunda rehber olarak) arkasından giderseniz hidâyete erersiniz. (Doğru yolu bulur kurtulursunuz.)"[9]

لاَتَمَسُّ النَّارُ مُسْلِمًا رَاٰنِى اَوْ رَاٰى مَنْ رَاٰنِى

"Beni gören bir Müslüman'a (sahabeye) ve beni gören kimseyi (sahabeyi) görene (tâbiîne) ateş dokunmaz."[10]

İşte yukarıda geçtiği gibi Kur'ân-ı Kerim değişik âyetleriyle, Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) pek çok hadisleriyle ebedlere doğru giden uzun yolda en nurlu, en ünsiyetli, en sevimli ve en uyumlu arkadaşlar kâfilesini, fazilet meydanının yiğit süvârîlerini, hidâyet semâsının en parlak yıldızlarını ve istikâmet ülkesinin aldanmaz ve aldatmaz rehberlerini gösterip tanıtmakta ve sonsuz saadetin ancak onlara ittiba ve iktida etmekle gerçekleşeceğine dikkatleri çekmekte ve akıl ve iman sahiplerini ısrarla o kâfileye iltihak ve refakat etmeye davet etmektedir. *Yüce Allah, bizleri o salihler ve sadıklar zümresine dünyada lâyıkıyla ittibâ ve iktida etmeye, ahirette de iltihak ve refâkat etmeye muvaffak kılsın. Âmin.*

---

8 Tirmizî, *Sünen*, 5/696

9 Aclûni, *Keşfü'l-Hafâ*, 1/132

10 Tirmizî, *Sünen*, 5/694

Sahabe-i Kirâm'dan da ricam; kapılarına intisap etmiş fakat vefâsız olan şu bendelerini, bu kitabı okuyup içlerinde kendilerine karşı ciddi bir hürmet ve muhabbet besleyen kardeşlerimizi ve kendilerinin bize mukaddes bir emânet olarak bıraktıkları iman ve İslâm hakîkatlerine sahip çıkan bütün müminleri dostlar ve sevgililer defterine yazmalarıdır.

SAHABE-İ KİRÂM'IN FAZİLETİ

(Fevkalâde üstünlükleri)

Peygamberlerden (aleyhimüsselâm) sonra beşerin en faziletli tâifesi ve en seçkin zümresi, Kitap ve Sünnet'in talim ve irşâdı; Ehl-i Sünnet ve Cemaat'ın icmâ ve ittifakı; İslâm'a dost veya düşman olanların tasdiki ve takdiri ile "Sahabe-i Kirâm" nâmıyla malum ve meşhur olan mümtaz şahsiyetlerdir. Ve küllî fazilet ve mutlak üstünlük onlara aittir.

Sahabe denilince ne anlamalıyız? Sahabe kelimesi bize neleri ilham etmelidir? Sahabe-i Kirâm'ın fevkalâde üstünlükleri nereden kaynaklanmaktadır? Sahabe-i Kirâm'ın kalplerini selîm, akıllarını müstakîm, imanlarını kuvvetli, duygularını huşyâr, davranışlarını müspet, hizmetlerini bereketli, konuşmalarını hikmetli, geçimlerini uyumlu, aşk ve şevklerini sürekli, himmet ve gayretlerini verimli yapan; onları "insanlar ve cinler âleminin en parlak ve en seçkin sîmaları" derecesine yükselten hususlar nelerdir?

Zikredilen âyet ve hadisler, aslında bu gibi sorulara fazlasıyla cevap vermektedirler. Fakat biz yine de Sahabe-i Kirâm'ın faziletleri ve üstünlükleri ile ilgili bazı hususları, Allah'ın inâyetine dayanarak ve Ehl-i Sünnet âlimlerinin irşadları doğrultusunda biraz daha geniş olarak görmeye ve anlamaya çalışalım:

1- Sahabe-i Kirâm, nübüvvet ve risâlet nûrunu görmüş, o nûrla sohbet etmiş ve o nûrdan feyiz alıp yücelmiş olan son derece mümtaz şahsiyetlerdir.

Onlar, peygamberlik nûrunun en parlak dellalı ve temsilcisi, mazharı ve aynası olan, aynı zamanda kainatın yegane hocası mevkiinde bulunan Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) gibi yüce bir Zât'tan ders alarak yükselmiş; iç-dış bütün duygu ve kabiliyetlerini peygamberliğin bizzat kendi nûruyla aydınlatmış bulunan gayet münevver ve son derece aydın kimselerdir. İşte bu nübüvvet nûrunu görmekten mahrum olanlar, evliya ve asfiya da olsalar yine de sahabilere yetişemezler. Çünkü sohbette insibağ ve in'ıkas vardır. Yani sohbetin boyası ile boyanmak, sohbetin maddî manevî rengi ile renklenmek, sohbetin feyzine mazhar olup tesirinde kalmak, o sohbetin nûruyla aydınlanmak ve parlak bir ayna gibi o nûru etrafa yansıtmak vardır.

Nasıl ki bir sultanın hizmetkârı, o sultanın peşinden gitmekle ve ondan ayrılmamakla yüksek mevkilere çıkıyor ve sultanın maiyetinde olmayan kimse paşa da olsa o mevkilere çıkamıyorsa; aynen öyle de Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberlik nûru ile vasıtasız olarak müşerref ve münevver olan sahabilerin ulaştığı yüksek derecelere, elbette ki en büyük velîler bile çıkamaz ve ulaşamazlar.

Evet, nübüvvetin velâyete nispeti, güneşin bizzat kendisiyle aynalarda görülen misali gibidir. Nübüvvet dairesi velâyet dairesinden ne kadar yüksek ise nübüvvet dairesinin hademeleri ve o güneşin yıldızları olan sahabiler de velâyet dairesindeki âlim, âbid, mücâhid ve sâlih olan kimselerden o derece yüksek ve üstündürler. Çünkü sahabiler ilk safta olup nübüvvet ve risalet nûrundan vasıtasız ve tam olarak; arka saflarda bulunan kimseler ise bu nûrdan ancak vasıtalarla ve dolayısıyla istifade etmişlerdir. Elbette ki arka saflarda bunan

kimseler, ilk safta ve en önde bulunan sahabilerin makam ve mertebelerine ulaşamaz ve yükselemezler.

Hz. Muhammed'i (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamber iken yani, vazife başında iken görüp O'nun peygamberlik nûru ile sohbet etmenin ve o nûra ilk safta mazhar olmanın ne derece ciddi ve kalıcı bir tesiri olduğu şuradan anlaşılır ki, nice bedevi ve görgüsüz adamlar, kendi öz kızlarını diri diri gömecek kadar bir kalp vahşeti içinde bulundukları bir halde iken, kısa bir müddet zarfında o nübüvvet nûru ile müşerref ve o nûrla sohbete mazhar olur olmaz, karıncaya dahi ayağını basamaz derecede bir kalp rikkatini ve bir ruh inceliğini kazanıyorlardı. Hem nice câhil ve vahşî kimseler, Hz. Peygamber'in sohbetine iştirak eder etmez duygularında birden bir inkişâf başlıyor ve kısa bir zamanda kemâle eriyorlardı.

İşte o nur sayesinde cehaletleri marifete, vahşilikleri medeniyete, zulümleri adâlete ve kalp katılıkları merhamete dönüşen o faziletli insanlar, yine o nur sayesinde ruhlarında, kalplerinde, vicdanlarında ve duygularında ciddi bir inkılâp meydana gelen o mümtaz şahsiyetler, kısa bir zamanda yüce ahlâka sahip olarak hakikatlerin öğreticisi mertebesini kazandılar ve zamanla dünyanın dört bir yanına giderek medenî görünen topluluklara ve milletlere hakikatleri öğreten ciddi birer muallim; olgunluğa giden yolları gösteren hasbî birer rehber oldular. Mesela: Abdullah b. Mes'ud, henüz küçük yaşlarda idi ve çobanlık yapıyordu. İslâm'la müşerref olur olmaz öylesine yüceldi ki; mukrî, ilim küpü ve rabbânî imam ünvanlarına sahip olarak sahabilerin en büyük mukrîleri ve fakihleri arasında bulunma derecesine yükseldi.. Ukbe b. Âmir el-Cühenî, Ensâr'dandır. Önceleri çobandı, Müslüman oldu ve zamanla başkalarına hocalık yapacak ve daha Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında fetva verecek dereceye yükseldi.. Muaz b. Cebel, Yemen'e giderken fetvâ verebilecek hale

gelmişti.. Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) tek başına bir ümmet olma mertebesine yükselmişti…

Nübüvvet ve risâlet nûrunu gören ve o nûrla sohbet eden o mübarek zatlar, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) ilk saftaki muhatapları, en parlak aynaları ve en güzel temsilcileri idiler. Bu itibarla O'ndan tam istifade ediyor, bütün kanaatleri, sözleri ve davranışları ile O'nu hatırlatıyor, O'nu yansıtıyorlardı. İşte o nûrun kuvvetli tesiri ve kuvvetli câzibesiyledir ki, kısa bir zamanda gerek manevî tekamül gerekse maddî terakkî sahasında en yüksek ve en büyük mertebelere çıktılar, kısa bir zamanda câhiliye asrını saadet asrına çevirdiler.

2- Sahabe-i Kirâm, özellikle Muhâcirlerin ve Ensâr'ın ilkleri, yani Resûl-u Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) *ilk Ashâb'ı, ekseriyet itibariyle hakikat âşığı olan, hakikati araştıran üstün yaratılışlı ve yüksek ahlâklı kimselerdi.*

İslâm gelmeden önce az da olsa öyle kimseler vardı ki; bunlar henüz İslâm'ın sesini duymadıkları halde Hanîf ve Muvahhid idiler. Putlara tapmaz ve tapmaktan nefret ederlerdi; cereyan eden kevnî veya içtimâî hâdiselerin tesâdüfî olmadıklarını düşünür, onlara ibret nazarıyla bakar, her hâdisenin arkasında o hâdise diliyle kendini tanıtmaya çalışan yüce kudret, rahmet, adâlet, irâde ve hikmet elini görmeye, şu kâinâtın sâhibini tanımaya çalışırlardı. Hatta temiz fıtratlarının gereği olarak daha sonradan haram kılınmış olan şeylere bile tenezzül etmemiş ve çirkin şeylere yaklaşmamışlardır. Buna örnek olarak Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman, Osman bin Maz'un, Ebû Zer, Ebû Kays, Amr b. Abese… gibi şahsiyetler gösterilebilir.

Mesela: Osman b. Maz'ûn (radıyallahu anh), daha Müslüman olmadan önce asla şarap içmezmiş ve şöyle dermiş: "Aklımı alıp benden aşağı kimseleri bana güldüren şarabı içemem."

İşte Sahabe-i Kirâm, fıtratları itibariyle ulvî hislere ve yüksek karakterlere sahip, güzel huylara ve yüksek ahlâka çok meyilli, izzet ve şerefe çok düşkün olduklarındandır ki; insanın en mükemmel bir şekilde olgunlaşmasını teşkil eden iman, takva, sadâkat, ismet, emânet, himmet, gayret, fedakârlık, hasbilik vb. hususlarda ekseriyet itibariyle en yüksek derecede idiler. Sahip oldukları temiz fıtratlarını ve yüksek karakterlerini, ruhlarına birer çekirdek halinde dercedilen güzel huylarını ve ulvî hislerini İslâm'ın getirdiği Kur'ân düsturları ve sünnet prensipleri ile terbiye edip geliştirince, sağlam iradeleri sayesinde bir kısım hâdiseler karşısında zikzak yapmadan sürekli olarak bir terakki ve bir tekâmül sağlayınca; kısa bir zamanda peygamberlerden (aleyhimüsselâm) sonra insanlık âleminin en mümtaz şahsiyetleri oldular.

Böyle olmaları da lazımdı. Zira imam ve rehberleri olan Habîbullah (sallallahu aleyhi ve sellem), sahip olduğu iman, sıdk, emânet, ismet, şecâat, sehâveti gibi yüce hasletlerle kemâlât semâsının en yüce, en parlak fazilet güneşi idi. Her gün önlerinde gördükleri, huzurunda bulundukları böylesine yüce bir imamı ve rehberi örnek alarak bütün kuvvetleri ve var güçleri ile O'nun temsil ve işaret ettiği kemâlâta doğru koşmaları ve yükselmeleri, elbette ki sahip oldukları yüksek seciyelerinin gereğidir. Çünkü temiz ruhlar ve yüksek karakterler, kendileri gibi temiz ve yüksek hakikatlerden, ciddi dâvâlardan ve güzel ahlâklı kimselerden hoşlanır; her zaman onlarla beraber olur ve ancak onlardan zevk alır ve onlarla huzura ererler.

İslâm, getirdiği esaslarla, yerleştirdiği terbiye sistemiyle ve gösterdiği yüce hedefler sayesinde insanların bütün hislerini ve latîfelerini birden uyandırdı; özellikle yüksek karakterleri ve huşyâr duyguları harekete geçirdi ve bunların istikamet çizgisinde daha da inkişâf etmesini sağladı. Neticede, Kur'ân-ı Hakîm'in hikmetli ve maslahatlı emir ve irşadları doğrultusunda meydana gelen ve hayatın bütün safhalarını içine alan

o büyük İslâm inkılâbında, zıt şeyler birbirinden tamamen ayrıldı. Küfür, şirk, zulüm, yalan ve hıyanet gibi şerler bütün özellik ve neticeleriyle; iman, tevhid, adâlet, doğruluk, emânet, hayâ ve sehâvet gibi hayırlar da bütün özellik ve neticeleri ile karşı karşıya geldi.

İşte yaratılış itibariyle vicdanları temiz, ruhları yüce, hakikatlere âşık ve bütün hisleri ve latîfeleri huşyâr ve uyanık olan sahabiler, Kur'ân'daki hakikatleri ve sünnetteki prensipleri duydukları zaman, tohum ve çekirdek halinde bulunan temiz vicdanları, yüce ruhları, huşyâr duyguları ve lâtifeleri, birden ihtizaza geldi, kemâle doğru yol almaya başladı ve zamanla çok ciddi bir şekilde inkişâf etti. Neticede böylesine yüce duygulara sahip olan Sahabe-i Kirâm, insanlık semâsının en parlak hidâyet yıldızları oldular.

3- Sahabe-i Kirâm, velâyet-i kübrâya mazhar olan kimselerdir. Yani onlar nübüvvetin, sıddîkıyetin ve en yüce ahlâkın dellalları, mîrasçıları ve temsilcileridirler.

Nübüvvet ve risâlet, ilâhî akrebiyyetin tecellisi, rahmânî lütufların neticesi ve rabbânî icraatın eseridir. Yani, peygamberlik herhangi bir çalışmanın neticesi olmaksızın sebepsiz olarak, Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin ve hikmetinin gereği olarak gösterdiği ihsanının ve yakınlığının bir ifadesi olduğu gibi; nübüvvet semâsının feyiz vermesi ve etrafına nur saçması da ilâhî yakınlığın ve rahmânî ihsanın bir yansımasıdır. Sahabe-i Kirâm nübüvvete mirasçı olmaları ve nübüvvetle sohbet etmeleri cihetiyledir ki, o kurbiyete ve dolayısıyla o ihsan ve ikrama, o ulviyet ve fazilete mazhar olmuşlardır. İşte bu itibarla Sahabe-i Kirâm, cüz'î iradelerini iman ve istikamet çizgisinde Allah'ın küllî iradesine tereddüt etmeden râm etmekle, yüce Allah tarafından özel iltifata mazhar olmuş ve kendilerine son derece değerli bahşişte bulunulmuş ısmarlama kimselerdir.

Sahabe-i Kirâm'ın kalpleri tasfiye, nefisleri tezkiye ve ruhları tathir edilmiş olduğundan dolayıdır ki, onların ruhları şuurlu, gönülleri huzurlu, imanları kuvvetli, ibadetleri sıhhatli, sözleri hikmetli, davranışları isâbetli, anlayışları çok, külfetleri az olmuş ve bu itibarla da onlar, Allah tarafından kulluğun her türlüsünü bütün duyguları ve latîfeleri ile yapabilecek seviyeye yükseltilmişlerdir. İşte Sahabe-i Kirâm'ın mazhar oldukları bu ilâhî kurbiyet noktasındaki makamlarına ve derecelerine hiçbir şekilde yetişilmez. Çünkü onların sahip oldukları dereceler vehbîdir; evliya ve asfiyanın ulaşacağı dereceler ise kesbîdir. Bunlar ancak çok ciddi bir çalışma ve sürekli bir gayretle kısmen nefislerini tezkiye edebilir ve kısmen bütün duyguları ile ibadet etmeye muvaffak olabilirler.

Sahabe-i Kirâm, dünyayı kesben yani çalışma noktasında hiçbir zaman terk etmemişler; aksine bu dünyayı bir mektep, bir mezraa ve bir pazar yeri olarak görmüşler ve âhiretlerini kurtarmak için var güçleri ile çalışmışlardır. Şu kadar var ki, kalp ve ruhları ile kasden dünyaya meyletmemiş ve hiçbir zaman servet ile şöhretin esiri ve zebûnu olmamışlardır.

Sahabe-i Kirâm, Cenâb-ı Hakk'ın kendileri hakkında iman ve hidâyet murad ettiği, kalplerine bir nur atıp onunla içlerine inşirah ve itminan bahşeylediği ve bu nur vesîlesiyle hayır ve istikâmet yollarında kâbiliyetlerini inkişâf ettirip kendilerine yardımcı olduğu kimselerdir. İşte bu nur sâyesindedir ki, onlar yüzlerini ebedî olan âhiret yurduna çevirmişler, şu fâni ve aldatıcı olan dünyaya metelik bile vermemişler ve akıllarını toplayıp daha ölüm gelmeden evvel ölüme ve ölümden sonrasına ciddi bir şekilde hazırlık yapmışlardır. Yine kalplerine yüce Allah tarafından konulan iman ve İslâm nûru sâyesindedir ki, onlar yüce hakikatleri kabul etmekten ve İslâm'ın emrettiği hususları yapmaktan canları sıkılmamış, rahatsız edici hâdiseler karşısında zahmet ve ızdırap duymamış; aksine

o hâdiselerin yüzlerinde hikmet elini görmüş ve bundan apayrı bir neşe duymuşlardır.

Evet Sahabe-i Kirâm, bir bakıma ısmarlama kimselerdi. Cenâb-ı Hak İslâm'a yardımcı olacak, Sevgili Peygamberi Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) sahip çıkacak ve O'nun beşer için getirdiği kurtuluş reçetelerini etrafa yayacak olan o yüce kimseleri samimi bir niyet, ciddi bir gayret ve hakiki bir imanla işe sahip çıkacaklarını bildiği için onları seçti; onları beşerin imdadına gönderdi. İslâm'ı anlatma ve temsil etme noktasında onlara yardım etti. Onlar da akıl ve iradeleriyle bu ilâhî nimeti takdir edip kendilerinin böylesine yüce bir dâvâda ilâhî bir ihsan olarak istihdam edilmelerini en büyük şeref bildiler ve hep şunu haykırdılar:

"Ümmetin olduğumuz devlet yeter;
Hizmetin kıldığımız izzet yeter."

İşte bu şuur ve basirete yükselen Sahabe-i Kirâm, aziz ve yüce olan İslâm dinine dört elle sarıldılar ve gevşeklik göstermeden onu her yere yayma ve herkese duyurma faaliyeti içinde bulundular. Neticede hem İslâm dini âlemin her tarafına yayılmış oldu, hem de onlar bütün insanların gıpta edecekleri derecede aziz ve bahtiyarlar zümresine yükselmiş oldular.

4- Sahabe-i Kirâm, âhiretteki dereceleri ve sevapları cihetiyle çok yüksek olan kimselerdir.

Onlar, اَلسَّبَبُ كَالْفَاعِلِ "bir şeye sebep olan o şeyi işlemiş gibidir" sırrına ve الدَّالُّ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ "Şüphesiz ki, hayra delâlet eden onu işlemiş gibidir."[11] hükmüne göre, kıyamete kadar bütün ümmetin işleyeceği hasenelerden ve yapacağı hayırlardan hissedar olacak olan kimselerdir. Ayrıca onlar, ümmetin salât ve selâm gibi her gün yaptıkları dualarına da mazhar

---

[11] Kurtubî, *Cami-u Beyani'l-ilmi ve Fazlihi*, 13

olan bahtiyarlardır. İşte Sahabe-i Kirâm hayırlı işlere sebep olmaları, işlenen amellerin fazileti ve yapılan fiillerin sevabı açısından çok yüksek derecelere sahip olan kimselerdir. İşte bu noktada da yani Sahabe-i Kirâm'ın âhirette ulaşacakları yüksek dereceler itibariyle de kimse onlara yetişemez.

Sahabe-i Kirâm'ın İslâm binasının gerek temellerinin atılmasında gerekse yükselmesinde bulunmaları, Kur'ân hakikatlerinin neşredilmesinde ilk safta yer almaları, en ağır şartlar altında gevşeklik göstermeden hizmet yapmaları, İslâmiyet'in her tarafa yayılması uğruna gerektiğinde bütün dünyaya harp ilan etmeleri, insanların evlâd-u iyâl ve mal-mülk derdine düşüp kaçıştığı bir zamanda canlarını, evlatlarını, mallarını ve rızıklarını yüce Allah'a emanet ederek Resûl-u Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) etrafında kenetlenmeleri ve sarsılmadan sonuna kadar sebat etmeleri, o kadar yüksek bir amel ve o derece kıymetli bir hizmettir ki, onların o ağır şartlar altında geçirdikleri samimiyet ve sadâkat dolu bir dakikaya başkaları bir senede yetişemez.

Evet Sahabe-i Kirâm, başlangıçta sayı bakımından az ve kuvvet bakımından zayıf idiler ve bir kısmının belki ömürleri ve amelleri az oldu; fakat bir tohum ve bir çekirdek gibi zamanla neşv ü nema bularak yükselmeleri, kuvvetlenerek inkişâf etmeleri ve böylece bütün hayırlı işlerin ve sâlih amellerin başında bulunmaları ve kendilerinden sonraki hayırlı hizmetlere sebep ve örnek olmaları cihetiyle yüce Allah katındaki ücretleri pek çok ve kıymetleri gayet yüksektir..

Pek çok sahabe, değişik yüce hasletlerde birer âbide halinde önümüzde durmakta olup, bizler bu muhteşem âbidelere bakarak kanaatlerimize ve davranışlarımıza istikâmet vermeye çalışıyoruz. Bugün bizler mesela:

Sadâkat noktasında Hz. Ebû Bekir gibi,

Adâlet noktasında Hz. Ömer gibi,

Edep ve hayâ noktasında Hz. Osman gibi,
İlim ve hikmet noktasında Hz. Ali gibi,
Vefâ noktasında Hz. Hatice gibi,
Hasbîlik noktasında Hz. Mus'ab gibi,
Emânet noktasında Hz. Ebû Ubeyde gibi,
Sebat noktasında Hz. Bilal-i Habeşî gibi
Kahramanlık noktasında Hz. Hamza gibi,
Komutanlık noktasında Hz. Halid gibi,
Uhuvvet noktasında Hz. Sa'd b. Rabî' gibi,
Bağlılık noktasında Hz. Nesîbe gibi,
Tebliğ ve irşad noktasında Hz. Abdullah b. Mes'ûd gibi,
Sünnet'e ittibâ noktasında Hz. Abdullah b. Ömer gibi,
Kur'ân'ı güzel okuma noktasında Hz.Übey b. Ka'b gibi,

Haramı ve helali bilme noktasında Hz.Muaz b.Cebel gibi sahabilere bakıyor ve hayatımızı onlara göre ayarlamaya çalışıyoruz. Dolayısıyla da kendimizi onlara minnettar hissediyor ve her türlü hayırlı işlerimizin neticesinde hâsıl olacak ecir ve sevabın bir mislini onlara vermesi için sık sık yüce Mevlâ'dan niyazda bulunuyoruz.

5- Sahabe-i Kirâm, yüce Allah'ın gerek Resûl-u Ekrem'e (sallallahü aleyhi ve sellem) gerekse kendilerine bulunduğu lütuf ve yardımları bizzat kendi gözleri ile gördüler.

Mesela, Bedir Harbi'nde olduğu gibi alenen gelen pek çok ilâhî yardımları ve değişik vesilelerle gösterilen pek çok mu'cizeleri bizzat kendi gözleriyle gördüler ve değişik zamanlarda âyetlerin inmesi ve yeni yeni emir ve yasakların konması gibi bütün dikkatleri üzerinde toplayan bazı hâdiselerin cereyanı esnasında bizzat bulunup o hâdiseyi aynelyakin, hatta hakkalyakin derecesinde müşahede ettiler.

Sahabe-i Kirâm, aynı zamanda Kur'ân hükümleri ve sünnet prensipleri ile ilgili her meseleyi bizzat Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) şahsında tatbiki ve uygulaması ile birlikte gördüler ve bellediler. Yani, İslâm dini ile ilgili her meseleyi ilk safta olmaları hasebiyle daha turfanda iken dinlediler, gördüler ve tattılar. Bundan dolayıdır ki, yeni öğrendikleri âyetleri okuduklarında, yeni duydukları kelimeleri söylediklerinde ve yeni öğrendikleri hususları tatbik ettiklerinde bütün his ve latifeleri ile söylüyor, yapıyor ve her defasında ondan bambaşka manevî haz ve zevk alıyorlardı. Sonra da, kalpleriyle, ruhlarıyla ve bütün latifeleriyle zevkine vardıkları o hususları ciddi bir azim ve gayretle ve ciddi bir aşk ve şevkle onları yaşamaya ve temsil etmeye koyuluyorlardı.

Ama daha sonraki asırlarda gaflet ve ülfetin de etkisiyle, latifeler maalesef uykuya daldı, hatta pörsümeye ve kurumaya başladı. Bazılarında az bir canlılık ve tazelik kalsa bile onları tekrar canlandırmak ve görkemli hale getirmek kuvvetli ve sürekli bir tefekkür ve sağlam bir kanaatle ve böyle bir kanaate dayalı olarak yapılacak bir kısım ameliyatla ancak mümkündür.

Bundan dolayıdır ki Üstad Hazretlerinin dediği gibi, bir sahabinin kırk dakikada ulaştığı fazilete ve makama, başkaları kırk günde, hatta kırk senede ancak yetişebilir. Ve bu itibarla da bizim, onların öylesine ruhlarıyla aldıkları zevklerine, kalpleriyle duydukları hazlarına ve hisleriyle elde ettikleri lezzetlerine denk bir zevk almamız, bir haz duymamız ve bir lezzet elde etmemiz âdeta imkânsızdır.

6- Sahabe-i Kirâm, yüce Allah'a bütünüyle iman eden ve bunu her hâlükârda ispat eden son derece mümtaz şahsiyetlerdir.

Onlar iman hakikatlerine hakkalyakin derecesinde yani en küçük bir tereddüde ve şüpheye mahal bırakmayacak şekil-

de inanmış kimselerdir. Nitekim Hz. Ali (kerremallahu vechehu) şöyle demiştir:

"– Ben öyle inanmışım ki, perde açılıp hakikatleri gözlerimle görsem imanım pek ziyadeleşmeyecek. Çünkü nasıl inanılması gerekiyorsa, ben öyle inanmışım."[12]

Evet Sahabe-i Kirâm inanmıştı ki: *"Yüce Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Sadece O vardır ve O birdir. O'nun eşi ve benzeri olmadığı gibi zıddı da yoktur. Her türlü mülk ve saltanat O'nundur ve O'na aittir. Kalplerden yedi kat göklere kadar, oradan Arş'a kadar her türlü hâkimiyet ve tasarruf O'nun elindedir. O dilediğine mülk ve hâkimiyet verir, dilediğinden de elindeki mülkünü alır ve onu nâmerde bile muhtaç olacak kadar acıklı bir duruma düşürür. O dilediğine izzet ve şeref madalyalarını takar ve onu âlemin azizi ve efendisi yapar, dilediğine de zillet ve hakaret mührünü vurur ve onu âlemin rezili ve zelili yapar. Her türlü hayır, yardım ve muvaffakiyet O'nun elindedir. O her şeye gücü yetendir. Şu âlemi yoktan yarattığı gibi, yarın âhiret adındaki ebedî âlemi de yaratacak ve her şey O'ndan geldiği gibi yine O'na dönecektir. O her şeyi en iyi bilendir. O'nun iradesine ve hükmüne engel yoktur. Çünkü O hem Evvel'dir hem Âhir, hem Zâhir'dir hem Bâtın, hem Aziz'dir hem Rahîm, hem Hayy'dır hem Kayyûm, hem Celâl sahibidir hem de İkrâm..."*

İşte yüce Allah'ı böyle tanıyan ve O'nu böyle kabul eden Sahabe-i Kirâm'ın imanları son derece kuvvetli olduğundandır ki, etrafın tesirinde kalmıyor, kendilerini kınayanları önemsemiyor, din düşmanlarının tehditleri ve korkutmaları karşısında sarsılmıyor ve iman, ibâdet ve davetten ibaret olan aslî vazifelerini yapmaktan geri kalmıyorlardı. Kalplerine iman nûru girer girmez câhiliyetle olan bütün bağlarını koparıyor; zaman kaybetmeden İslâm dini ile olan bağlarını kuv-

---

[12] Bediüzzaman Said Nursi, *Şualar*, s.112

vetlendiriyorlardı. Bu kadarla yetinmeyip en yakınlarından başlamak suretiyle teker teker veya toplu olarak herkesi ebedî saadete ve ebedî saadetin biricik çaresi olan iman esaslarını ve Kur'ân hakikatlerini kabul etmeye davet ediyorlardı. Çünkü hakkalyakin derecesindeki iman ve marifetleri sayesinde biliyorlardı ki, bütün cihan toplansa Allah'ın iradesi ve izni ile başlarına gelecek olan bela ve musibeti, zarar ve felaketi önleyemeyeceği gibi yine bütün cihan toplansa Allah'ın izni ve irâdesi ile kendilerine ulaşacak olan kerem ve lütufları, rahmet ve inâyetleri, gâlibiyet ve üstünlükleri engelleyemez.

Evet Sahabe-i Kirâm'ın sahip oldukları kuvvetli imanları, onları hâdiseler karşısında sarsılmaz, bıkmaz ve bırakıp kaçmaz hale getirmişti. Diğer bir ifade ile onlar, yakin derecesindeki kuvvetli imanları sayesinde son derece pervâsız, fütursuz, metanetli, sebatkâr ve dayanıklı bir hüviyet kazanmışlardı. Nitekim Kur'ân-ı Kerim, onların bu yakîn derecesine ulaşan ve sağlam bir teslimiyet ve tevekkülü netice veren kâmil imanlarını şöyle dile getiriyor:

﴿اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ
إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾

"Onlar ki, halk kendilerine: '(Düşmanınız olan) insanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun!' deyince, (bu söz) onların imanını artırdı. Ve Allah bize yeter; O ne güzel vekildir, dediler." (Âl-i İmrân, 3/173)

﴿وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الأَحْزَابَ قَالُوا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ
وَصَدَقَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلاَّ إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا﴾

"Müminler, ahzabı (düşman birliklerini) gördükleri zaman (en küçük bir korku ve paniğe kapılmadan): 'İşte bu Allah'ın ve Resûlü'nün, bize va'dettiği şeydir. Allah ve Resûlü

doğru söyledi' dediler. Ve bu, onların ancak imanını ve teslimiyetini artırdı." (Ahzab, 33/22)

7- Sahabe-i Kirâm, Resûl-u Ekrem'e (sallallahu aleyhi ve sellem) *her yönüyle tam sahip çıkan erkek oğlu erkeklerdir.*

Sahabe-i Kirâm'ın Allah'a karşı imanları kâinâta meydan okuyacak derecede kuvvetli olduğu gibi, Resûl-u Ekrem'e (sallallahu aleyhi ve sellem) sahip çıkmaları da her türlü takdirin üstünde idi. Öyle ki, en ağır şartlar altında bile gevşeklik göstermeden O'na sahip çıkmış ve O'na kuvvetüzzahr olmuşlardı. Yani düşmanlarına karşı O'nu müdâfaa etmiş, O'nu tevkîr etmiş ve her hâlükârda O'na yardımcı olmuşlardı. Bundan ötürüdür ki onlar, iman ve bağlılıklarının ifadesi olarak bütün samimiyetleriyle şöyle diyorlardı:

"– Anam-babam, malım-mülküm, evlad ü ıyalim ve nefsim sana fedâ olsun, Ya Rasulallah!"

Aslında Sahabe-i Kirâm, hakikatten ibaret olan ve kendilerini gerçek kurtuluşa götüren tevhid ve istikâmet yolunun üzerinde çok zor şartların olduğunu ve gerçek saadeti elde etmek için ödenmesi gereken bazı ağır bedellerin olacağını, en azından çok çalışmanın gerekeceğini ve geniş bir bahçeye veya saraya girmek için bazen dar bir kapıdan geçmenin gerekeceğini ve zamanla bazı tehlikelerle karşı karşıya kalacaklarını bilerek İslâm'ı seçmişler ve bütün bunları göze alarak Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) sahip çıkmışlardı. Ancak onlar yine biliyorlardı ki, bir gün gelecek bir zahmet bin rahmete, bir zorluk bin kolaylığa ve bir darlık bin genişliğe inkılâp edecek ve bu sâyede İslâm'ın yüzü gülecek ve beşerin saadet ve selâmeti sağlanmış olacak.

Evet Sahabe-i Kirâm, mallarının mahvolmasını, eşraflarının öldürülmesini, evlatlarının şehit olmasını ve kendi canlarının feda olmasını göze alarak iman etmiş ve O'na sahip çıkmışlardı. Bunun alameti olarak da hazarda-seferde, sulhta-

savaşta Resûl-u Ekrem'i (sallallahu aleyhi ve sellem) korumak için O'nun önünde gövdelerini kalkan olarak ve düşmanların yalın kılıçlarına karşı göğüslerini siper olarak kullanıyor ve O'na her hâlükârda sahip çıkıyorlardı.

Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) sahip çıkmanın ne demek olduğunu, Bedir Savaşı başlamadan önce yapılan geniş istişarede Sa'd bin Muaz'ın söylediği şu veciz ve ibretli sözlerinde çok iyi görüyoruz:

"– Yâ Resûlallah! Biz sana iman ettik ve seni tasdik ettik. Bize getirdiklerinin hak olduğuna şehâdet ettik. Dinlemek ve itaat etmek üzere sana kesin söz verdik. Yâ Resûlallah! Nasıl isterseniz öyle yapınız. Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, bize denizi gösterip de ona dalsan, hiçbirimiz geri kalmaksızın hepimiz seninle birlikte dalarız. Bizimle birlikte düşmana karşı gitmekten çekinmeyiz. Harp esnâsında sabretmek, düşmanla savaşma esnâsında da sadâkat göstermek bizim başlıca özelliğimizdir. Umulur ki yüce Allah bizim vesilemizle sizi çok sevindirecektir. Sen Allah'ın bereketi ile yürüt bizi."[13]

Uhud Harbi'nin çok mühim kahramanlarından birisi olan Nesîbe Hatun, Uhud Harbi esnasında oğlu, kolundan çok ciddi bir şekilde yara almıştı. Nesîbe Hatun oğlunun yaralarını kısa bir zamanda sarmış ve ona şu tarihi sözü söylemişti: *"Oğulcağızım! haydi git de; Resûlullah'ın* (sallallahu aleyhi ve sellem) *önünde savaşmaya devam et ve O'nu düşmanlara karşı müdâfaa ve muhafaza et"*[14]

Tarihin hiçbir devrinde ve yapılan hiçbir inkılâbında, saadet asrında Sahabe-i Kirâm'ın gösterdiği son derece yüksek bağlılıklar gibi ciddi fedakârlıklar, samimi ve kalıcı kahramanlıklar, faziletler ve şehâmetler gösterilemez ve yok-

---

13 İbn Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, 2/299
14 İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/414

tur. Bundan ötürüdür ki, İslâm dini yarım asır gibi kısa bir zamanda üç kıtada, Büyük Okyanus'tan Atlas Okyanusu'na kadar geniş ve çaplı bir alana yayılmış, kurtuluş bekleyen insanların pek çoğunun imdadına yetişmiş ve onları küfür ile zulmün pençesinden ve dalâlet ile cehâletin girdabından kurtarmıştı.

8- Sahabe-i Kirâm, Allah için seven ve Allah için kızan, bu itibarla da kâfirlere karşı son derece şiddetli, müminlere karşı ise alabildiğine şefkatli olan ısmarlama kimselerdi.

Evet, Sahabe-i Kirâm kalplerinde sahip oldukları imanın nûru ve kuvvetiyle birden değer ölçüleri ve bakış açıları değişiyor ve hâdiseleri ona göre değerlendirmeye ve hükümlerini ona göre vermeye başlıyorlardı. Mesela: Sümame b. Üsal, iman nûru içine girip de kelime-i şehadeti getirir getirmez birden bakış açısı değişiyor ve o zamana kadar kızdıklarını candan sevmeye ve sevdiklerine de şiddetle kızmaya başlıyordu.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır:

مَنْ أَحَبَّ لِلّٰهِ وَأَبْغَضَ لِلّٰهِ وَاَعْطَى لِلّٰهِ وَمَنَعَ لله فَقَدِ اسْتَكْمَلَ الْأِيمَانَ

"Kim Allah için sever, Allah için kızar, Allah için verir ve Allah için men ederse gerçekten o, imanını kemâle erdirmiştir."[15]

İşte bu gibi hadisleri duyan ve belleyen Sahabe-i Kirâm, Allah için sevmeyi, Allah için kızmayı, Allah için vermeyi ve Allah için menetmeyi hayatlarının değişmez prensibi yapıyor ve son derece diğergam, fedakâr, muhabbet ve tesanüt kahramanları oluyorlardı. Öyle ki, başkalarının huzur ve rahatı için gerektiğinde kendi rahatlarını seve seve fedâ ederlerdi. Ensâr ile Muhâcir arasındaki uhuvvet bunun en çarpıcı ve ibret

---

[15] Ebu Davud, *Sünen*, 5/60

verici delilidir. Mesela: Sa'd b. Rabi'in, Abdurrahman bin Avf için yaptığı o gayet yüksek derecedeki fedakârlığı, o zamandan günümüze kadar dillere destandır:

"Ensar'dan olan Sa'd bin Rabî', Mekke'de iken zengin olan fakat sırf İslâm'ı hakkı ile yaşamak için malını mülkünü ve her şeyini Mekke'de bırakıp Medîne'ye hicret eden Abdurrahman bin Avf ile kardeş olunca; onu elinden tutup evine götürdü ve kendisine şu teklifte bulundu: 'Şu iki hanımımdan hangisi ile evlenmek istersen bana söyle; ben onu boşayayım. İddetini bitirince sen onunla evlenirsin. Böylece senin de bir hanımın olmuş olur. Ayrıca şunlar da benim bağ ve bahçelerimdir, onları da yarıdan yarıya bölüşeceğiz.' Fakat Abdürrahman bin Avf bunların hiçbirine razı olmadı ve ona şöyle dedi: 'Kardeşim! Allah senin malına mülküne bereket versin. Ben senin bu samimi teklifini asla kabul edemem. Ancak sen bana çarşının ve pazarın yolunu göster. Bir de bana bir miktar borç ver. (Bu iyiliğin bana yeter.)"[16]

Kureyş şeytanlarından biri olan ve Mekke'de gerek Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gerekse müminlere çok eziyet eden Umeyr b. Vehb, Bedir Savaşı'ndan sonra Medine'ye gidip Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) öldürmek istiyordu. Bunu gerçekleştirmek için de Safvan bin Ümeyye ile gizlice konuşup ondan bazı hususlarda ciddi destek ve yardım sözü aldı ve Medine'ye gitti. Umeyr'i Medine'de gören Hz. Ömer (radıyallahu anh), onun ciddi bir din düşmanı olduğunu bildiği için nerede ise onu öldürecekti. Fakat Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buna müsaade etmedi. Hz. Peygamber, (sallallahu aleyhi ve sellem) Umeyr'i yanına çağırarak ona Mekke'de Safvan ile gizli olarak konuştukları hususları ve onun Medine'ye geliş gayesini anlattı. Bunun üzerine Umeyr: "Sana Allah'tan vahiy geldiği iddialarınla her zaman alay ederdim; fakat biz Safvan ile konuşurken yalnızdık. Vallahi Sen Allah'ın gerçek peygam-

---

16 Buhârî, *Cami'us-Sahih*, 4/222

berisin. Ben senin dinini kabul ediyorum." dedi ve Mescid-i Nebevî'de kelime-i şehadet getirip Müslüman oldu. Sonra da sözlerine şöyle devam etti: "Bugüne kadar İslâmiyet'in yayılmasını engellemek için var gücümle çalıştım. Bundan sonra ise İslâmiyet'in yayılması için var gücümle çalışacağım." Gerçekten de öyle yaptı. Kısa bir zaman sonra Mekke'ye döndü ve hemen İslâmiyet'i müşrikler arasında yaymaya başladı. Öyle ki, onun sayesinde pek çok kimse İslâm dinine girdi. [17]

Şimdi biz tekrar Medine'ye dönelim. Umeyr Müslüman olunca, Efendimiz, (sallallahu aleyhi ve sellem) "Bu kardeşiniz yorgundur, açtır, susuzdur ve henüz İslâm'ı bilmemektedir. Onu hanginiz evine götürür de onun istirahatını sağlar, onun karnını doyurur ve ona İslâm'ı öğretir?" şeklinde bir teklifte bulununca Hz. Ömer (radıyallahu anh) herkesten evvel davranarak, "Ben götüreyim yâ Resûlallah" dedi. Ve onun koluna girip dostça evin yolunu tuttular.

Yolda giderken Umeyr gördükleri karşısında hayrete düşüp şöyle dedi: "Ey Ömer! Ben Müslüman olmadan önce beni öldürmek için fırsat kolluyordun; şimdi ise dostça beni evine götürüyor ve benim her türlü ihtiyacımı karşılayacağını söylüyorsun, bu nasıl bir iştir böyle? Doğrusu ben şu gördüklerim karşısında şaşırdım kaldım." Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) şöyle cevap verdi: İşte İslâmiyet budur ve işte biz Müslümanlar böyleyizdir. Önceleri sana olan kızgınlığım ve şiddetli hareketim senin din düşmanlığından ve bu düşmanlığını eyleme dönüştürmeye kalkıştığından dolayı idi. Şimdiki sevgi ve ikramım ise, şu anda sahip olduğun imanından dolayıdır. Çünkü müminler kardeştirler. Birbirlerini Allah için sever ve birbirlerine Allah için yardım ederler.

---

[17] İbn Hişam, *Siretü'n-Nebevîye*, 2/318

9- Sahabe-i Kirâm, Kitâbullah'a ve Sünnet-i Seniyye'ye sımsıkı sarılan kimselerdir.

Sahabe-i Kirâm, Kur'ân'ın emirlerine harfiyen iktida ve nehiylerinden kesinlikle içtinap eden ve Resûl-u Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetine her hâlükârda ittiba eden; diğer bir ifâde ile Kur'ân ve Sünnet'teki esasları ve prensipleri kendilerine kanaat ve hayat tarzı olarak seçen ve bunu en ağır şartlar altında bile fiilen gösteren ve bu vesile ile yüce Allah'ın sevgisine ve mağfiretine nâil olan hidâyet, adâlet, istikâmet ve salâhat erbabı kimselerdir. Bundan dolayıdır ki, Sahabe-i Kirâm'ın her türlü hal ve hareketleri, fikir ve kanaatleri, şuur ve basiretleri, hizmet ve faaliyetleri hakkı ve hakikati iltizam etme prensibiyle hep hidâyet ve istikamet çizgisinde bulunmuş, bu minval üzere halkın hidâyetine ve onların irşadına çalışmış ve yine hakkı esas alarak hüküm vermiş ve adâlet etmişlerdir. Hem onlar, bu sayede hâdiseler arasındaki irtibatı, havf ile recâ arasındaki muvâzeneyi ve dünya ile ukba arasındaki dengeyi isabetli bir şekilde kurmuş kimselerdi. Çünkü onların, her şeyde değer ölçüleri ve enerji kaynakları Kur'ân ve Sünnet'ti. Rehber ve kılavuzu Kur'ân ve Sünnet olan ve bu iki sâdık ve emîn rehber ve kılavuza samimiyet ve ciddiyetle sarılan kimseler, elbette ki en faziletli ve en hayırlı kimseler olur ve her hususta hidâyet yıldızları derecesine yükselirler.

Şarabın, kumarın vesairenin kesinlikle haram kılındığını ve bunların son derece zararlı olduğunu bildiren Mâide Sûresi'ndeki âyetler nâzil oldu ve âyetlerin sonunda Cenâb-ı Hak, "Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?" şeklinde kullarını ciddi bir şekilde uyardı. Hz. Ömer (radıyallahu anh) bunu duyar duymaz bütün Sahabe-i Kirâm'ı temsil edercesine *"İnteheynâ yâ Rabbi! Yani, tamamen vazgeçtik yâ Rabbi"* mukabelesinde bulundu. Rivayete göre bazı sahabiler, şarabın haram kılındığını şarap içme esnasında duydular ve hemen ellerindeki şarap bardaklarını attılar ve evlerinde biriktirdik-

leri ne kadar şarapları varsa hepsini döktüler ve bir daha böyle bir zıkkımı ellerine alıp ağızlarına götürmediler. [18]

Bir rivayete göre Ma'kıl b. Yesar, kız kardeşini birisiyle evlendirmişti. O zat bir müddet sonra onu boşamış; fakat kadının iddeti bittikten sonra yaptığına pişman olmuş ve yeniden istemeye gelmiş, kadın da buna razı olmuştu. Bunun üzerine Ma'kıl b. Yesar "O seni boşadı, sen ise yine ona varmak istiyorsun. Eğer tekrar varırsan yüzüm yüzüne haram olsun." demişti. Bunu duyan Resûlullah (sallallah aleyhi ve sellem) Hz. Ma'kıl'i çağırmış ve ona şu âyet-i kerimeyi okumuştu:

"Kadınları boşadığınız zaman bekleme sürelerini bitirdiler mi, aralarında meşrû bir şekilde rızâlaştıkları takdirde, (eski) kocalarıyla (da olsa) evlenmelerini engellemeyin.." (Bakara, 2/232) Hz. Ma'kıl de: "Rabbimin emriyle burnum sürtüldü. Allahım! Razı oldum ve emrine inkıyad ettim." demiş ve kız kardeşini eski kocasına yeniden nikah etmişti.[19]

"(Ey Resûlüm!) Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar. Irzlarını ve namuslarını korusunlar. Görünmesi zaruri olanlar (el, yüz) hariç, ziynetlerini (ziynetlerin takıldığı boğaz, baş, gerdan, kol, bacak ve kulak gibi yerlerini kimseye) göstermesinler ve baş örtülerini yakalarının üzerine vursunlar." (Nûr, 24/31) mealindeki âyet nazil olduğunda, mescidde bu âyetle tesettürün farz kılındığını öğrenen erkek sahabiler, evlerine döndüklerinde bu âyetle indirilen hükümleri söylediler. Bunları söyleyen kişinin hanımı, kızı, kızkardeşi ve akrabalarından hiçbir kadın yoktur ki derhal dışarda giydikleri süslü püslü elbiselerini derhal çıkarıp başını ve bedenini âyetin emrettiği şekilde örtmüş olmasın. Öyle ki, ertesi gün sabah namazında o mübarek kadınlar başlarında birer kuş varmış gibi Resûl-u Ekrem'in

---

[18] Sabuni, Muhtasar *İbn Kesir*, 2/545

[19] Sabuni, *a.g.e.*, 1/211

(sallallahu aleyhi ve sellem) arkasında başları sımsıkı kapalı olduğu halde namaz kıldılar. Onlar bütün bunları Allah'ın indirdiğini tasdik etmenin ve ona iman etmenin ifadesi ve belirtisi olarak yapıyorlardı.

Hâsılı, Sahabe-i Kirâm kadınıyla erkeğiyle Kitabullah karşısında vakkâf olan, kendine çeki düzen veren ve inkıyad ve teslimiyetleri çok kuvvetli olan mümtaz şahsiyetlerdir.

10- Sahabe-i Kirâm, insanların maddî-manevî felâketlerden korunmaları ve huzur dolu bir dünyada yaşamaları hususunda bir emniyet sigortası durumunda idiler.

Sahabe-i Kirâm, her zaman birinci aslî vazifelerinin kulluk olduğunu kavramış ve kulluğun mâhiyetini bütünüyle idrak etmiş olup yüce Allah'ın sevgili kulları idiler. Onlar, bu gayet sevimli halleriyle; yani istiğfâr ve istiâzeleri, hidâyet ve istikametleri, tazarrû ve niyazları, ihlâs ve sadâkatleri, hizmet ve cihatları ile fitne ve fesatlara karşı insanların kurtuluşu için bir emniyet sigortası veya bir paratoner vazifesini görmüşlerdir.

Sahabe-i Kirâm, her hâlükârda namaz ve oruç gibi ibadetlere, duâ ve münâcâta, tazarrû ve niyaza, infak ve ihsana, vahdet ve uhuvvete çok önem veriyorlardı. Bütün bunları aslî vazifeleri olarak görüyor ve bu tür vazifelerini yerine getirmeye titizlikle riâyet ediyorlardı. Cenâb-ı Hak bir âyet-i kerimesinde mealen şöyle buyuruyor:

"Halbuki sen onların içlerinde iken Allah onlara azap edecek değildi istiğfar ettikleri halde de Allah onlara azap edecek değildir." (Enfal, 8/33)

İşte Sahabe-i Kirâm aslî kulluk vazifelerini layıkıyla yerine getirmekle bir taraftan dünyâ-ukbâ saadetinin biricik vesilesi olan yüce rahmeti celbetmiş oluyor; diğer taraftan insanların

helaklerini gerektiren sebeplerin vahim bir şekilde neticelenmesini engellemiş oluyorlardı.

Nitekim, Sahabe-i Kirâm'ın bu faziletlerini anlatma sadedinde Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır:

"Yıldızlar, gök yüzünün emniyet kaynağıdırlar. Onlar yok olup gittikleri zaman, gökyüzüne vaad olunan şeyler gelir çatar. Ben de ashabım için bir emniyet ve güven kaynağıyım. Ben gittiğim zaman, ashabıma vaad olunan (tehlikeli) şeyler gelip çatar. Ashabım da ümmetim için bir emniyet kaynağıdır. Onlar gittiği zaman ise, ümmetime vaad olunan (fitne, fesad, bid'at vb.) şeyler gelip çatar."[20]

Evet, Sahabe-i Kirâm gerçek manası ile mümin, müslim, ashab, ensâr, etba', muhâcir ve mücahid idiler. Zaten onların böyle olmasındandır ki, azap ve helak, fitne ve fesat devirleri olan eski devirler kapanmış, onun yerine rahmet, şefkat ve hizmetten ibaret olan yepyeni bir devir başlamış, korku ve endişeler devri sona ermiş, yerini emniyete ve huzura bırakmış. Yine o mümtaz şahsiyetler sayesindedir ki, yerler ve gökler nûra ve sevince gark olmuş ve bütün cihanın yüzü emniyet ve huzur karşısında gülmeye başlamıştır.

İşte Sahabe-i Kirâm'ın, yaratıkların güvenli ve huzurlu bir dünyada yaşamalarına vesîle olmaları itibariyle ulaştıkları bu gayet yüksek derecedeki faziletlerine ve fevkalade olan üstünlüklerine hiçbir topluluk toplum olarak şimdiye kadar erişememiş ve bundan sonra da erişemeyecektir.

11- Sahabe-i Kirâm, yüce Allah'a ve Resûl-u Ekrem'e (sallallahu aleyhi ve sellem) *iman ve itaatte ve İslâm davasına bağlılık iddiasında hayatlarının sonuna kadar samimiyet ve sadâkat göstermiş olan son derece sâdık ve hâlis Müslümanlardır.*

---

[20] Müslim, *Cami'us Sahih*, 2/1961

İman ve teslimiyetle ilgili olarak verdikleri ikrara hem kalp hem de fiilleriyle sadâkat göstermeleri ve bunda sonuna kadar sebat etmeleri Sahabe-i Kirâm'ın başlıca şiârları idi. Bu hususla ilgili olarak Ubade b. Samit'ten (radıyallahu anh) şu mealde bir rivayet nakledilmektedir: "Sahabe-i Kirâm sevinçte-kederde dinleyip itaat edeceklerine, zorda-kolayda, genişlikte-darlıkta infakta bulunacaklarına; çevredekilerin kınamasından korkmadan emr-i bilma'ruf ve nehy-i ani'l münker yapacaklarına ve din düşmanlarına karşı gerektiğinde cihat edeceklerine dair biat etmişlerdi." İşte onlar, bu ikrarlarının ifâdesi olarak sadâkat ve sebatlarını en kritik anlarda bile tereddüt etmeden ve sarsılmadan gösterdiler.

Sahabe-i Kirâm efendilerimizin samimiyet ve sadâkatlerinin en açık belirtileri, onların sarsılmaz derecedeki bir imana sahip olmaları, amellerine ve hizmetlerine karşılık olarak sadece yüce Allah'ın çok geniş olan fazlını ve çok büyük olan rıdvanını (rızasını) istemeleri, Allah ve Resûlü için yurtlarını, mallarını ve en yakın akrabalarını terk etmeleri, Resûl-u Ekrem'e (sallallahu aleyhi ve sellem) hak din olan İslâm'ın yayılması uğrunda, mallarıyla ve canlarıyla cihad ederek yardımcı olmalarıdır. Yani Sahabe-i Kirâm, imanlarını ve sadâkatlerini hem sözlerinin ve özlerinin doğru olmalarıyla, hem de fiilen gerçekleştirdikleri mücahedeleriyle ispat etmişlerdir. İşte birkaç örnek:

- Râşid Hâlifelerin üçüncüsü olan Hz. Osman'ın (radıyallahu anh) hilâfeti zamanında Kuzey Afrika'daki fetih hareketlerinde İslâm orduları muhteşem zaferlerle Trablus'a kadar ilerlemişlerdi. Orada Müslümanlar Romalılarla karşılaştılar. İlk gün ciddi bir başarı ve üstünlük sağlayamadılar; ertesi gün kumandayı Abdullah b. Zübeyr aldı ve himayesindeki mücahidlerle kendilerinden sayıca üç kat üstün olan Romalıları hezimete uğrattı. Bu durumda harbin sonunda ganimetler taksim edilirken en değerli ganimetler haklı olarak Abdullah

b. Zübeyr'in olacaktı. Fakat sahabedeki şu samimiyete bakın ki, Hz. Abdullah hakkı olan bu değerli nimetleri kabul etmedi ve şöyle dedi:

"Hayır, ben dünya malı için değil; sadece dinimi yaymak ve onu yüceltmek için cihat ettim. Ben mükâfatımı sadace Allah'tan bekliyorum."[21] Bu nasıl bir sadâkat ve ihlâstır, yâ Rabbi!

• Müşrikler, Hz. Zeyd b. Desine'yi şehit etmeden önce, kendisine Resûl-u Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) getirilip onun yerine şehit edilmesini teklif ettiler. Hz. Zeyd bu teklif karşısında irkilmiş ve bütün insanlığa duyururcasına şöyle haykırmış ve O'na olan sarsılmaz derecedeki derin sadâkatini şöyle göstermişti: "Vallahi, ben ailem içinde rahatça oturup da, benim yerime değil O'nun öldürülmesi; şimdi bulunduğu yerde O'nun ayağına bir diken batmaktansa binlerce Zeyd feda olsun." Bu vefa ve sadâkât dolu sözler karşısında şaşkına dönen Ebû Süfyân, *"Ben insanlar içinde Muhammed Ashâbının, Muhammed'i sevdikleri kadar hiç kimsenin hiçbir kimseyi sevdiğini görmedim."*[22]

• Müşrikler Hz. Hubeyb'i de şehit etmek üzere Mekke'de Harem-i Şerif'in sınırları içerisine görürmüşlerdi. Hz. Hubeyb o anda iki rekat namaz kılmak için müsâade istemiş, müşrikler de ona müsâade vermişlerdi. Hz. Hubeyb vedâ namazı olarak kıldığı namazını bitirince onu sırf yüce Allah'a imanından ve Resûlullah'e (sallallahu aleyhi ve sellem) bağlılığından ötürü öldürmek isteyen müşrikler hakkında şöyle bedduâda bulundu: Allah'ım Kureyş müşriklerinin köklerini kazı, onları yerle bir et ve topluluklarını paramparça eyle. Canlarını birer birer al ve onlardan hiçbirisini sağ bırakma." Hz. Hubeyb daha sonra şu beyitleri okudu:

---

21 *Sahabiler Ansiklopedisi*, 1/212

22 İbn Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, 2/230

Ben Allah Yolunda Müslüman olarak öldürülürken,
Canıma nasıl kıyılacağına ehemmiyet vermem.
Benim ölümüm Allah yolundadır ve O dilerse,
Benim târumâr olan vücudumu mübârek kılar.[23]

O esnada Medine'de bulunan ve bütün canların, malların uğrunda fedâ edilmesi hakkı olan Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) o samimi sahabisinin ve sâdık bendesinin son nefesinde gösterdiği vefâ ve sadâkatinden ânında haberdar oluyor, gönderdiği selâmına mukâbelede bulunuyor ve onun için şöyle diyordu:

"Hubeyb'in canını aldılar; amma imanını asla." Ve sözlerini şöyle bitiriyordu: *"O benim cennette komşumdur."*

Evet Sahabe-i Kirâm, dünya-ukba saadeti adına verdikleri sözlerinin ve belirttikleri kanâatlerinin sonuna kadar arkasında oldular. Doğruluğuna inandıkları bir meselede, yalnız da kalsalar fütur getirmeden ve gevşeklik göstermeden sonuna kadar sabır gösterdi ve sebat ettiler. Zira onlar, şuna kesinlikle inanmışlardı ki, kula düşen her türlü tedbiri almak ve elde etmek istediği netice ile ilgili olarak bütün imkânlarını seferber etmek, sonra da gerisine karışmamaktır. Çünkü takdir, muvaffakiyet ve neticeler yüce Allah'a aittir. Her türlü nusret, inâyet, galibiyet, hâkimiyet ve üstünlük O'nun elindedir. Galibiyet ve üstünlük, sayının veya kuvvetin ve harp malzemelerinin çokluğu ile değildir.

İşte bu değişmez gerçeği kavrayan ve kendilerine düşen vazifelerini sarsılmaz bir sadâkat ve bir sebatla yerine getiren Sahabe-i Kirâm efendilerimiz, Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) önderliğinde kısa bir zamanda cehalet ve gaflet, zulüm ve vahşet, kibir ve inat, fitne ve fesat, kin ve adâvet, fuhuş ve tefrikadan ibaret olan ve dünya-ukba sefâlet ve hasâ-

---

[23] Buhari, *Cami'us-Sahih*, 5/12

retini netice veren cahiliye asrını bütün özellikleriyle birlikte yerle bir ediyor, onun yerine iman ve istikâmetten, ilim ve basîretten, ilim ve amelden, tesânüt ve uhuvvetten, vefâ ve sadâkatten, salâh ve emniyetten, fedâkârlık ve diğergamlıktan, çalışmak ve yardımlaşmaktan ibaret olan ve dünya-ukbâ saadetini ihtivâ eden saadet asrını meydana getiriyorlardı.

12- Sahabe-i Kirâm, âhirete karşı iman ve yakînleri çok kâmil ve çok sağlam olan kimselerdi.

Öyle ki onlar şu dünyada âdeta âhiret hayatını sürdürüyor, adımlarını ahiretteki hesaba göre atıyor ve oradaki hesap endişesiyle yatıp kalkıyorlardı. Hem bizim şu dünyada yaşamayı istediğimizden daha fazla, onlar âhirete gitmek ve bir an önce yüce rıdâ ve rıdvâna (Allah'ın rızasına ve hoşnutluğuna) kavuşmak istiyorlardı. Öyle ki, gözlerini ebedî güzelliklere ve ebedî nimetlere dikmişlerdi de şu fâni dünyadaki ırmakların akışı, ağaçların yapraklarının hışırtısı ve servet ile makamların cazibesi onların ilgi ve meraklarını hiç çekmiyordu.

Hem onların yakînleri çok kuvvetli olduğundandır ki, dünyaya karşı son derece zâhid, âhirete karşı ise son derece rağbet eden kimselerdi. Onlar kalplerinde dünyaya ve içindekilere metelik vermeyen ve kanâatlerinde dünyanın depdebesine ve süsüne önem vermeyen ve geçici güzelliklere aldanmayan yiğitlerdi. Kesben değil, fakat kalben dünyayı terk etmişlerdi. Diğer bir ifade ile Sahabe-i Kirâm, dünyaya ancak dünya kadar değer veriyor ve rahat yaşamayı fazla önemsemiyorlardı. Âhirete, haşre, kitaba, mizana, hesaba, cennet ve cehenneme, likâ ve rıdvâna (Allah'a kavuşmaya ve O'nun rızasına mazhariyete) öylesine sağlam bir şekilde inanmışlardı ki, o âleme karşı içlerinde ciddi bir hasret çekiyorlardı. Bu yüzden de ölümü hiçe sayıyor; hatta onu gözlüyor ve acaba vuslat ne zaman gerçekleşecek diyorlardı. Ama buna rağmen hayatlarından ve amelle-

rinden hiç memnun değillerdi ve kendilerini âhiretteki hesap ve azaptan hiç de emin görmüyorlardı.

Evet, Sahabe-i Kirâm efendilerimiz âhirete gitmeyi can ü gönülden istemelerine, orası için ciddi bir şevk ve azami bir gayret ile çalışmalarına ve oraya ciddi bir şekilde hazırlık yapmalarına rağmen içlerindeki hesap ve azap endişesini hiç bir zaman atamamışlardı. Mesela:

a. Hz. Selmân'ın Ağlaması

Hz. Selman'ın ağladığını görenler kendisine niçin ağladığını sorduklarında şöyle cevap veriyordu: "Ben ölümden korktuğumdan veya dünyadan ayrılacağımdan ağlamıyorum. Beni ağlatan Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) şu tavsiyesidir: 'Dünyada sizden birinizin sahip olacağı mal, yolcunun taşıyacağı mal kadar olsun.' Halbuki çevreme bakıyorum; bunca servetimin olduğunu görüyorum."[24] Oysa ki bunları söyleyen Hz. Selmân'ın eşyalarının hepsi on beş dirhem değerindeydi

b. Ebû Hureyre'nin Ağlaması

Hz. Ebu Hüreyre, ağladığını görenlere şöyle diyordu: "Dünyadan ayrılacağım diye ağlamıyorum; çıkacağım yolculuğun uzunluğuna, buna rağmen azığımın azlığına ağlıyorum. Bu yolculuk neticesinde cennete mi yoksa cehenneme mi gideceğim? bunu da bilmiyorum. İşte buna ağlıyorum."[25]

c. Hz. Osman'ın Ağlaması

Bir gün bir kabir üzerinde duran Hz. Osman (radıyallahu anh) mübârek sakalı ıslanıncaya kadar ağladı. Yanındakiler: "Cennet ve cehennemden bahsederken ağlamıyorsun da kabri hatırladığında mı ağlıyorsun?" dediler. O da cevap olarak şöyle dedi:

---

[24] *Sahabeler Ansiklopedisi*, 2/584
[25] İbn Sa'd, *Tabakat*, 4/339

"Ben Hz. Peygamber'in *'Kabir âhiret konaklarının ilkidir. Eğer bir kimse bundan kurtulabilirse ondan sonraki konaklardan kurtulmak bundan daha kolaydır. Eğer kurtulmazsa sonraki evvelkinden daha şiddetlidir. Hiçbir zaman kabirden daha şiddetli ve daha korkunç bir manzara görmedim'* buyurduğunu işittim." [26]

d. Muaz bin Cebel'in Ağlaması

İbn-i Ömer (radıyallahu anh) bir gün Muaz b. Cebel'i ağlarken buldu. Ona "Ey Muaz! Niçin ağlıyorsun?" diye sordu. O da şunları söyledi: "Hatırıma, Resûlullah'dan (sallallahu aleyhi ve sellem) işitmiş olduğum şu hadis-i şerif geldi de onun için ağlıyorum."

"Riyânın en azı dahi şirktir. Allah katında kulların en sevimlisi gizli takva sahipleridir. Böyleleri ortalıkta bulunmadıkları zaman kimse tarafından aranmaz, bir yerde bulundukları zaman da tanınmazlar; yani şöhretleri yoktur. İşte asıl hidâyet mumları ve ilim çıraları böyle kimselerdir."[27]

e. İbn-i Ömer'in Ağlaması

İbn-i Ömer, Mutaffifîn Sûresini okuyordu. Altıncı âyet olan *"O gün insanlar Âlemlerin Rabbi (olan Allah)'ın huzurunda (hesap vermek için) dururlar."* meâlindeki âyete geldiğinde ağlamaya başladı. O kadar ağladı ki güçten düşüp yere kapaklandı.

Yine İbn-i Ömer Bakara Sûresi'nin son âyetlerinden olan *"İçinizde olanı açıklasanız da, gizleseniz de Allah ondan ötürü sizi hesâba çeker."* (Bakara, 2/284) âyetini her okuduğunda ağlar ve "bu ne korkunç bir tehdittir" derdi.[28]

---

[26] Tirmizi, *Sünen*, 4/554
[27] Kandehlevi, *Hayatü's-Sahabe*, 3/262
[28] Kandehlevi, *Hayatü's-Sahabe*, 3/263

f. Bir Gencin Ağlaması

Yüce Allah, Tahrîm Sûresi'nin altıncı âyetini indirdiğinde Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onu ashabına okudular. Bunun üzerine orada bulunan bir genç bayılarak yere düştü. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) mübârek ellerini o gencin kalbi üzerine koydular ve hâlâ atmakta olduğunu anladıklarında da "Ey genç! 'Lâ ilâhe illallâh' de!" buyurdular. Genç de "Lâ ilâhe illallâh" dedi. Hz. Peygamber'de (sallallahu aleyhi ve sellem) onu cennetle müjdelediler. Orada bulunan sahabiler "Ey Allah'ın Resûlu! İçimizden sadece onu mu cennetle müjdeliyorsun?" diye sordular. Hz. Peygamber de (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara: *"Siz yüce Allah'ın 'işte bu (cennet) makâmımdan sakınan ve tehdidimden korkan kimseler içindir.' buyurduğunu işitmediniz mi?"*[29]

Ve daha niceleri ciddi bir kulluk içinde ve fevkalade bir gayret içerisinde olmalarına rağmen, kendilerine aman verilmediği ve her şeyden önce kul oldukları için hep âhiret endişesiyle yatıp kalkıyorlardı. Fakat zannetme ki, bu endişeleri onların huzurlarını kaçırıyordu. Hayır ve asla! Onların taşıdıkları bu endişeleri, kendilerine ayrıca zevk veriyor ve gayret adına bir hamle daha yapmaları hususunda onlara bir teşvik kamçısı oluyordu.

İşte Sahabe-i Kirâm, âhirete karşı sahip oldukları bu sağlam kanaatlerinden ötürüdür ki riyâ, gaflet, kasvet, adâvet, hırs ve tama', kibir ve gurur, enaniyet ve hodgamlık gibi kalple ilgili hastalıklardan kendilerini koruyor; geçici ve oyalayıcı olan dünya rahatına önem vermiyor; cazip fakat aldatıcı olan teklif ve makamlara rağbet etmiyor; dünyanın meraklı fakat önemsiz hâdiseleriyle meşgul olmuyor, dünyanın menfi boğuşmalarını boşuna merak edip takip etmiyor; hattâ bu gibi şatafatlı fakat geçici, aldatıcı ve zararlı olan şeylerden nefret

[29] Kandehlevi, *Hayatü's-Sahabe*, 3/254

edip onlardan şiddetle kaçıyorlardı. Mesela: Utbe b. Gazvan, valilikten istifa ediyordu.. Said b. Amir, Humus vâlîsi idi. Fakat zühd ve takvâsından asla taviz vermiyordu..

Yukarıda bir nebze olsun bahsedilen mükemmel hususlara sahip olan Sahabe-i Kirâm, elbette ki en hayırlı cemaattir. Umumi fazilette hiç kimse onlara yetişemez. İmam-ı Âzam, Abdülkadir-i Geylani, Üstad-ı Âzam gibi kimseler, ancak hususî fazilette sahabeye yetişir veya üstün olabilirler. Mesela: İki talebeden birincisinin bütün dersleri pekiyi, fakat sadece bir dersi orta olsa; ikinci talebenin de bütün dersleri iyi, fakat diğerinin orta olan dersi pekiyi olsa bu durumda mutlak fazilet birinci talebeye, sadece bir dersteki fazilet ikinci talebeye ait olur. İşte Sahabe-i Kirâm ile daha sonra gelen faziletli kimselerin mukayesesi de böyledir. Sahabe-i Kirâm efendilerimiz kendilerine düşen vazifeyi pekiyi derecede yapmış, güzel ahlâka yüksek derecede sahip olmuş ve İslâm için yapılması gereken maddî-manevî fedakârlığı en mükemmel şekliyle ve sırf Allah rızası için ifa etmişlerdir. Bazılarının bir iki hususta çok ileriye gidememesi onları mutlak faziletten düşürmez.

Kaldı ki yukarıda da geçtiği gibi onlar Peygamberimiz'i (sallallahu aleyhi ve sellem) risalet vazifesi başında görüp O'nun nübüvvet nûrundan istifade etmiş ve O'nun nübüvvetinden feyiz almışlardır. Daha sonraki asfiya ve evliya ise böyle bir istifadeden ve feyizden mahrumdurlar. Çünkü Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) âhirete irtihâli ile peygamberlik sona ermiştir. Artık O'nu her ne şekilde olursa olsun görenler, O'nu velilik yönüyle görürler. Bir Peygamber bir veliden ne kadar üstün ise peygamberlik nûrunu görenler de velilik nûrunu görenlerden o kadar üstündür.

Elhâsıl: Sahabe-i Kirâm, imamları, rehberleri ve üstadları olan Resûl-u Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) getirdiği hidâyetiyle açtığı kapıdan girmiş ve gösterdiği istikamet yolundan gitmiş ve sonunda aradıkları maksat ve maksutlarına erişmiş,

ulaşmış ve neticede ebedî saadeti garantilemiş olan âbidler, sâdıklar, zâhidler, hasbîler, fedâkârlar, mücâhidler ve sebatkârlar topluluğudur. Diğer bir ifade ile onlar imanda, İslâm'da, sadâkatte, takvâda, emânette, adâlette, fedakârlıkta ve fazilette nümune-i imtisal ve üsve-i hasene (izinden gidilecek güzel örnek) olan yüce sahsiyetlerdir. Cenâb-ı Hak cümlesinden ebediyen razı olsun ve cümlesini ebediyen memnun ve hoşnut etsin. Bizleri de onların şefaatlerine mazhar kılıp, onlarla beraber haşretsin ve cennette onlara komşu yapsın. Âmin.

ONLAR VE BİZ
(Küçük bir mukâyese)

Bizler asırlardan beri Sahabe-i Kirâm namındaki yüce şahsiyetlerden yetim ve mahrum olarak yaşıyoruz. Onların kuvvetli iman ve sadâkatlerine denk bir iman ve sadâkate ve hummalı faaliyetlerine denk bir faaliyete hiç bir zaman sahip olamadık. Bundan dolayı da gerek içten gerek dıştan başımıza gelmedik bela ve felaket kalmadı. İşte onlarla günümüz Müslümanlarının mukayesesi:

1. Marifet, Muhabbet ve bağlılık noktasında:

Sahabe-i Kirâm, yüce Allah'a karşı marifet ve muhabbetleri, ibadet ve itaatleri tam olan ve Resûl-u Ekrem'e (sallallahu aleyhi ve sellem) karşı sevgi ve saygıları, güven ve bağlılıkları mükemmel olan marifet, muhabbet ve itaat ehli olan kimselerdir. Allah'a karşı marifet ve muhabbetleri tam olduğundan dünya adına kazandıkları bir kısım fani şeyler karşısında şımarıp zevk ü safaya dalmadıkları gibi, dünya adına kaybettikleri bazı şeyler karşısında da kaderi tenkit edip ümitsizlikler içerisine girmemişlerdir. Onların yüce Allah'a karşı iman ve tevhidleri çok sağlam olduğu için O'na karşı tevekkül ve teslimiyetleri, irtibat ve ibadetleri de son derece mükemmeldi.

Sahabe-i Kiram'ın, Resûl-u Ekrem'e (sallallahu aleyhi ve sellem) sevgi ve saygıları aşk derecesinde olduğu için O'na karşı bağ-

lılık ve itaatleri de o derece mükemmeldi. Zaten öyle olmaları gerekiyordu. Zira:

﴿ النَّبِيُّ أَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ... ﴾

"Peygamber, müminlere kendi nefislerinden daha evlâ (daha yakın, daha sevimli ve daha elverişli)dır." mealindeki âyet-i kerime ile,

لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

"Hiçbiriniz beni anasından, babasından, çoluk çocuğundan ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe tam manasıyla iman etmiş olmaz." [30] mealindeki hadis-i şerif bu sevgiyi ve bu bağlılığı emrediyordu.

İşte bu gibi âyetlerin ve hadislerin iç yüzüne vakıf olan Sahabe-i Kirâm efendilerimiz, O'nu anne-babalarından, evlatlarından, hatta kendilerinden ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe gerçek bir mümin olamayacaklarını çok iyi biliyorlardı. Onların saygı ve bağlılıkları bu derece mükemmel olunca; haliyle Resûl-u Ekrem de (sallallahu aleyhi ve sellem) onları çok seviyor ve onlar için çok dua ediyordu; hatta onlardan ötürü iftihar ediyor ve öyle bir ümmeti kendisine lutfettiği için yüce Allah'a şükrediyordu. Yüce Mevlâ da, hem sevgili elçisi Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) hem de o mümtaz şahsiyetlere rahmet ve inâyet elini uzatıyor, maksat ve ideallerini gerçekleştiriyor ve onları her iki âlemde mes'ud ve bahtiyar kılıyordu.

Hz. Ali'ye "Siz Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) ne kadar seviyordunuz ?" diye sorulduğunda, Hz. Ali şöyle cevap vermişti:

"Resûlullah bize malımız, mülkümüz, çoluk çocuğumuz, anamız ve babamızdan daha sevgili idi. O'na, susadığımızda

---

[30] Buhari, *Cami'us-Sahih*, 1/9

soğuk suya duyduğumuz istekten daha çok istek duyar ve daha çok severdik."

Resûlullah, (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'yi fethetmek üzere Mekke'ye yaklaştığında yanına o gün için henüz Müslüman olmamış olan Ebû Süfyan'ı getirdiler. Ebu Süfyan, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest alırken sahabilerin O'nun abdest suyunu yüzlerine sürmek için âdeta yarıştıklarını gördü. Bu manzara karşısında o kadar şaşırdı ki, Hz. Abbas'a dönerek "Ey Fadl'ın babası, ben şimdiye kadar ne Kisra'da ne de Rumların hükümdarlarında kardeşinin oğlu kadar büyük saltanat birisini görmedim" demekten kendisini alamadı. Hz. Abbas da ona şu cevabı verdi:

"Bu saltanat değil, peygamberliktir. Zaten onun üzerine bu kadar düşmelerinin sebebi de budur. Yazıklar olsun sana, O'na iman et"

Biraz sonra cemaatle namaz kılındı. Ebu Süfyan olup bitenleri özellikle de Sahabe-i Kirâm'ın Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) olan sevgi, saygı ve bağlılıklarını hayret ve dehşetle seyrediyordu. Bir ara dayanamadı ve Hz. Abbas'a sordu: "Ey Abbas, Muhammed onlara bir şey emretse onlar o emri hemen yerine getirirler mi?

Bunun üzerine Hz. Abbas şöyle cevap verdi:

"Evet vallahi onlara yemeyi ve içmeyi bırakmalarını emretse bunu da yaparlar."[31]

İşte Sahabe-i Kirâm böyle kimselerdi.

Günümüzdeki Müslümanlarının acıklı haline gelince; kalp ve kafalar öylesine dağılmış, değer ölçüleri ve bakış açıları öylesine ters-yüz olmuş ki, Allah ve Peygamber sevgisi, şehvet ve şöhret sevgisine dönüşmüş, insanlar irâdelerini nefis ve hislerinin eline vermiş, yüce Allah'ın şerefli kulu olmayı reddetmiş

---

[31] *Sahabeler Ansiklopedisi*, 3/384

nefs-i emmârenin, insî ve cinnî şeytanların sefil kölesi olmuş, hak ve hakikatlerin peşine düşme ve onlara bağlanma yerine, dalâlet ve hurâfelerin peşine takılmış, marifet ve ibadetten haz alma yerine servet ve şöhretten zevk alma zavallılığına düşmüş, *peygamberleri (aleyhimüsselam) ve İslâm büyüklerini merak edip her şeyden önce onları tanıma ve sevme yerine,* dünyevi-uhrevi saadeti adına kendisine hiç bir faydası olmayan hatta ebedi saadetini mahvedecek derecede zararlı olan bir kısım kârun ve fir'avunları, zâlim ve deccalları tanıma ve onlara kucak dolusu gülücükler dağıtma perişanlığına dûçar olmuşlar... İşte Ashab efendilerimizle aramızdaki farkın ve günümüz Müslümanlarına değer verilmeyişinin sebebi budur. İşin bir diğer acı tarafı da şudur ki, günümüzdeki Müslümanlar kendi cehaletleri ve gafletleri yüzünden bu son derece acıklı hallere düştükleri halde, bundan kurtuluş çarelerine bir türlü baş vurmadılar. Bundan dolayı yüce Mevlâ da onlardan yardım elini çekti, üzerlerindeki izzet elbiselerini çıkardı ve onları bütün âleme eğlence emtiası olma derekesine itti. Bizler, böylesine kötü bir duruma ma'ruz kalmaktan yüce Mevlâmıza sığınırız.

2. Kabiliyetleri inkişâf ettirme noktasında:

Her zamanın kendine göre revaçta ve gündemde olan ve merakları celb edip bütün dikkatleri üzerinde toplayan son derece cazip bir meselesi vardır ki, o zamanda yaşayan insanlar o meselenin cazibesine kapılıp ona çok değer verir; zihin ve fikirlerini hep onunla meşgul ederler. Mesela: Şu son asırda en fazla rağbet gören, en fazla övünç vesilesi yapılan ve en fazla merak ve dikkatleri üzerinde toplayan husus, siyasetle uğraşmak ve dünya hayatını elde etmektir. Selef-i Salihin devrinde ve özellikle saadet asrında revaçta olan en mergup meta ise, şu uçsuz-bucaksız âlemin yegâne sahibinin razı olduğu şeyleri ve bizden arzu ettiklerini, ezeli kelâmı olan Kur'ân-ı Kerim'den istinbat etmek ve Kur'ân ile hadislerin defalarca varlığından

bahsettikleri ve beyanları ile her tarafını aydınlattıkları âhiret âlemindeki ebedi saadeti kazanmak, bu saadeti başkalarına da kazandırmak ve insana bu ebedi saadeti kazandıran verimli çareleri ve sağlam vesileleri elde etmek idi. İşte Sahabe-i Kirâm'ın sahip olduğu bu paha biçilmez derecede yüksek kanaatlerindendir ki, saadet devrinde bütün akıllar ve fikirler, bütün kalpler ve kavrayışlar, bütün ruhlar ve şuurlar, bütün kabiliyetler ve sezişler yüce Mevlâ'nın hoşnutluğunu bilmeye ve onu başkalarına öğretmeye müteveccih idi. Hâl ve hakikat böyle olunca, yani olgunlaşmanın tohumları ve temelleri sağlam olarak atılınca, istidatlı ve kabiliyetli olanlar, meydana gelen gerek ictimai gerekse kevni her türlü ahval ve vukuâttan, her türlü sohbet ve muhavereden verimli dersler aldılar; ruhlarını inbisat ve kabiliyetlerini inkişâf ettirdiler ve neticede içtihadlara zemin teşkil eden yüce ruhlar ve yüksek kabiliyetler ortaya çıktı.

Günümüze gelince, akıl ve kalpler manasız şeylerin arkasına takılmış, düşünce ve anlayışlar paramparça olmuş, duygu ve kabiliyetler beslenecekleri ve neşv-ü nema bulacakları verimli ortamlardan mahrum bırakılmış, yardım ve himmet etme duyguları zayıflamış ve insanlar bunalımdan kurtulmak için ya eğlence ve sefahate dalmış veya siyaset ve felsefeye müptela ve meftun olmuşlar. Bu yüzden de bütün istidat ve kabiliyetlerini ya faydasız şeylerin arkasında dumura uğratıp verimsiz hale getirmişler veya onları sadece müspet dedikleri fenlere ve kendilerine yetecek zannettikleri dünyevi hayata hasretmiş ve cehalet, gaflet ve sefâhetlerinin kurbanı olarak mahvolup gitmişlerdir.

3. Hummalı faaliyet içerisinde bulunma noktasında:

Sahabe-i Kirâm, *"hakikaten muhâcir ilallah"*, *"bihakkın Ensârullah"* ve *"gerçekten mücahid fillah"* olan kimselerdi. Yani her hususta samimiyetle Allah'a hicret etmiş, layıkıyla Allah'ın dînine yardımcı olmuş, Allah'ın gönderdiği İslâm

Dini'nin her yerde kök salıp âlemin her bir tarafına yayılması için sürekli olarak faaliyet ve hizmet içinde bulunmuş ve bunda muvaffak olmayı şerefli hayatlarının en yüksek gayesi yapmış olan kimselerdi. Çünkü her türlü saadet ve selameti böylesine ciddi ve sürekli bir faaliyet içersinde bulunmada görüyorlardı. Bundan dolayı da kendilerini yüce Allah'a ulaştıracak bir hizmet ve cihat yolunda her türlü zorlukları göze alıyor, hiç taviz vermiyor ve asla gevşeklik göstermiyorlardı. Hâdiseler karşısında pes etmek şöyle dursun, âdeta kendi iradeleriyle çileye ve ızdıraba razı oluyor ve Allah için çalışıp faaliyet göstermekten ve O'nun yolunda çile çekmekten ve eziyet görmekten zevk alıyorlardı. Bu hasletleriyle onlar, âdeta süt gibi en güzel bir gıdayı meyvelerine yediren fakat kendisi çamurla beslenen hindistan cevizine ve incir ağacına veya meyvesine gayet sâde bir şurubu içiren fakat kendisi çamurlu ve bulanık bir suya kanaat eden nar ağacına benziyorlardı. Çünkü biliyorlardı ki *vazife yapmanın ve hizmet etmenin bizzat kendisinde lezzet vardır*. Ve yine biliyorlardı ki, *zahmette rahat ve rahatta zahmet vardır*. Ve yine biliyorlardı ki, *cennet ucuz değil ve cennet burada kazanılacaktır*. Uğrunda çilelerin çekildiği, göz yaşların ve kanların akıtıldığı bu hizmet, başkalarının rahatı ve gelecek nesillerin faydası ve İslâm Dini'nin yayılması gibi yüce gayeleri taşıyorsa, elbette ki hasıl olacak ruhani zevk ve lezzetler çok daha farklıdır ve onlara kesinlikle doyum olmaz. İşte Ashab efendilerimiz de, kendi rahatları ve kendi çıkarları için değil; belki kendilerini İslâm Dini ile müşerref kılan ve onlara hizmet etme azmini ve imkânını bahşeden yüce Mevlâ namına ve Kur'ân hakikatlerinin yayılması hesabına faaliyet gösteriyor ve cihat ediyorlardı.

Günümüze gelince, insanımız yüksek idealleri öğrenmekten mahrum bırakıldı. İmanı, aşkı ve hareketi söndürüldü. Himmeti çok dar çerçevede tutuldu. Bütün bunlar, insanımızın gaflet, cehalet ve nemelâzımcılığından geldi. Hislerinin

peşine takıldı ve gününü gün etmekle yetindi. Mehmet Âkif'in şu veciz nasihatine hiç kulak vermedi:

Bekayı hak tanıyan sa'yi bir vazife bilir.
Çalış çalış ki, beka sa'y olursa hak edilir.

Ve derken Cenâb-ı Hak, başlarına koyduğu heybet ve itibar tâclarını aldı ve onları kimsenin değer vermediği son derece acıklı bir duruma düşürdü.

4. Hayırlı işlerde yarışma noktasında:

Sahabe-i Kirâm, hayırda müsâbaka etmek şiarları olan kimselerdi. Gece gündüz Kur'ân okumada, namaza ihtimam göstermede, sık sık oruç tutmada, bollukta-darlıkta infakta bulunmada, helallerle yetinip haramlardan kaçınmada, çevrelerine karşı afv ve hoşgörü ile davranmada, İslâm'ın yayılmasını engellemek isteyen küffâra karşı cihad etmede hep yarış halinde idiler. Çünkü onların yaşamaktan maksatları, önce kendi aslı vazifelerini yapmak, sonra da yüce Allah'ın adını ve Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) adını her kese duyurmak ve İslâm'ı her tarafa yaymak suretiyle engin rahmeti, sonsuz mağfireti ve ebedi rızayı elde etmek idi. İşte onlar sürekli aradıkları bu yüce maksat ve maksutlarına bir an önce erişmek ve kavuşmak için sürekli olarak çalışan, yarışan ve koşturan kimselerdi. Bundan dolayıdır ki onlar ne varlığın gururunu ve şımarıklılığını yaşarlardı ne de yokluğun ıztırabını ve sıkıntısını çekerlerdi. Zira onların sevinçleri veya hüzünleri şahısları ile ilgili değildi. Onların sevinçleri, zevkleri ve neşeleri yüce tevhid hakikatinin her yerde kök salıp İslâm Dini'nin yayılması ve Müslümanların çoğalıp vahdet içersinde küllî bir kulluk şuuru ile yüce Allah'a karşı aslî vazifelerini yapmaları ile ilgili idi. Çünkü imamları ve rehberleri olan Hz. Peygamber' den (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle görmüşlerdi:

Bir kişi Resûl-u Ekrem'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelip "Ey Allah'ın Resûlü! Ben falan kabilenin hissesini satın aldım, sonra da onu satarak şu kadar kâr ettim." dedi.

Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) "Sana ondan daha fazla kâr getiren bir şeyi haber vereyim mi?" dedi. O kişi de hayretler içersinde "Böyle bir şey var mı? Ey Allah'ın Resûlü!" deyince, Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Evet, bir kişi on âyeti öğrenirse onun kârı daha fazladır" buyurdu. Bunun üzerine bu kişi gitti, on âyeti öğrendi ve tekrar Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) gelip bunu haber verdi.[32]

İşte, Ashab efendilerimiz, en çok kâr getiren ticaretin "en yüce maksad ve maksuda erişmek" yolunda çalışmak olduğunu çok iyi bildiklerinden, haliyle çalışma ve gayretleri de hep bu doğrultuda oluyordu. Neticede hem Cenâb-ı Hakk'a karşı olan kulluk vazifelerinde, hem de insanlara karşı olan İslâm'ı neşretme gibi vazifelerinde yüksek mesâfeler kat ediyor, üstün dereceler alıyor ve neticede yüce Mevlâ'nın ebedi rızasını kazanmış oluyorlardı.

Günümüzde ise, değer ölçüsü değişmiş olup asıl olan gâye ve maksatlar unutulmuş, Kur'ân ve namaz başta olmak üzere pek çok aslı görevler terk edilmiş, başkalarının rahat etmesi için gayret gösterme vazifesi ihmal edilmiş ve onların yerine son derece manasız, hatta zararlı bir kısım fâni ve bâtıl şeyler gaye ve maksatlar haline getirilmiştir. Neticede zihinler hep bu değersiz gayeler etrafında dolaşmış ve gayretler hep bu lüzumsuz maksatlar uğrunda sarfedilmiş ve koskoca bir ömür acıklı bir hezimetle tüketilmiştir. Öyle ki neslimiz, susuzluktan kavrulan bir adamın, gördüğü serabı su zannederek ona kavuşmak için durmadan çırpınması ve o seraba doğru ter kan içinde durmadan yol katetmesi gibi acınacak hallere giriftar olmuştur. O susuz adam, o serapla hiç bir zaman susuzluğunu gidere-

---

[32] Kandehlevi, *Hayatü's-Sahabe*, 3/738

meyeceği gibi; batıl gayeler peşinde tatmin olmaya çalışan ve koskoca bir ömrü bu yolda tüketen gafil insan da hiç bir zaman tatmin olamayacak ve perişanlıktan kurtulamayacaktır. Hatta hep aksiyle tokat yiyecek ve sürekli hüsranda kalacaktır.

5. Salâhat ve istikâmet noktasında:

Sahabe-i Kirâm, teraziyi dengede tutan ve dünya-ukbâ müvazenesini iyi ayarlayan kimselerdi. Surete, şekle ve gösterişe hiç önem vermezlerdi; fakat sîrete, manaya, ruha ve insanı yücelten değer ölçülerine son derece önem verirlerdi. Dünya, ahiret için bir basamak olduğundan ve onlar da bu gerçeği iyi kavradıklarından dolayı dünyaya dünyanın değeri kadar, ahirete de ahiretin değeri kadar önem veriyorlardı. Onların dışa yansıyan dış dünyaları belki sâde ve basitti; fakat kalp ve ruh âlemleri pek muhteşem ve alabildiğine görkemli idi. Çünkü onlar, dış dünyalarının iç âlemlerinden daha hayırlı olması ve iç âlemlerinin de salâhat ve istikamet içersinde bulunması hususunda azami derecede gayret sarf ediyorlardı. Mesela Asr-ı saadette camiler belki çok basitti. Fakat cemaat çok muhteşemdi. Öyle ki karşılarına çıkma cesaretini gösteren kayser ve kisrâlar, Sahabe-i Kirâm'la karşılaştıklarında ya onların tutum ve davranışlarına hayran olup teslim oluyorlardı veya korkularından ödleri kopuyor, temsil ettikleri ülke insanları ile birlikte sarsıntı geçiriyor ve kurtuluşu kaçmada buluyorlardı.

Günümüze gelince ise durum tamamen ters yüz olmuş. İnsanımız, dışa karşı alabildiğine ihtişamlı, gösterişli, tantanalı ve iş bitiren; fakat ruh ve mana planında tamamen basit, sönük ve yetersiz bir hâldedir. İşin gerçek yüzü böyle olunca, yüce Allah da, Müslümanlara emanet olarak giydirdiği izzet ve şeref elbisesini geriye aldı, bahşettiği heybet ve haşmeti kaldırdı, başkalarına te'sir etme kuvvetlerini hiçe indirdi ve derken onları başkalarının sultası ve esâreti altında inlemeye mahkum etti.

6. Tebliğ ve irşad noktasında:

Sahabe-i Kirâm, en hayırlı ümmettirler. Çünkü onlar, İslâm davetini duyar duymaz kabul etmiş olan, duyup öğrendiği hak ve hakikatleri en yakınlarından başlamak üzere başkalarına anlatmış olan, tebliğ ve irşad vazifesini gerektiği şekilde yerine getirmiş olan, İslâm'ın yayılması ve yücelmesi uğrunda gerektiğinde canlarıyla, mallarıyla, evlatlarıyla ve kanlarıyla cihad etmiş olan ve bu vesile ile Kur'ân'ın "en hayırlı ümmet" medhine tam manasıyla mazhar ve bu ünvana hakkıyla layık olmuş bulunan son derece saygıdeğer kimselerdir.

Sahabe-i Kirâm, gerçekten dinde hayırhah idiler.Yani ma'rufu (ilâhî emirlere karşı tazimi ve itaati, yaratıklara karşı da şefkati) tereddüt etmeden emreder ve münkeri (şerrin ve aklın çirkin gördüğü şeyleri) kimseden korkmadan nehyeder ve böylece çevrelerini neticesi helak ve azap olan ameller hususunda irşad ve ikaz ederlerdi. Onlar bu ulvî vazifeyi yerine getirmekle bir taraftan iman ve Kur'ân hakikatlerinin her tarafa yayılmasına ve neslin İslâm terbiyesiyle yetişmesine zemin hazırlamış oluyor; diğer taraftan küfür ve sapıklığın devam etmesini, fitne ve fesadın yayılmasını, isyan ve tuğyanın kol gezmesini, şerli ve zararlı kimselerin insanların başına geçip onların üzerinde sulta kurup tahakkümle saltanat sürdürmelerini engellemiş oluyorlardı. Çünkü Sahabe-i Kirâm şunu iyi biliyordu ki, insanlar işlenen bir kötülük gördüklerin de imkânları olduğu hâlde ona engel olmazlarsa, yüce Allah onları, tamamını kapsayan bir belaya dûçar eder. Evet tebliğ ve irşad vazifesinin kâmil manada yapılması, yüce rahmetin celbine çok kuvvetli bir vesile olduğu gibi, amansız helaklerin def'ine ve korkunç felaketlerin ref'ine de çok kuvvetli bir vesiledir.

Günümüze gelince, kalplerde Allah korkusu ile âhiret endişesi yok olduğu veya çok zayıfladığı için; hükümferma olan cehalet ve gaflet yüzünden yüce Allah'ın değişik icraatı karşısında gözler köreldiği için; insanlar aşırı dünya sevgisi ile

ölüm korkusuna, aşırı servet tutkusu ile şöhret hırsına müptela oldukları için; özellikle tebliğ ve irşad erbabı olanlar da bir kısım maddi çıkarlar sebebiyle nemelazımcılıktan ve vurdum duymazlıktan gelip bir kenara çekildikleri için maalesef neslimize İslâm layıkıyla öğretilmemekte, neslimize İslâm terbiyesi verilmemekte ve bu yüzden neslimiz şirâzeden çıkıp hem kendisi perişan olmakta hem de milletin başına belâ olmaktadır.

İşte Sahabe-i Kirâm namındaki zevât-ı âliyenin yukarıda bir nebze zikredilen yüksek hâl, nam ve şanları ve kıymetli hizmetleri onların kametlerini, nezihetlerini ve şereflerini hem yüce Hâlık nazarında hem de bütün yaratılmışlar arasında yükseltmiş ve onları bütün insanlığa, onların karanlık ufuklarını aydınlatan ve karanlık gecelerini gündüzlere çeviren insanlık semâsının en parlak hidâyet yıldızları mertebesine çıkarmıştır.

Bununla birlikte hiç de ümidsiz değiliz. Çünkü Sahabe-i Kiram'ın aziz ruhlarını şâd edecek, bıraktıkları mukaddes emanetlerini görkemli bir şekilde yaşatacak ve ulvi hizmetlerini ve faziletli mücadelelerini kıyamete kadar devam ettirecek irfanlı ve nurlu nesiller her asırda bulunacaktır. Bu mübarek taife yaşadıkları asırların karanlık ufuklarını, parlak yıldızlar hüviyetinde neşrettikleri iman ve fazilet nurlarıyla aydınlatacak, kuruyan zeminlerini Kur'ân ve Sünnet suyu ile sulayıp yeşertecek ve bütün himmetleriyle asırlarında canı dudağına gelmiş insanlığın imdadına koşacaklardır inşaallah...

SAHABE-İ KİRÂM'I HİDÂYET YILDIZLARI OLMA DERECESİNE ÇIKARAN HUSUSLAR

Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem):

اَصْحَابِى كَالنُّجُومِ فَبِأَيِّهِمِ اقْتَدَيْتُمْ اِهْتَدَيْتُمْ

"Ashab'ım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız hidâyeti bulursunuz" buyurmakla Sahabe-i Kirâm'ı hidâyet yıldızları derecesine çıkarmış, onların ulaştıkları yüksek makamı göstermiş ve bütün insanlara onları aldanmaz ve aldatmaz bir hidâyet rehberi, bir hakikat mürşidi ve bir istikamet kılavuzu olarak göstermiş ve onların rehberliğinin sağlamlığına âdeta kefil olmuştur. Sahabe-i Kirâm'ı hidâyet yıldızları olma derecesine ve kendilerine iktida edilmesi gereken imtiyazlı şerefe yükselten , elbette ki son derece önemli bazı enerji ve besin kaynakları vardır.

Sahabe-i Kirâm'ı hidâyet yıldızları olma şerefine yükselten başlıca iki husus vardır. Bu iki husus da;

* Hidâyet güneşi olan *Kur'ân-ı Kerim* ve,

* Fazilet güneşi olan *Resûl-u Ekrem*'dir (sallallahu aleyhi ve sellem).

Evet, Sahabe-i Kirâm'ı hidâyet semâsının en parlak yıldızları ve istikamet ülkesinin en güvenilir rehberleri olma derecesine yükselten husus; onların, tam istifade etmek için yüzlerini

insanların kapkaranlık gecelerini apaydın gündüzlere çeviren ve bir bütünün birbirinden ayrılmaz iki parçası hükmünde olan iki mukaddes güneşe çevirmeleridir. yani hidâyet güneşi olan Kur'ân-ı Kerim'den tam feyiz almaları ve fazilet güneşi olan Resûl-u Ekrem'den (sallallahu aleyhi ve sellem) tam istifade etmeleridir. Şöyle ki:

Yüce Allah insanlığın kurtuluşu için hidâyetten, nûrdan, rahmetten ve şifadan ibaret olan mukaddes bir kitap indirdi ve o kitabı insanlara tebliğ, tebyin ve temsil edecek; yani o kitabı insanlara okuyacak, onu açıklayacak ve onun muhtevasını tatbik ve temsil edecek bir rasûl gönderdi.

Kur'ân-ı Kerim insanlara şöyle haykırıyor ve onları şöyle irşad ve hidâyet ediyordu:

﴿ الم. ذٰلِكَ الْكِتَابُ لاَ رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ ﴾

"Elif lâm mîm. İşte O Kitap kendisinde hiç bir şüphe olmayandır, (O) müttakiler için bir hidâyet kaynağıdır." (Bakara, 2/1-2)

﴿ إِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ... ﴾

"Gerçekten bu Kur'ân, (insanları) en doğru yola hidâyet eyler." (İsra, 17/9)

﴿ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُوا... ﴾

"Ve hepiniz toptan Allah'ın (celle celâluhu) ipine (Kur'âna) sımsıkı sarılın ve parçalanmayın." (Âl-i İmrân, 3/103)

İşte bu gibi âyetleri duyan ve manalarını güzelce belleyen Sahabe-i Kirâm, hidâyet kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim'e sımsıkı sarılıyor, eğri büğrü yollarda perişan olmaktan kurtuluyor ve gerçek hidâyete ulaşıyordu.

* * *

﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ . اللّٰهُ الصَّمَدُ . لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ . وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾

“De ki: O, Allah’tır, bir ve tektir. Allah Samed’dir. (her şey O’na muhtactır; O hiç bir şeye muhtaç değildir.) Doğurmamış ve doğurulmamıştır. Ve hiç bir şey, O’nun dengi olmamıştır.” (İhlas, 112/1-4)

﴿ اللّٰهُ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لاَ تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلاَ نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلاَّ بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلاَ يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلاَّ بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلاَ يَؤُدُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴾

“Allah, kendisinden başka hiç bir ilâh olmayandır, sürekli yaşayan, sürekli diri duran ve tutan Hayy u Kayyum’dur. O’nu ne bir uyuklama, ne de bir uyku tutar. Göklerde ve yerde ne varsa O’nundur. O’nun izni olmadan O’nun huzurunda kim şefaat edebilir? Onların önlerindekini ve arkalarındakini (geçmiş ve geleceklerini) bilir. (Onlar ise) O’nun ilminden dilediği kadarından başka hiçbir şey kavrayamazlar. O’nun Kürsî’si, gökleri ve yeri kaplamıştır. Her ikisinin muhâfazası O’na ağır gelmez. O, Aliyy (pek yüce olan) ’dir ve Azim (pek büyük olan)’dir.” (Bakara, 1/255)

﴿ وَإِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ ﴾

“Ve sizin ilâhınız bir tek ilâhtır. O’ndan başka ilâh yoktur. O Rahman’dır, Rahim’dir.” (Bakara, 2/163)

İşte bu gibi âyetlerin ifade ettikleri tevhid hakikatini duyan Sahabe-i Kirâm, gerektiği şekilde iman, tevhid ve teslim ehli oluyordu.

* * *

﴿ وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلّٰهِ... ﴾

"Ve siz (ortalıkta) bir fitne kalmayıncaya ve din tamamıyla Allah'ın dini oluncaya kadar onlarla cihad edin." (Enfal, 8/39)

﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلاَ بِالْيَوْمِ الاٰخِرِ وَلاَ يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَلاَ يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾

"O kendilerine kitap verilenlerden oldukları halde Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Resûlü'nün haram ettiğini haram tanımayan ve hak dinini din edinmeyen kimselerle, küçülmüş oldukları hâlde, cizye verecekleri hâle gelinceye kadar harp edin." (Tevbe, 9/29)

﴿اِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالاً وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

"Gerek hafif gerek ağır olarak (ağır şartlarından dolayı savaş size kolay da gelse zor da gelse; teçhizatınız hafif de olsa ağır da olsa; işsiz de olsanız meşgul de olsanız; sağlam da olsanız hasta da olsanız; binekli de olsanız yaya da olsanız; genç olarak ihtiyar olarak; bekâr olarak evli olarak; zengin olarak fakir olarak hangi hâlde bulunursanız bulunu-nuz) hep birlikte (savaş için) seferber olun ve mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilen (kimse)ler olsaydınız bu sizin için daha hayırlıdır." (her hâlükârda cihad etmenin her şeyden daha hayırlı olduğunu bilirdiniz ve hemen gereğini yapardınız.)" (Tevbe, 9/41)

İşte bu gibi âyetleri duyan Sahabe-i Kirâm, İslâm Dini'nin her tarafa yayılması için sahip oldukları maddî-manevî bütün imkânlarını az çok demeden seferber etmiş ve bu uğurda var güçleriyle çalışmışlardır.

* * *

﴿ إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلاَ غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴾

"Eğer Allah size yardım ederse, artık sizi yenecek (hiç bir kuvvet)yoktur. Ve eğer sizi yüz üstü bırakırsa, O'ndan sonra artık yardım edecek kim var? O halde müminler sadece Allah'a dayansınlar." (Al-i İmran, 3/160)

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ﴾

"Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a (dinine sahip çıkmakla) yardım ederseniz Allah da size yardım eder ve ayaklarınızı (İslâm Dini'ni koruma ve yüceltme yolunda) sağlam tutar. (Sizi azim, sebat ve metanetle payidâr eyler)" (Muhammed, 47/7)

Bu gibi âyetlerde zikredilen galip gelmenin ve üstün olmanın bazı şartlarından haberdar olan Ashab-ı Kirâm, İslâm'ın yücelmesi için çalışmanın ve yardımcı olmanın çok mühim bir şart olduğunu öğrenir öğrenmez, İslâm için çalışmayı ve İslâm'ın yayılması için yardımcı olmayı hayatlarının gayesi yapıyor ve neticede kalıcı bir başarıya ulaşıyorlardı.

* * *

﴿ إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾

"Şüphesiz ki Allah adâleti, ihsanı ve akrabaya vermeyi emreder. Fuhşiyattan, fenalıktan ve azgınlıktan nehyeder; (işte Allah) size böyle öğüt veriyor ki, belleyip tutasınız." (Nahl, 16/90)

﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴾

"Sen affı (kolaylık yolunu) tut, urf ile (İslâm'ın ve selim aklın güzel ve faydalı gördüğü şeyle) emret ve cahillerden yüz çevir (söz ve fiillerinde cahiller gibi olma)." (A'raf, 7/199)

﴿ وَالْعَصْرِ. إِنَّ الإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ . إِلاَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴾

"Asr'a andolsun ki, insan ziyan içindedir. Ancak iman edip iyi işler yapanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve birlerine sabrı tavsiye edenler başka." (Asr, 103)

Evet, bunlar gibi son derece kapsamlı sure ve âyetleri duyan sahabiler, bu gibi sure ve âyetleri sık sık birbirlerine hatırlatıyor, yapılan ilâhî emir ve tavsiyelere ve rabbâni ikaz ve irşadlara kulak veriyor, onlara ciddi bir azim ve samimi bir gayretle riâyet ediyor ve neticede gerçek kurtuluşa eriyor ve insanlık semâsının parlak yıldızları oluyorlardı. Bu sure ile ilgili olarak M. Akif ne güzel söyler:

Hani, Ashab-ı Kirâm ayrılalım derken
Mutlaka "sure-i ve'l-asr"ı okurmuş, neden?
Çünkü meknûn o büyük surede âsâr-ı felâh
Başta iman-ı hakiki geliyor sonra salâh
Sonra hak, sonra sebat; işte kuzum insanlık,
Dördü birleşti mi; yoktur sana hüsran artık.

* * *

﴿ فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلاَ تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾

"Öyle ise sen emrolunduğun gibi dosdoğru ol ve seninle beraber tevbe edenler de (dosdoğru olsunlar); ve (istikamet sınırını aşıp) azmayın." (Hud, , 11/112)

﴿ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلاۤئِكَةُ أَلاَّ تَخَافُوا وَلاَ تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴾

"Rabbimiz Allah'tır deyip sonra dosdoğru olanlar var ya, onların üzerine melekler iner; korkmayın, üzülmeyin, size söz verilen cennetle sevinin! (derler)" (Fussilet, 41/30)

﴿ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾

“Gerçekten rabbimiz Allah’tır deyip sonra da dosdoğru olan kimseler var ya, onlara artık korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır.” (Ahkâf, 46/13)

Bu âyetleri can kulağıyla dinleyen Ashab efendilerimiz, şüphe ve tereddütlerden, dalalet ve inhiraflardan kurtuluyor, kâmil manasıyla iman ve istikamet ehli oluyor ve neticede her iki cihanın saadetini garantilemiş oluyorlardı.

* * *

﴿ وَلاَ تَهِنُوا وَلاَ تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾

“Gevşemeyin, üzülmeyin, eğer (gerçekten) inanıyorsanız mutlaka siz üstün geleceksiniz.” (Âl-i İmrân, 3/139)

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾

“Ey iman edenler! Sabredin, direnip düşmanlarınıza üstün gelin, cihada hazırlıklı ve uyanık bulunun, ve Allah’tan korkun ki başarıya eresiniz.” (Âl-i İmrân, 3/200)

Bu gibi âyetler karşısında dikkat kesilen Ashab efendilerimiz, hem maddî terakkiyi hem de manevî tekâmülü elde etmek ve her sahada üstün olabilmek için imanın, sabır ve sebatın ne derece önemli ve lüzumlu olduğunu anlıyor ve bu yüce hasletlere sahip olabilmek için azami derecede gayret gösteriyorlardı.

* * *

﴿ وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾

"Ve sizden hayra davet eden, maruf'u emreden ve münkerden nehyeden bir ümmet olsun! ve işte ancak onlar kurtuluşa erenlerdir." (Âl-i İmrân, 3/104)

﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلاً مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللّٰهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾

"(İnsanları) Allah'a çağıran, iyi iş yapan ve ben Müslümanlardanım diyenden daha güzel sözlü kim olabilir?" (Fussilet, 41/33)

﴿ اُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ... ﴾

"(Ya Muhammed) Sen hikmetle ve güzel öğütle Rabbi'nin yoluna çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et." (Nahl, 16/125)

﴿ قُلْ هٰذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي... ﴾

"De ki: İşte benim yolum budur: Basiret üzere (bilerek ve şuurlu olarak) Allah'a davet ederim ben ve bana tabi olanlar." (Yusuf, 12/108)

İşte Ashab efendilerimiz, bu gibi âyetleri duyar duymaz hemen harekete geçmiş ve insanları her türlü salâhı tekeffül eden imana, tevhide ve İslâm'a davet etmişler; iman ve İslâm'ın muktezası olan Allah'a itaat etmeyi emretmiş ve iman ile İslâm'ın ruhuna muhalif olan Allah'a isyan etmeyi nehyetmişler ve neticede en hayırlı ümmet olma ünvanını kazanmışlardır.

* * *

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾

"Gerçekten ancak müminler kardeştirler; öyle ise kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki siz merhamet olunasınız." (Hucurât, 49/10)

﴿ ... وَأَمْرُهُمْ شُورٰى بَيْنَهُمْ... ﴾

"Ve onların işleri (buyrukları istibdat ile değil,) aralarında danışma iledir." (Şura, 32/38)

﴿ وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلاَ تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾

"Allah'a ve O'nun elçisine itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; yoksa korkuya kapılırsınız ve devletiniz gider. Ve sabredin; çünkü Allah sabredenlerle beraberdir." (Enfal, 8/46)

İşte bu gibi âyetleri dikkatle dinleyen Ashab efendilerimiz, sağlam bir uhuvvet ve cemaat ruhuna sahip oluyor ve bu bereketli ruhun sarsılmaması için de uhuvvet ve cemaat ruhunu meydana getiren sevgi, saygı, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma, meşveret etme, su-i zanda bulunmama ve gıybet etmeme gibi hususlara âzami derecede riâyet ediyorlardı. Onların kalpleri böylesine bir vahdet ve ülfet içersinde bulununca yüce Mevlâ da onlara tevfîkât-ı sübhaniyesini yâr ediyor ve onları muvaffak kılıyordu.

* * *

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾

"*Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz ki, Allah'ın azabından korunasınız."* (Bakara, 2/21)

﴿ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴾

"Ve sana yakin (ölüm) gelinceye kadar Rabbine kulluk et." (Hicr, 15/99)

﴿ وَمَٓا أُمِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَٓاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ ﴾

"Halbuki onlar (başka şeyle değil), ancak dini Allah için halis kılarak, hanifler (hakperest muvahhidler) olarak yalnız Allah'a ibadet etsinler, namazı dosdoğru kılsınlar ve zekatı versinler diye emrolundular. İşte (bu üç esas üzerine bina edilen din) sabit ve payidâr olarak kalacak olan (en sağlam ve en görkemli) dindir." (Beyyine, 98/5)

Bu gibi âyetleri can kulağıyla dinleyen Ashab efendilerimiz, aslî vazifelerini öğreniyor; ciddi bir şekilde ibadete koyuluyor, iştiyakla dua ve münâcâtta bulunuyor ve neticede yüce Mevlâ'nın sevgili kulları olma derecesine yükseliyorlardı.

* * *

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾

"Ey iman edenler! Allah'tan O'na yaraşır bir şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak ölün." (Âl-i İmrân, 3/102)

﴿ إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴾

"Muhakkak ki Allah (azabından) korunanlarla ve iyilik edenlerle beraberdir." (Nahl, 16/128)

﴿ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴾

"Bizim uğrumuzda cihad edenleri biz, elbette yollarımıza iletiriz. Muhakkak ki Allah (ihsan şuuruna sahip olup) iyilik edenlerle beraberdir." (Ankebût, 29/69)

İşte bu gibi âyetleri duyan Ashab efendilerimiz, imana, ihsana ve takvaya âzami derecede önem vermiş, haramın her türlüsünü terk etmiş ve itaatin her türlüsünü yerine getirmişlerdir.

* * *

﴿ ... أَلاَ إِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيبٌ ﴾

“İyi bilin ki Allah’ın yardımı yakındır.” (Bakara, 2/ 214)

﴿ ثُمَّ نُنَجّ۪ي رُسُلَنَا وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كَذٰلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴾

“Sonunda elçilerimizi ve inananları kurtarırız; böylece üzerimize düşen bir borç olarak müminleri kurtarırız.” (Yunus, 10/103)

﴿ إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴾

“Elbette biz elçilerimizi ve (sağlam) inananları hem dünya hayatında, hem de şahidlerin (peygamberlerin, meleklerin ve müminlerin) şehâdet edecekleri günde mansır kılacağız.” (Mümin, 40/51)

﴿ كَتَبَ اللّٰهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُل۪ي إِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَز۪يزٌ ﴾

“Allah, ben ve elçilerim mutlaka galip geleceğiz diye yazmıştır.” (Mücâdele, 58/21)

İşte bu gibi müjdeli ve ümit verici âyetleri duyan ve bilen, yüce Mevlâ’nın gerçek mümin kullarını zâyi etmeyeceğine ve onları er geç muhafaza edeceğine ve muvaffak kılacağına çok iyi inanan Ashab efendilerimiz, dış görünümü cihetiyle çirkin görünen hâdiselerin başıboş olmadığını anlayıp, hâdiselerin arkasındaki gerçek kudret ve rahmet elini görüyor, Allah’ın engin rahmetine ve inayetine sığınıyor ve asla sarsılıp paniğe kapılmıyordı. Kendine kul olarak düşen görevlerini imkânlar ölçüsünde yerine getiriyor ve işin akıbetini her şeyin yegâne sahibi ve mutasarrıfı olan yüce Allah’ın hikmetli icraatına bırakıyorlardı.

* * *

Ashâb-ı Kirâm efendilerimizi hidâyet yıldızları olma derecesine çıkaran ikinci kaynak da Resûl-u Ekrem'dir (sallallahu aleyhi ve sellem). Yani O'nun mübarek sözleri ve hikmetli davranışlarıdır. İşte Sahabe-i Kirâm, herkese her hususta gerçek imam ve rehber olan Resûl-i Ekrem'e (sallallahu aleyhi ve sellem) tam ittiba ve şuurlu itaat etmek suretiyle gerçek hidayet ve istikameti buldular; hatta bu yolun en güvenilir rehberleri oldular.

Şurası herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir ki, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) pek yüce olan şahsiyeti ve davranışları, asla sarsılmaz ve aldatmaz derecedeki sıdkı ve emaneti ve fevkalade olan takvası ve ibadeti O'nun söylediklerinin ve yaptıklarının insanlar üzerinde tesirli olmasına birinci derecede sebep olmuştur. O'nun derin samimiyetini, dâvâsına olan bağlılığını ve sahip olduğu yüce ahlâkını kendi gözleriyle gören Ashâb-ı Kirâm, O'nu her şeyden üstün tutmuş, sözlerini baş tâcı yapmış ve gerçekten hikmetli ve maslahatlı olan davranışlarını kendilerine bir hayat tarzı olarak kabul etmiş ve O'nu her hususta kendilerine örnek almışlardır.

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ
يَرْجُو اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيرًا﴾

"Andolsun! Allah'ın elçisinde sizin için Allah'ı ve âhireti arzu eden ve Allah'ı çok anan kimseler için (uyulacak) en güzel bir örnek vardır." (Ahzab, 33/21)

﴿مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ...﴾

"Her kim Resûl'e itaat ederse, şüphesiz ki o, Allah'a itaat etmiş olur." (Nisa, 4/80)

﴿...وَمَا اٰتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا...﴾

"Peygamber size her ne verdiyse onu hemen alın ve size neyi yasakladıysa ondan hemen vazgeçin." (Haşr, 59/7)

﴿... فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذ۪ي يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ
وَكَلِمَاتِه۪ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾

"... Allah'a ve Allah'ın bütün kelimelerine iman getiren o ümmî peygamber olan elçisine iman edin ve O'na ittiba edin ki, hidâyete erebilesiniz." (A'raf, 7/158)

﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُون۪ي يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ
لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌ﴾

"De ki: Eğer siz Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve sizin günahlarınızı bağışlasın." (Âl-i İmrân, 3/31)

İşte Resûl-u Ekrem'e (sallallahu aleyhi ve sellem) her hususta ittiba ve itaat edilmesini emreden Kur'ân'ın bu gibi âyetlerini duyan ve bu âyetlerin haykırdığı gerçeklere kulak veren Ashab efendilerimiz, Kur'ân esaslarına gösterdikleri duyarlılık ve titizlilik gibi Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile ilgili her şeyi içtenlikle benimsemiş, O'na mutlak itaat etmeyi boyunlarının borcu bilmiş ve bu yüzden de öğrendiklerini şuurlu ve bilinçli olarak tatbik etmeye ve onları başkalarına duyurmaya olağan üstü gayret göstermişlerdi. Neticede Cenâb-ı Hak da onlara gerçek hidâyeti ve yüz güldürücü muvaffakiyeti ihsan etti ve onları Enbiya-yı İzâm efendilerimiz (aleyhimüsselâm) müstesna gelmiş-gelecek bütün insanların en şereflileri ve en faziletlileri kıldı.

* * *

İşte Sahabe-i Kirâm'ın duyup tatbik etmeleri ve öğrenip uygulamaları neticesinde kendilerini hidâyet yıldızları ve istikamet rehberleri derecesine yükselten hadis-i şeriflerden bazıları:

مَنْ سَنَّ فِى الْإِسْلاَمِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ اَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ مِنْ غَيْرِ
اَنْ يَنْقُصَ مِنْ اُجُورِهِمْ شَيْئٌ، وَمَنْ سَنَّ فِى الْأَسْلاَمِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ
وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ اَنْ يَنْقُصَ مِنْ اَوْزَارِهِمْ شَيْئٌ

"Her kim İslâm'da iyi bir sünnet (yol, adet) ortaya koyarsa; hem bunun (işlediği iyi amelin) sevabı, hem de kendisinden sonra aynı ameli işleyecek olanların sevabı, onların sevabından hiçbir şey eksilmeksizin ona verilir. Kim de kötü bir sünnet (yol, adet) ortaya koyarsa, hem işlediği bu kötü amelin günahı, hem de kendisinden sonra o ameli işleyecek olanların günahı bunların günahlarından hiç bir şey eksilmeksizin ona ait olur. (onun günah defterine yazılır.)"[33]

مَنْ سَرَّهُ اَنْ يُبْسَطَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ اَوْ يُنْسَأَ فِى اَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ

"Kim rızkının genişletilmesinden ve ecelinin geri bırakılmasından hoşlanıyorsa, sıla-i rahim (akraba ziyareti) yapsın." [34]

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الاٰخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْراً اَوْ لِيَصْمُتْ، وَمَنْ كَانَ
يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَلاَ يُؤْذِ جَارَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
الْاٰخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ

"Kim Allah'a ve âhiret gününe iman ederse ya hayır söylesin ya da sussun; kim Allah'a ve ahiret gününe iman ederse komşusuna eziyet etmesin; kim Allah'a ve ahiret gününe iman ederse konuğuna ikram etsin."[35]

اَمَا وَاللّٰهِ إِنّى لَاَخْشَاكُمْ لِلّٰهِ وَاَتْقَاكُمْ لَهُ، لٰكِنّى اَصُومُ وَأُفْطِرُ وَأُصَلّى
وَاَرْقُدُ وَاَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ، فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِى فَلَيْسَ مِنّى

---

33 Müslim, *Cami'us-Sahih*, 1/705

34 Müslim, a.g.e., 3/1982

35 Buhari, Cami'us-Sahih, 7/184

"Dikkat edin! Allah'a yemin ederim ki, ben sizden daha fazla Allah'tan haşyet duyuyor ve sizden daha fazla O'ndan (gazabından ve gazabını celbeden amellerden) sakınıyorum. Fakat ben bazen oruç tutar bazen de tutmam. Bazen geceleri kalkar, nafile namaz kılarım; bazen de yatar dinlenirim. Kadınlarla da evlenirim. İşte kim bu benim sünnetimden (itidal ve istikamet üzere olan yoldan) yüz çevirirse; o benden değildir."[36]

سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللّٰهُ تَعَالَى فِى ظِلِّهِ يَوْمَ لاَظِلَّ ظِلُّهُ: إِمَامٌ عَادِلٌ، وَشَابٌّ نَشَأَ فِى عِبَادَةِ اللّٰهِ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِى الْمَسْجِدِ، وَرَجُلاَنِ تَحَابَّا فِى اللّٰهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ فَقَالَ إِنِّى اَخَافُ اللّٰهَ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَاَخْفَاهَا حَتّٰى لاَ تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللّٰهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ.

"Yedi sınıf insan vardır ki, yüce Allah onları Arş'ının gölgesinden başka gölge olmayan kıyamet günü kendi gölgesinde barındıracaktır. Bunlar:

1. Adâletli imam (idâreciler),

2. Allah'a ibadet ederek gelişip büyüyen genç,

3. Kalbi mescidlere bağlı kalan adam,

4. Allah için birbirini seven, Allah yolunda birleşen ve Allah yolunda ayrılan iki kişi,

5. Şerefli ve güzel bir kadının fuhuş için davetine karşı "ben Allah'tan korkarım"diyerek bu daveti reddeden erkek,

6. Sadaka veren; fakat sağ elinin verdiği sadakayı sol eli bilmeyecek şekilde gizleyen kimse,

7. Yalnız olarak Allah'ı zikredip de göz yaşı döken kimse."[37]

---

[36] Buhari, *a.g.e.*, 7/116
[37] Buhari, *a.g.e.*, 3/116

اِجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قَالُوا يَارَسُولَ اللّٰهِ وَمَا هُنَّ قَالَ: الشِّرْكُ بِاللّٰهِ، وَالسِّحْرُ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِى حَرَّمَ اللّٰهُ اِلاَّ بِالْحَقِّ، وَاَكْلُ الرِّبَا، وَاَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، وَالتَّوَلِّى يَوْمَ الزَّحْفِ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلاَتِ.

"Helak edici yedi büyük günahtan (şiddetle) sakınınız. Dediler ki: 'Ya Resûlullah, bu (günahlar) hangileridir?' Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)*: "Allah'a ortak koşmak, sihir yapmak, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı kimseyi haksız yere öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaş gününde savaştan kaçmak ve hiç bir şeyden haberi olmayan namuslu bir kadına zina iftirasında bulunmak."*[38]

اَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتّٰى يَدَعَهَا: اِذَا أُتْمِنَ خَانَ وَاِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَاِذَا عَاهَدَ غَدَرَ وَاِذَا خَاصَمَ فَجَرَ

"Dört şey vardır ki, kimde bulunursa o kimse halis münafıktır. Kimde bunlardan bir haslet bulunursa onu terkedinceye kadar kendisinde münafıklıktan bir haslet bulunuyor demektir. (Bu dört şey şunlardır): Kendisine bir şey emanet edildiğinde hıyanetlik eder, konuştuğunda yalan söyler, söz verdiğinde sözünden cayar, husûmet ettiğinde de haktan ayrılır."[39]

اِنَّ الْمُؤْمِنَ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بعْضًا، وَشَبَّكَ اَصَابِعَهُ

"Mümin, mümine karşı tuğlaları birbirine kenetlenerek örülmüş bina gibidir." Resûlullah (sallallahü aleyhi ve selem) bunu söylerken parmaklarını birbirine geçirdi."[40]

اِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَاِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ، وَلاَتَحَسَّسُوا وَلاَ تَجَسَّسُوا وَلاَ تَنَافَسُوا وَلاَ تَحَاسَدُوا وَلاَ تَبَاغَضُوا وَلاَ تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللّٰهِ اِخْوَانًا

"Kötü zandan sakınınız. Çünkü zan, en yalan sözdür. Birbi-

38 Buhari, *a.g.e.*, 3/195
39 Buhari, *a.g.e.*, 1/14
40 Buhari, *a.g.e.*, 1/123

rinizin eksiğini görmeye çalışmayınız! Birbirlerinizin sırlarını araştırmayınız! Birbirinizle menfaat yarışına girişmeyiniz! Birbirinize haset etmeyiniz! Birbirinize buğz etmeyiniz! Birbirinize sırt çevirmeyiniz! Kardeş olunuz Ey Allah'ın kulları.!"[41]

عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِى اِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِى اِلَى الْجَنَّةِ
وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرّٰى الصِّدْقَ حَتّٰى يُكْتَبَ عِنْدَ اللّٰهِ صِدّيقًا،
وَاِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِى اِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِى اِلَى
النَّارِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرّٰى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللّٰهِ كَذَّابًا

"Doğruluğa sımsıkı sarılın; çünkü doğruluk mutlak iyiliğe götürür. Mutlak iyilik de cennete iletir. Bir kimse doğru söylemeye ve her işinde doğruluğu aramaya (azim ve sabırla) devam eder; sonunda Allah katında sıddîk (lardan, özü-sözü ve haraketleri pek doğru olanlardan) yazılır. Yalandan da şiddetle kaçının. Çünkü yalan mutlak kötülüğe yöneltir. Kötülük de cehenneme götürür. Kişi yalan söyleye söyleye ve (işlerinde) yalanı araya araya sonunda Allah katında aşırı yalancılardan yazılır."[42]

تَرَكْتُ فِيكُمْ اَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَامَسَكْتُمْ بِهِمَا: كِتَابَ اللّٰهِ وَسُنَّةَ نَبِيّهِ

"Ben size iki şey bırakıyorum. Onlara sarıldığınız müddetçe ebediyyen sapıklığa girmezsiniz: Allah'ın Kitab'ını ve Nebi'sinin sünnetini."[43]

مَنْ رَاٰى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ
يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَالِكَ اَضْعَفُ الْإِيمَانِ

"Sizden kim bir kötülük görürse onu eliyle değiştirsin. Gücü yetmez ise dili ile değiştirsin; ona da gücü yetmez ise kalbi ile buğz etsin. Bu ise imanın en zayıf mertebesidir."[44]

---

41 Müslim, *Cami'us-Sahih*, 3/1985

42 Müslim, *a.g.e.*, 3/2013

43 Malik b. Enes, *Muvatta*, 2/899

44 Müslim, *a.g.e.*, 1/69

* * *

Evet, (Daha önce de geçtiği gibi) Ashâb-i Kirâm efendilerimizin her şeyde değer ölçüleri ve enerji kaynakları Kur'ân ve Sünnet idi. Yani onlar, yüce Allah'ın kitabına sımsıkı sarılan ve Resûl-u Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetine harfiyyen ittiba eden, Kur'ân ve Sünnet'teki esas ve prensipleri kendilerine kanaat ve hayat tarzı olarak seçen ve bunu en ağır şartlar altında bile fiilen gösteren ve bu vesile ile yüce Allah'ın sevgisine ve mağfiretine nail olan, hidâyet, adâlet, istikamet ve salâhat erbabı kimselerdi. Bundan dolayıdır ki Sahabe-i Kirâm'ın her türlü hal ve hareketleri, fikir ve kanaatleri, şuur ve basiretleri, hizmet ve faaliyetleri hakkı ve hakikati iltizam etme prensibiyle hep hidâyet ve istikamet çizgisindeydi. Hem onlar, bu sayede hâdiseler arasındaki irtibatı, havf ile reca arasındaki müvazeneyi ve dünya ile ukba arasındaki dengeyi isabetli bir şekilde kurmuş; bu minvâl üzere halkın hidâyetine ve onların irşadına çalışmış ve yine bu sayede her hususta hakkı esas alarak hüküm vermiş ve adâlet etmişlerdir.

İşte rehber ve kılavuzları Kur'ân ve Sünnet olan ve bu iki sadık ve emin rehber ve kılavuza samimiyet ve ciddiyetle sarılan Ashab-ı Kirâm efendilerimiz, gayet kısa bir zamanda vahşetten, cehaletten ve şekâvetten kurtulup medeni, efendi, muallim, hazret, imam ve muktedî bih olmuşlar ve neticede cemaat halinde beşerin en faziletli ve en hayırlı kimseleri ve her hususta hidâyet yıldızları olma derecesine yükselmişlerdir.

Cenâb-ı Hak, bizleri Kur'ân'ın ve Sünnet'in gösterdiği ve Ashab-ı kiram'ın temsil ettiği istikamet yoluna hidayet eylesin. Ebedi saadet ve selamet yolunda onlara layıkıyla iktidar etmeye muvaffak kılsın ve bizleri mahşerde o sâlihler ve sâdıklar zümresine ilhâk eylesin. Amin.

KURTULUŞUMUZUN YEGÂNE ÇARESİ

Sahabe-i Kirâm'dan sonra gelen halefleri, özellikle günümüzdeki Müslümanlar ekseriyet itibariyle, Kitap ve Sünnet'i terk ettiler; tefrikalara ve bid'atlara düştüler.. Salih ellerle ve yüce prensiplerle ıslah olmayı kabul etmediler; başlarına Allah tarafından bir kısım zalim ve gaddarlar musallat kılındı.. Aslî vazifelerinin nelerden ibaret olduğunu düşünmediler; ömür sermayelerini boş ve manasız şeyler arkasında tükettiler.. Neslin terbiyesini ihmal ettiler; anarşiye ve bir kısım fitne ve fesadlara zemin hazırladılar.. Dünyaya daldılar; birbirlerine düştüler... Bütün bunların sonunda ise tezelzüller, inhiraflar, taviz vermeler, dünyayı ve şahsi çıkarları üstün tutmalar ve dünya adına hakikatlerden fedâkarlık yapmalar birbirini takip edip durdu. Ve artık bugün yeryüzünde Müslümanların bir kısmı gaflet ve cehalet içersinde olup bazı münafıkların oyuncağı ve piyonu; bir kısmı da hıyanetinin neticesi olarak bazı fâsıkların işbirlikçisi ve destekleyicisi durumuna düştüler. Zaten bu yüzden bugünün Müslümanları perişan ve zelil bir halde yaşama mücadelesi vermektedirler.

Hayırlı kimselerin bir kısım çıkarları yüzünden kötü kimselere yağcılık yapıp isyan ve tuğyanlar kaşısında seslerini yükseltmemeleri ve aslî vazifelerinden olan emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i ani'l münker vazifesini yapmamaları neticesinde bir kısım menfaatperest cahiller din adına ileri geri konuşmakta

ve başkalarına yaranmak için yalan yanlış fetvalar vermekte bir kısım zeliller de hâkimiyeti eline geçirmekte ve hak hukuk tanımadan diledikleri gibi saltanat sürdürmektedirler. Bu hâl ise insanlık adına, hak hukuk adına, ta'lim ve terbiye adına, ahlâk ve fazilet adına apaçık bir sapıklık ve çok kokunç bir düşüştür. Böylesine korkunç bir uçurumun kenarında bulunan beşer, şayet kısa zamanda toparlanıp aklını başına almazsa ve şimdiye kadar ihmal ettiklerini telâfi etme ve irtikâb ettiklerini terketme yoluna girmezse çok yakın bir gelecekte kevnî ve ictimaî çok büyük felaketler, sarsıntılar, çalkantılar, herc-ü merçler ve katliamlar ardı arkası kesilmeden biri diğerini takip edip duracaktır. Tarih boyunca ilâhî adâlet kendini hep böyle göstermiştir. Haberiniz olsun!

Şurası tarihi bir gerçektir ki, semâvî esaslarla, nebevî düsturlarla, salih ellerle ve yüce nasihatlerle ıslah ve terbiye olmayı içlerine sindiremeyen insanların akıbetleri hep zalim ve gaddar bir el tarafından terbiye edilmek, yani cezalandırılmak olmuştur. Evet nasihat ile uslanmayan nice kavimlerin ve toplulukların başına Cenâb-ı Hak, bir kısım zalim ve gaddarları, fir'avun ve deccalları musallat etmiş ve o akılsız toplulukları daha dünyada iken perişan etmiştir.

Evet, bizim Kur'ân ve hadisle irtibatımızı kesmemiz ve Kur'ân ve hadis cemaati olan Sahabe-i Kirâm'ı gerektiği şekilde tanıyamayışımız bize çok pahalıya mal olmuştur. Mesela:

* Neslimizin ruh ve gönül dünyası marifetullah ve muhabbetullah ile yeterince beslenemediğinden; sıkıntılar, bunalımlar ve kargaşalar meydana gelmiştir.

* Gençlerimiz, şeytanın iğfal ve aldatmalarına karşı kendini koruyamaz hale gelmiş ve onun oyuncağı olma seviyesine düştüğünden; aklî, kalbî ve ruhî melekelerini kaybetmiş, değer ölçülerini karıştırmış, aslî vazifelerini unutmuş ve sonunda bütün bütün şirâzeden çıkmıştır.

* İnsanımız, terbiye adına uğradığı ihmal yüzünden imanı zayıflamış ve ehl-i dünya gibi dünyaperest, nefisperest ve maddeperest olmuştur. Neticede bir kısım hâdiseler karşısında, sadâkati sarsılmış ve sebatı yok olup gitmiştir.

* İnsanımız, ibadeti terk edip şehvetle ilgili şeylerin esiri olduğundan dolayı daha dünyada iken gayyayı boylamış ve bunalımdan perişan olup gitmiştir.

İşte, bütün bunlar öylesine korkunç felaketler ve cemiyetin ruhunu kasıp kavuran musibetlerdir ki, günümüzdeki insanların ekseriyetinin sahabe gibi gerçek manada birer hidâyet ve istikamet erbabı olarak hayat sürdürmeleri şöyle dursun; çok az bir kısmının hidâyet ve istikametlerini koruyabildiklerine şükretmek lazımdır ve hidâyet üzere bulunanların mutlaka şükürde bulumaları gerekir.

Tarihte çok mühim bir dönüm noktası vardır. Bu dönüm noktasında sahip oldukları yüce hasletler ve gösterdikleri hummalı faliyetler sâyesinde inkar, zulüm, vahşet, ahlâksızlık ve bunalımdan ibaret olan cahiliye asrını kısa bir zamanda iman, adâlet, medeniyet, fazilet ve huzurdan ibaret olan saadet asrına dönüştüren sahabe namıyla meşhur örnek insanlar var. İşte bizim halâsımız ve felahımız ancak sahabe ruhunu içimizde yeniden canlandırmamız ve asr-ı saadetteki havayı hayatımıza hakim kılmamızdır. Evet, Sahabe-i Kirâm'ı tanımak, onları sevmek ve onların rehberliğinde yürümek maddi terakkiye ve manevi tekâmüle ermenin olduğu gibi, neticede kalıcı bir muvaffakıyyeti, küllî bir selameti ve umumi bir saadeti garantilemenin de en kestirme yoludur. Çünkü onların kanaat ve ahlâkları Kur'ân ve Sünnet idi. Kur'ân ve Sünnet ile irtibatı kuvvetli olanın ise üstünlüğü sürekli olur ve onun sırtı hiç bir zaman yere gelmez.

Aslında saadet asrındaki bazı kimseleri Sahabe-i Kirâm olma derecesine çıkaran yüce değerler, yani âyet-i kerimeler ve hadis-i şerifler günümüzde de mevcutturlar. Hem de bazı

yönlerden daha parlak ve daha rahat anlaşılır bir şekilde.. Fakat insanımızın bu temel kaynaklarla irtibatı koparıldığından ve serâp cinsinden şeylerle avutulup kandırıldığından dolayı, neslimiz maalesef kaynağın başında olduğu halde, susuzluktan ölme nasipsizliğine maruz kalan kimsenin acıklı haline düçâr olmuştur.

Asr-ı Saadet'te Kur'ân-ı Kerim'in ve hadis-i şeriflerin toplum hayatında ne derece etkili olduklarını, ilk muhatapları olan Ashâb-ı Kirâm'ı nasıl hidâyet yıldızları derecesine yükselttiklerini ve Ashâb-ı Kirâm'ın cahiliyye asrını saadet asrına nasıl dönüştürdüklerini şu iki hususta özetleyebiliriz:

a. İman ve salâhat açısından:

İslâm'dan önce araplar atalarının dinlerine son derece bağlı kimselerdi. O kadar ki rivayete göre, Mekke'deki her evde tapınmak için bir put vardı. Bir yere giderken evde yapılan son iş puta el sürmek; eve dönünce de ilk iş yine puta el sürmek, yani puta tapmaktı. Bununla beraber hayat nizamları karmakarışıktı. Aralarındaki ihtilafları, kavga ve savaşları halledemiyor, inanç ve düşüncede birlik ve beraberliği bir türlü sağlayamıyorlardı. İşte Kur'ân-ı Kerim'in inmesi ve Hz.Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamber olması ve özellikle Medine-i Münevvere'ye hicret edip İslâm Devleti'nin temellerini köklü bir şekilde atmasıyla o zamana kadar cahiliye devrinin bedevi hayatını yaşayan ve atalarına son derece bağlı olan araplar, Allah'a iman etmek ve bu iman etrafında birleşmekle uyumlu ve huzurlu, disiplinli ve sistemli bir teşkilata sahip bir topluluk seviyesine yükseldiler ve yaşadıkları asırlarını saadet ve huzur asrı olma derecesine çıkardılar. İşte atalarının âdetlerine son derece bağlı olan arapların, batıl âdetlerini terk ederek iman ve islam esaslarıyla alakalı birleştirici ve ruhlarını yükseltici bir hüviyet kazanmalarında Kur'ân-ı Kerim'in ve hadis-i şeriflerin tesirli nasihatlarından ve ikna edici öğütlerinden başka bir şey değildir.

b. Salih amel ve güzel ahlâk açısından:

İnsanlar, sigara gibi bir âdeti, az bir toplulukta, bütün caydırıcı tedbirlere ve bütün büyüklerin ısrarlarına ve kitapların zararlarını anlatmasına rağmen ortadan kaldıramamaktadırlar. Halbuki kız çocuklarını diri diri gömen, katletmekten, vahşetten, fuhuştan, rüşvetten, içki ve hileden başka bir şey bilmeyen o günün arapları, Kur'ân-ı Kerim'i ve hadis-i şerifleri duyup kabul ettikten sonra, o güne kadar alışa geldikleri kötü âdetlerini kısa bir zamanda öylesine kuvvetli bir irade ve ciddi bir azimle ile terk ettiler ki; kız çocuklarını diri diri gömenler karıncaya basmaz oldular.. daha önceleri ma'sum insanları öldürenler, gerektiğinde Allah yolunda din düşmanlarıyla savaşmada birbiriyle yarışır oldular.. daha evvel kendisini idare etmekten aciz kimseler, kabile ve milletleri idare ettiler.. önceleri ahlâksızlığın her türlüsünü yapan kimseler, fazilet âbidesi oldular.. faiz ve içki gibi cemiyetin bünyesini kemiren gayr-i meşrû şeyleri yeyip içenler, şüpheli olan şeyleri bile terk ettiler.. Hile, ihtikâr (tefecilik, alışveriş ve ticarette vurgunculuk) ve zulüm gibi milletin huzurunu bozan şeyleri yapan kimseler mürüvvet, sadâkat ve adâlet sahibi oldular.

İşte bir insanın alıştığı âdetlerini kısa bir zamanda terk etmesi ve yeni ahlâki kurallara alışması çok zor iken, sahabilerin yüzbinlere ulaşan bir cemiyet halinde, eski âdetlerini terk edip bütün davranışlarını ve beşeri münasebetlerini İslâm'a göre ayarlamaları ve hem maddî terakki, hem de manevî tekâmül sahalarında başarıdan başarıya koşmaları; ancak hem akla, hem kalbe ve ruha hitap eden Kur'ân-ı Kerim'in ve onun ilk tefsiri olan hadis-i şeriflerin ikna edici, irşad edici ve terbiye edici olan son derece tesirli ifadelerinin ve ihtiva ettikleri tesirli hakikatlerinin neticesidir. Şu husus çok iyi bilinmelidir ki, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), o devrin insanlarını vahşilikten, kötü âdetlerinden ve taassuptan kurtarıp bütün âleme muallim ve medeni ümmetlere üstad olma mertebesi-

ne çıkarırken zahiri bir sultaya, maddî bir silaha veya kaba kuvvete ve tehdide baş vurmadı. Aksine O, okuduğu âyetlerle ve yaptığı açıklamalarla insanların akıllarını ikna ederek ve kalplerini fethederek ve hatta nefislerini meşrû bir şekilde tatmin ederek o zamanın insanlarını kendisine şuurlu bir şekilde bağladı ve onları bu suretle bütün kötülüklerden vazgeçirip hayırlı ve faydalı yollarda başarıdan başarıya ulaştırdı. Evet O yüce Zat, bütün bu inkişâf ve tekamülü yüce Allah'ın izniyle gerçekleştirirken kalplerin sevgilisi, akılların öğretmeni, nefislerin terbiyecisi ve ruhların sultanı olarak gerçekleştirdi.

İşte bütün bunlar Kur'ân'ı Kerim'in nûrdan ve hidâyetten ibaret ilâhî bir kitap, Hz. Muhammed'in de (sallallahu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın rahmetten ve faziletten ibaret şerefli bir elçi ve Allah'ın izni ile insanlar için gerçek bir mürşid olduğunu gösterdiği gibi, terbiye ve ıslah olmanın çaresi ve reçetesinin de O'nun elinde olduğunu, dünyasını ma'mur ukbâsını mes'ud etmek isteyen kimselerin mutlaka O'nun getirdiği esaslara sahip çıkmaları gerektiğini göstermektedir.

Evet, ilâhî âyetleri ve nebevî hadisleri duyan o günün insanlarının bir kısmı, duydukları hakikatler karşısında ellerini göğüslerine vurarak "Lebbeyk Allahümme lebbeyk" dediler ve sonunda cemaat halinde âlemin reisi oldular. Bir kısmı ise kibir, gurur ve hasedlerinin kurbanı olup o semâvi hakikatlere kulaklarını tıkayarak tenkit parmaklarını uzattılar ve sonunda âlemin rezili oldular. Evet, Ashâb-ı Kirâm itaat ve ittibaları sâyesinde ebedlere kadar âbâd olup maddesiyle manasıyla bütün âleme sultan olurken; müşrikler itiraz ve inkârları yüzünden ebedlere kadar berbâd olup perişan oldular

Kur'ân'ın ve Sünnet'in bu kuvvetli etkisi ve cazibesi saadet asrındaki Müslümanlarda olduğu gibi, aynı derecede olmamakla birlikte daha sonraki nesillerde de görülmüş ve hâlen görülmektedir. Mesela, Müslümanların karşılaştıklarında birbirlerine selam vermelerini ve birbirlerini afvetme-

lerini, büyüklerin küçüklere şefkatle; küçüklerin de büyüklere hurmetle davranmalarını, zenginlerin fakirleri ellerinden tutmalarını; fakirlerin de zenginlere dua etmelerini, devlet ricâlinin vatandaşa karşı merhamet ve adâletle muamele yapmalarını; Müslümanların da kendilerinden olan idarecilerine meşrû çizgide olmak kaydıyla itaat etmelerini ve böylece Müslümanların vahdet içersinde, yaratılış gayeleri doğrultusunda hareket ederek yüce Mevlâ'ya karşı aslî vazifelerini yapmış olmalarını hep Kur'ân-ı Kerimin ve hadis-i şeriflerin iman ve istikamet çizgisinde öğüt verici, irşad edici ve yol gösterici ifadelerinde ve duyguları, yaratılışları istikametinde inkişâf ettirici beyanlarında aramak gerekir.

Gerçek manada imanlı, hidâyetli, adâletli, istikametli ve faziletli olan kimseler ve gerçekten salâh, felah ve necat ehli olanlar Sahabe-i Kirâm olduğuna göre, kurtuluşumuzun yegane çaresi yeniden sadr-ı İslâm'a ve saadet asrına dönmektir. Yani yeniden Kur'ân ve sünnetteki düsturlara, Râşid Halifelerin devrindeki hayat tarzına taptaze bir ruhla dönmek ve imkânlar ölçüsünde Sahâbe-i Kirâm'ın kanaat ve hakikatlerine, ahlâk ve faziletlerine hayrulhalef olmaya çalışmaktır.

Evet, dünyamızı ma'mur ve ukbamızı mes'ud etmek isteyen biz ehl-i İslâm'ın dikkat edeceği en mühim husus, sahabe efendilerimizin yüce kadir ve kıymetlerini çok iyi bilmek, onların izlerinden ayrılmamak ve bıraktıkları kurtuluş reçetelerini bütün hayatımızda tam olarak uygulamaktır. Çünkü onlar tam bir hidayet ve istikamet üzere olup ebedi saadeti garantileyen salihler zümresidirler.

Cenâb-ı Hak biz kullarına akıl, fikir, şuur ve basiret versin. Sahabe-i Kirâm'ın hidayet ve istikametlerine erdirsin ve hem bizi hem de bütün Müslümanları ve bütün İslâm beldelerini maddi-manevi her türlü âfet ve beladan, azap ve helakten muhafaza buyursun. Amin.

SAHABE-İ KİRÂM'IN YETİŞME TARZLARI

Tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de ileri seviyedeki âlim, feylesof ve idareciler, bütün imkânlarını seferber ederek cemiyetlerin selameti ve milletlerin bekası için bir kısım zararlı maddeleri kaldırmayı ve insanları onlardan uzaklaştırmayı hedeflemişler ve bunu gerçekleştirmek için de bazı caydırıcı tedbirlere baş vurmuşlardır. Ne var ki, o kadar gayretlerine rağmen göz dolduracak, elle tutulacak ve başkalarına misal teşkil edecek derecede ciddi bir değişiklik yapamamış; insanların kalp ve kafalarında, yaptıkları kötülüklere karşı bir pişmanlık ve nefret hissi meydana getirememişlerdir. Fakat gel gör ki, bütün insanlığa kurtarıcı bir el olarak gönderilmiş olan Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), peygamberlik vazifesi ile görevli olarak tek başına meydana çıkar çıkmaz çevresindeki insanları kısa bir zamanda ikna etti ve onları katl, şarap, kumar, fuhuş, rüşvet, gasp ve hırsızlık gibi gerek ailelerin, gerekse cemiyetlerin hem dünyalarını hem de âhiretlerini tarumâr eden hastalıklardan ve kötülüklerden vazgeçirdi.

Sahabe namındaki mümtaz cemaatin önüne geçip onlara büyüklüğünü ve peygamberliğini kabul ettiren; onlara iman, ibadet, itaat ve güzel ahlâk gibi müspet davranışları kazandıran ve inkar, zulüm, fuhuş gibi menfi davranışlardan nefret ettirip vazgeçiren Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem), bu verimli neti-

ceyi ve aynı zamanda kalıcı başarıyı nasıl elde etti. Bu hususta sahip olduğu verimli eğitim metotları nelerdi. Ve getirdiği yüce hakikatler uğrunda Sahabe-i Kirâm'a mallarını, evlatlarını hatta canlarını seve seve fedâ ettiren o samimi sevgi ve hürmet, ciddi aşk ve şevk, üstün güç ve kuvvet ne idi acaba?

Ağaç, meyvesi ile tanınır ve sevilir, yetiştirilir ve değerlendirilir. Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) bakın ki; kendisi nûrani ve rûhâni bir ağaç mesabesinde olup her asra birer dalını uzatmış.. Ve her asrda ilim ve fikirleri ile ün salan, güzel ahlâk ve güzel terbiyeye dayalı müspet hareketleri ile meşhur olan ve milletin karanlık ufuklarını aydınlatan İmam-ı Âzam'dan Üstad-ı Âzam'a kadar binlerce hatta milyonlarca Hak dostları, sâdık bendeler ve gerçek mürşidler yetişmiştir. Öyle ki bu zatların her birisi, yaşadıkları asırlarının karanlık ufuklarını aydınlatmakla bizleri kendilerine minnettar bırakmış olup, onlar için her birimiz canımızı seve seve feda ederiz. Acaba bütün bunların feyiz kaynağı, güç kaynağı ve beslendikleri bereket sofrası olan saadet asrı nasıl meydana geldi ve o asrın meydana gelmesinde malları, evlatları, kanları ve canları pahasına pek çok emeği geçen Sahabe-i Kirâm hangi usûl ve metotlarla yetişti? Evet Sahabe-i Kirâm efendilerimiz, nasıl bir ta'lim ve terbiye gördüler ki; iman ve istikamet, ilim ve hikmet, tebliğ ve irşad, gayret ve hizmet adına hem yaşadıkları asırlarını aydınlattılar hem de kendilerinden sonraki asırların maddî-manevi terakki ve tekâmüllerinin tohumları ve çekirdekleri olacak derecede kalıcı eserler bıraktılar?

Kur'ân-ı Kerim, Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) ile ilgili olarak şu gerçeği dile getiriyordu:

﴿ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللّٰهَ
وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَث۪يرًا ﴾

"Andolsun! Allah'ın elçisinde sizin için Allah'ı ve âhireti arzu eden ve Allah'ı çok anan kimseler için (uyulacak) en güzel bir örnek vardır." (Ahzab, 33/21)

İşte bu gibi âyet-i kerimeleri dikkatle dinleyen ve anlayan Ashab efendilerimiz, Resûl-u Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bütün söz ve davranışlarından gerektiği şekilde faydalanmak için her türlü çareye baş vuruyor ve kendilerini başkalarına faydalı olacak şekilde yetiştirmek için olağanüstü gayret sarfediyorlardı.

İşte pek çok sahabe, "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) devrinde şu husulara riayet etmek suretiyle ilim ve marifet elde etmişler ve kendilerini bütün insanlara faydalı olacak şekilde yetiştirmişlerdi:

a. İlim ve İrşad Meclisleri

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), zaman zaman bir kısım hususları duyurmak ve halkı irşad etmek maksadıyla mescitte ilim meclisleri tertip eder ve ders halkaları oluştururdu. Buralarda Sahabe-i Kirâm'a Kur'ân'dan bazı âyetleri okur, bazı şer'i meseleleri duyurur ve onlara bazı nasihatlerde bulunurdu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bu ilim ve irşad meclislerini ve bu ders halkalarını her zaman olmasa bile, ekseriyetle zaman bakımından sabah ve ikindi namazlarından sonra, mekân bakımından da *"Suffe"* denilen ve Sahabe-i Kirâm'dan fakir ve kimsesiz olanların kaldığı yerde bugünkü tabirle *"Suffe yurdunda ve mektebinde"* tertib ederdi. Bu meclisler son derece sade olmakla birlikte, nurâniyetiyle mütenâsip olarak yüce ruhları celbedici ve büyüleyici; sefil ruhları da ilzam edici ve susturucu bir vakara ve bir hüviyete sahip idi.

Sahabe-i Kirâm efendilerimiz, bu ilim ve irşad meclislerinde ve bu hikmet derslerinde Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) çevresinde nurdan bir halka oluşturur, O'nun huzurunda edep ve nezahetle oturur, O'nun okuduğu âyetleri ve yaptığı açıklamaları dikkatle dinler, verdiği hakikat dersini güzelce öğrenir ve

O'ndan çok bereketli feyizler alırlardı. Öyle ki, o nurlu ve feyizli sohbetler esnasında ciddi bir vecd ve istiğrâka girerek bütün dünyevî arzulardan, fâni emellerden ve lüzumsuz düşüncelerden soyunuyor ve âdeta manevi âlemlere yükseliyorlardı. Ve sonra da ilim ve kanaat yönüyle yenilenmiş ve zihin noktasında bir kuş gibi hafiflemiş olarak evlerine dönüyorlardı. Ekseriyetle namazdan sonra yapılan bu tür toplantılar ve tertip edilen bu tür meclisler sık sık olurdu. Bu tür ilim ve hikmet meclisleri ve ders halkaları, arasıra kadınlar için de tertip edilirdi. Hatta onlara hususi bir gün bile ayrılmıştı ki, bu günde Hz Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) toplanan kadınların dertlerini dinler, onlara nasihat eder ve sorularına o meclisteki huzurun müsaadesi ölçüsünde cevap verirdi. Herkesi ilgilendirmeyen, herkesin akıl erdiremeyeceği veya huzurun edebine uygun düşmeyen hususların, meclislerde konuşulmasını veya sorulmasını ise kesinlikle tasvip etmez, hatta uygun bir dille tekdir ettiği bile olurdu.

b. Müzâkere

Sahabe-i Kirâm'ın birçoğu çarşıda-pazarda, bağda-bahçede çalıştığından her zaman Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında sürekli bulunamıyor, bu yüzden de O'nun bütün derslerine iştirak edemiyor ve bütün anlattıklarını dinleyemiyordu. Fakat muhtelif vesilelerle bir araya geldiklerinde Resûl-u Ekrem'den (sallallahu aleyhi ve sellem) duyduklarını birbirlerine naklediyorlardı. Böylece o nûrlu ve feyizli mecliste bulunmayanlar da yapılan nasihatleri ve öğretilen hakikatleri öğrenmiş ve bellemiş oluyordu. Nitekim Enes Bin Malik bu hususta şöyle diyor: "Bizler, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında olduğumuz zaman duyduklarımızı kendi aramızda iyice belleyinceye kadar müzakere ederdik."

Bu türlü müzakereler daha çok Mescid'ün-Nebi'de *"Suffe"* denilen fakir ve kimsesiz sahabilerin barındığı kısımda olurdu. Burası bir mektep ve bir medrese durumundaydı. Resûl-u

Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) bu mektep ve medresenin baş üstadı, Ehli Suffe'de bu mektep ve medresenin mümtaz ve çalışkan talebeleri idiler.

Sahabe-i Kirâm, daha sonraki yıllarda da kendi aralarında sık sık ilim ve iman meclisleri tertip ederler ve bu vesile ile hem bilgilerini tazelemiş, hem birbirlerinden yeni şeyle öğrenmiş, hem de imanlarını yenileyip kuvvetlendirmiş ve şuurlarını ihsan derecesine çıkarmış olurlardı. Öyle ki, neticede Cenâb-ı Hakk'ın her yerde hâzır ve nâzır olduğunu hissedecek ve yüksek bir murakabe ve müşahede altında hareket edecek hâle geliyor ve bu şuurla kemâlât yolundaki tırmanma şeridinde sürekli olarak mesafe kat etmiş oluyorlardı.

c. Ezberleme

İlk zamanlarda âyetlerin nüzulü devam ediyordu. Sahabe-i Kirâm ise İslâm adına her şeyi baştan öğrenmeye ve kavramaya daha yeni başlamış olduklarından âyetlerle hadisleri henüz ayırt edecek durumda değillerdi. İşte bu gibi sebeplerden dolayı Kur'ân âyetlerinin yazılı olduğu sayfalarla karıştırılır ve farkına varmadan âyetlerin arasına beşer sözü karışır endişesiyle hadis-i şeriflerin yazılmasına izin verilmemişti. Fakat hadis-i şeriflerin kıymetini bilen ve onları takdir eden Sahabe-i Kirâm, o bereketli ve hayat verici sözlerin unutulmasına ve gelecek nesillerin onlardan mahrum kalmasına asla razı değillerdi. Bundan dolayı da duydukları hadisleri iyice belliyor, kendi aralarında sürekli tekrar ediyor ve onları dikkatlice ezberlemeye ve muhafaza etmeye çalışıyorlardı. Kaldı ki onları hadisleri ezberlemeye teşvik eden bazı hadis-i şerifler de vardı. Nitekim bir defasında Resûlullah'la (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardı:

"Allah, bizden bir şey işitip de, onu duyduğu gibi (ezberleyip başkalarına) tebliğ eden kimsenin yüzünü ağartsın..." [45]

---

[45] Tirmizi, *Sünen*, 5/34

İşte bu hadisi duyan pek çok sahabe, büyük bir şevkle ve ciddi bir azimle hadisleri ezberlemeye, onları iyice bellemeye ve onları başkalarına nakletmeye azamî derecede gayret gösterdiler.

Cahiliyye döneminde okuma-yazma oranı çok düşük olduğundan bir kısım tarihi olaylar ve faydalı sözler kulaktan kulağa ezber yolu ile nakledilirdi. Bu yüzden sahâbe efendilerimiz ezber işine hiç de yabancı değillerdi; hatta buna yatkınlıkları vardı.

d. Yazma

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Kur'ân-ı Kerim ile karışmaması için ilk zamanlarda hadis-i şeriflerin yazılmasına müsaade etmemişti; ancak daha sonraları ilim elde etme hususunda çok liyakatli olan bazı sahabilere mübarek sözlerini yazmaları için özel izin vermişti. Mesela, hafızasının zayıflığından şikâyet eden bir sahabiye: *"Elinden yardım iste."*[46] yani, *"yaz"* buyurmuşlardı.

Böylece hem hadislerin yazıyla tespit edilmesi daha Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) devrinde gerçekleşmiş oluyordu hem de pek çok sahabi O'nun mübarek sözlerini yazma yoluyla öğrenmiş ve kendilerini yazdıklarına bağlı olarak yetiştirmiş oluyordu. Hatta bazı sahabiler yazdıklarını zamanla bir araya toplamış ve onları *"sahife"* adı verdikleri kitapçıklar haline getirmişlerdi.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) daha hayatta iken bazı hadisleri yazılı metinler haline getiren bu hadis yazarları arasında en meşhur olanları, Abdullah b. Amr b. As, Ebu Hureyre, Cabir b. Abdullah, Hz. Ali, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Sa'd b. Ubade ve Semüre b. Cündeb gibi kimselerdir ki, herbirinin birer hadis sahifeleri vardır.

Bazı kaynakların naklettiğine göre, ileri gelen bir kısım sahabiler, anlayışları kıt olanların nazarında Kur'ân âyetlerine

---

46 Tirmizi, *Sünen*, 5/39

perde olur ve Kur'ân ile karıştırılır gibi bazı mülahazalardan dolayı duydukları hadisleri yazmaktan ve onları yazılı metin halinde gelecek nesillere bırakmaktan kaçınmış ve sadece onları bellemekle yetinmişlerdi. Onlar da o samimi niyetlerinin karşılığını âhirette fazlasıyla göreceklerdir inşaallah...

e. Soru Sorma

Sahabe-i Kirâm bilmediklerini, anlayamadıklarını ve yeni karşılaştıkları meselelerin hal çaresini Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelerek kemâl-i edeple ve tam dikkat ve iştiyakla sorarlardı. O da onların seviyelerine göre ve kolayca anlayacakları şekilde hakikatten, hikmetten, maslahattan ve irşaddan ibaret olan öğretici ve eğitici cevaplar verir ve onların dertlerini hallederdi. Yeter ki bu sorular pek çok kimseyi ilgilendiren ve meclisin huzurunu zedelemeyen sorular cinsinden olsun. Bu cevaplar, bazen nazil olan bir âyet-i kerime ile olduğu gibi bazen de bir hadis-i şerifle oluyordu. Şu âyet-i kerime, Sahabe-i Kirâm'ın sordukları bir soruya hem cevap veriyor, hem de onların bilmediklerini öğrenmek için soru sorduklarına dair gayet açık bir delil teşkil ediyor.

* Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün kendisine kıyametin ne zaman kopacağı ile ilgili bir soru sorulduğunda şu mealdeki âyet-i kerime ile cevap vermişti:

"Ne zaman demir atacak? (gelip çatacak) diye sana saatten (kıyametten) soruyorlar. De ki: Onun bilgisi Rabbimin yanındadır. Onu tam zamanında (gayet haşmetli ve görkemli bir şekilde) açığa çıkaracak olan, yalnız O'dur. O göklerde ve yerde gayet ağır gelmiştir. (Onun şiddetine ne yer dayanabilir ne de gökler) O size ancak ansızın gelecektir. Sanki sen ondan iyice haberdar imişsin gibi sana soruyorlar. De ki: onun bilgisi ancak Allah'ın yanındadır ve lakin insanların çoğu bilmezler." (Âraf, 7/187)

Meclislerden birinde, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) orada bulunanlara bazı şeyler anlatırken birisi gelip dedi ki:

– Ey Allah'ın Rasulü! Kıyamet ne zaman kopacak?

Resûlullah, (sallallahu aleyhi ve selem) kunuşmasını bitirince ona:

– *"Emânet zayi (emanete hıyanet) edildiği zaman, kıyameti bekle."* cevabını verdi. O şahıs tekrar:

– *"Emanet nasıl zayi edilecek (emanete nasıl hıyanet edilecek?)"* diye sorunca;

– *"İşler, ehil olmayan ellere verildiği zaman emanete hıyanet edilmiş olacak. İşte o zaman kıyameti bekle."* [47] buyurdular.

Yeri gelmişken Ebu Eyyûb el-Ensari'nin rivayet ettiği şu hadisi de meâlen olsun nakledelim:

"Bu dinin işleri, ehlinin elinde olursa ağlamayınız. Fakat Bu din ehliyetsizlerin eline düşerse, işte o zaman ağlayınız." [48]

f. Takip

Sahabe-i Kirâm'dan bazıları Hz. Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) ayrılmaz, O'nun bütün anlattıklarını dinler ve bellerlerdi. Bazıları ise ya evleri ve yurtları uzak olduğundan veya ticaret ve ziraat türünden işleri çok olduğundan ötürü nöbetleşe gelirlerdi. O gün ders ve sohbet meclislerinde hazır bulunanlar, Efendimiz'i (sallallahu aleyhi ve sellem) dikkatle dinlerler ve akşam olunca da duyup öğrendiklerini o gün gelemeyen ve o mecliste bulunamayan komşularına ve arkadaşlarına aktarırlardı. Ertesi gün de komşusu veya arkadaşı aynı şeyi yapardı. O bereketli ve feyizli meclise sürekli iştirak edenler

---

47 Buhari, *Cami'us-Sahih*, 1/21
48 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/422

de vardı ki, bunların başında şüphesiz Ebu Hureyre (radıyallahu anh) gelir. Nitekim kendisi bu hususu şöyle dile getirmektedir:

"Muhâcir kardeşlerimiz çarşıda ticaretle; Ensâr kardeşlerimiz bağ ve bahçe gibi malları başında çalışmakla meşgul oluyorlardı. Ebu Hureyre ise karın tokluğuna Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) hizmet ediyor, onların görmediklerini görüp, bilmediklerine şahit oluyordu."[49]

Nöbetleşe gelip dinleyenlere de Hz. Ömer'i (radıyallahu anh) misal verebiliriz. Kendisi şöyle diyor:

"Ben ve Ensâr'dan bir komşum Medine dışında Beni Ümeyye yurdunda otururduk. Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına nöbetle gider gelirdik. Bir gün o giderdi bir gün ben giderdim. O gittiği günün haberini getirirdi. Ben de gittiğim günün haberini getirirdim."[50]

Hasılı: Sahabe-i Kirâm efendilerimiz, nöbetleşmek suretiyle de olsa, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) huzurunda tertip edilen bütün meclisleri ve o meclislerde öğretilen bütün hak ve hakikatleri, ciddi bir şekilde ihtiyaç duyarak ve merakla takip ediyorlardı. Bu suretle de hem yeni nazil olan âyet-i kerimeleri öğrenmiş oluyor, hem Resûl-i Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yaptığı hikmetli ve manalı açıklamaları, söylediği bereketli ve feyizli sözleri dinlemiş oluyor, hem de o gün alınan bir kısım kararlardan haberdar olmuş oluyorlardı.

---

49 Buhari, *Cami'us-Sahih*, 1/38
50 Buhari, *Cami'us-Sahih*, 1/31

SAHÂBE-İ KİRÂM'IN DERECELERİ

Yüce Allah'ın medh-u senâsına ve Resûl-u Ekrem'in iltifat ve sevgisine mazhar olmuş olan Ashâb-ı Kiram'ın fazilet ve üstünlükleri, daha sonraki Müslümanlarla hiç bir şekilde ölçülemeyecek kadar yüksektir. Çünkü onlar Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamber olarak gören kimselerdir. Bununla beraber bütün Ashâb-ı Kirâm amellerin sevabı, derecelerin yüceliği ve şahsiyetlerin fazileti noktasında elbette ki aynı seviyede değildirler. Peygamber Efendimiz'i (sallallahu aleyhi ve sellem) Müslüman olarak hayatında bir defa gören ve Müslüman olarak vefat eden bir kimse, sahabi olma şerefine erişmekle beraber; defalarca O'nu görmüş ve defalaca O'nun sohbetinde bulunmuş bir sahabi ile elbette ki aynı derecede olamaz.

Ezâ ve cefâlara ma'ruz kalmamış, zulüm ve tecavüzlere uğramamış, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte gazalara iştirak etmemiş; mallarını, mülklerini ve vatanlarını bırakıp hicret etmekle karşı karşıya kalmamış olan sahabiler ile her türlü eziyetlere katlanmış, defalarca ölümle burun buruna gelmiş, İslâm binasının kusursuz ve eksiksiz olarak meydana getirilmesi için bazen terlerini, bazen göz yaşlarını, bazen de kanlarını harç olarak, bedenlerini de demir ve tuğla olarak kullanmış ve İslâm'ın yücelmesi uğrunda kendi hayatları dahil her şeylerini seve seve feda etmiş olan sahabiler, elbette ki

aynı derecede olamazlar ve onlar bunların faziletine ve şerefine elbette ki yetişemezler.

İşte islam âlimleri, özellikle de hadis âlimleri Ashâb-ı Kirâm'ı derece, itibar ve fazilet bakımından bazı tabakalara ve guruplara ayırmışlardır. Hadis âlimleri arasında en fazla rağbet gören taksîmât, Hâkim'in yaptığı taksîmâttır. O Ashâb-ı Kirâm'ı on iki tabakaya taksîm etmiştir.[50]

Şöyle ki:

a. Mekke'de Müslümanlığı ilk kabul eden; fakat İslâm'a ait meseleleri öğrenmek maksadıyla ekseriyetle Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın (radıyallahu anh) huzur dolu hanesinde gizli olarak toplanan ve Hz. Ömer'in (radıyallahu anh) Müslüman olduğu güne kadar da imanlarını gizleme mecburiyetinde kalan ilk sahabiler (ilk çilekeşler):

Bunların başında Hz. Hatice validemiz ile Zeyd b. Harise ve kendilerine *"Aşere-i Mübeşşere"* denilen, yani daha hayatta iken cennetle müjdelenen on sahabi gelmektedir. Bu ilk çilekeşlerden diğer bazıları da şunlardır: Habbab b. Eret, Bilal-i Habeşi, Erkam (Abdullah) b. Ebi Erkam, Ebu Zer, Amr b. Abese, Osman b. Maz'un, Abdullah b. Mes'ud, Mus'ab'ül Hayr, Ca'fer b. Ebu Talip, Suheyb-i Rûmî, Yâsir ailesi, ve nihayet Hz. Hamza ile Hz. Ömer...

Mübarek isimlerini burada yazmadığım sahabilerden özür diliyorum. Yüce Mevlâ'mız cümlesinden hoşnut olsun ve cümlesini hoşnut etsin. Amin.

b. Meşhur Dâru'n-Nedve Ashabı ki, Hz. Hamza ile Hz. Ömer'in Müslüman olmasını müteakip yüce Allah'a ve Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) tereddütsüz iman eden ve O'na sonuna kadar sebat ve sadâkat sözü veren Mekkeli Müslümanlar.

---

[51] *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi*, 1/28

c. Mekke'de imanlarının gereklerini yerine getirme imkân ve fırsatını bulamadıklarından dolayı, inandıkları gibi yaşamak niyet ve gayesiyle Habeşistan'a hicret eden sahabiler

d. Birinci akabede Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) görüp O'na iman eden ve biat eden Ensâr'ın ilkleri.

e. İkinci akabede Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile görüşüp O'na hayatlarının sonuna kadar sebat ve sadâkat sözü veren ve biat eden ve ekseriyyetini Ensâr-ı Kiram'ın teşkil ettiği sahabiler.

f. Medine'ye hicret esnasında Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) daha Medine'ye girmeden, yani henüz Kuba'da bulunduğu sırada kendisine yetişip katılan ilk Muhâcirler.

g. Bedir Ashabı, yani Bedir savaşına katılan sahabiler. Nitekim Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir defasında bir hâdise münasebetiyle ileri geri konuşulmaya başlanınca Efendimiz şöyle buyurmuşlardı: "Umulur ki Allah bedir halkına muttali olup şöyle demiştir: Dilediğinizi yapınız. Allah sizi afvetmiştir."[52]

ğ. Bedir savaşı ile Hudeybiye antlaşması arasında hicret eden sahabiler.

h. Rıdvan Biatı'na katılan sahabiler. Yani Hudeybiye'de ağaç altında Hz. Peygambere biat edenler. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de bunlar hakkında mealen şöyle buyurulmaktadır: *"Gerçekten Allah, ağaç altında sana biat eden o müminlerden razı oldu."* Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) de o gün o biata katılanlara hitâben ve ikrâmen şöyle buyurmuşlardı: *"Siz bugün ehl-i arzın en hayırlısısınız."*

k. Hudeybiye antlaşması ile Mekke fethi arasında hicret eden sahabiler. Halid b. Velid ve Amr b. As gibi kimseler.

52 Buhari, *Cami'us-Sahih*, 5/10

l. Mekke'nin fethi günü ve daha sonraları iman edip İslâm'a giren sahabiler.

m. Hz. Peygamber'i (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke fethi gününde, Vedâ Hacc'ı esnasında ve sâir günlerde gören çocuklar.

BİR KİMSENİN SAHABİ OLDUĞU NASIL BİLİNİR

İslâmî ilimlerde, özellikle de Hadis İlmi'nde derinleşen selef-i sâlihin efendilerimiz, bir kimsenin sahabi olduğunun bilinmesi ve bu ünvânla anılabilmesi için bazı yollar tesbit etmişlerdir.

İşte bir kimsenin sahabi olduğu ancak bu tesbit edilen yollardan birisi ile bilinir. Bu yolların başlıcaları şunlarıdır.

a. Tevâtür yolu ile:

Akıl ve adet yönü ile yalan söylemeleri ve yalan söylemek üzere bir araya gelmeleri mümkün olmayan bir topluluğun görüş birliğine varmalarına *"tevatür"* denilmektedir. Tarifte geçen topluluğun kaç kişiden ibaret olacağı hususunda ihtilaf vardır. Kur'ân-ı Kerim'de, değişik hususlarla alâkalı muhtelif âyetlerde geçen bazı sayılar göz önünde tutularak dört, beş, on, on iki, kırk, yetmiş ve üç yüz on iki erkek ile iki kadın şeklinde söyleyenler olmuşsa da bu konuda kesin bir sınır çizilememiştir. Bazı yüce şahsiyetler vardı ki, bunların sahabi oldukları her devirde binlerce kişi tarafından bilinmiş ve tasdik edilmiştir. Bunların, Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) sahâbileri olduklarında, O'nu görüp iman ettiklerinde ve bu iman üzere öldüklerinde asla şüphe yoktur. Bu kimselerin Ashâp'tan oldukları kesindir.

Böyle olan sahabilere örnek olarak; henüz hayatta iken cennetle müjdelenmiş olan Aşere-i Mübeşşere'yi, Ebû Hüreyre'yi, Hz. Âişe'yi ve Zeyd b. Hârise'yi verebiliriz. [53]

Daha hayatta iken cennetle müjdelenen on kişi ile ilgili bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur:

"On kişi cennettedir: Ebû Bekir cennettedir; Ömer cennettedir; Osman, Ali, Zübeyr, Talhâ, Abdurrahman, Ebû Ubeyde, Sa'd b.Ebî Vakkas (...) ve Said bin Zeyd cennettedir." [54]

Tevatür yolu ile sahabi olanlardan bazılarını inkar etmek fâsıklıktır, büyük günahtır. Hz. Ebubekir ile Zeyd b. Hârise'nin sahabiliğini kabul etmemek küfürdür. Çünkü Kur'ân'da, Ahzab Sûresi'nde Hz. Zeyd'in adı geçmektedir.[55] Tevbe Sûresi'nde de Hz. Ebubekir'e de sarahate yakın işaret edilmektedir. [56]

b. Şöhret yolu ile:

Tevatür derecesinde olmamakla beraber, kişinin meşhur olması sebebiyle de sahabeden olduğunun bilinmesidir. Beni Sa'd kabilesinden Dımam b. Sa'lebe Peygamberimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelerek İslâmiyet'i öğrenmiş, kabilesine dönüp onlara öğrendiği hak ve hakikatleri duyurmuş, onlara İslâmiyet'i anlatmış ve onları İslâm Dini'ni kabul etmeye davet etmiş; onlar da bu davete icabet ederek İslâm'ı kabul etmişlerdir. Ukkâşe b. Mıhsan'ın da sahabi olduğu şöhret yolu ile bilinmektedir. [57]

c. Hz Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) *ile görüştüğüne dair meşhûr bir sahabinin veya tabiînden birisinin şahitlik etmesi yolu ile:*

---

53 M. Yaşar Kandemir, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, s. 302

54 Tirmizi, *Sünen*, 5/648

55 Ahzab Sûresi, 33/27

56 Tevbe Sûresi, 9/40

57 M. Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, s. 302

Sahabinin hepsi *"adûl"* (çok adâletli) ve *"emîn"* (güvenilir) kimselerdir ve ümmet tarafından öyle kabul edilmişlerdir. Onlardan herhangi birinin bir kimse hakkında: "Bu kişi sahâbedendir." demesi yeterlidir. Nitekim sahâbeden olan Ebu Musa el-Eş'arî, Müslümanlar Isfahan'ı fethettiklerinde rahatsızlanarak ölen Humame b Ebî Humame'nin Ashab'tan olduğunu belirtmiştir. Böylece Hz Humâme'nin sahabi olduğu bir başka sahabinin şahitliği ile bilinmiş ve kabul edilmiş oldu.[58]

d. Kendisinin sahabi olduğunu söylemesi yolu ile:

Sahabi olduğunu söyleyen kimsenin her bakımdan güvenilir olması ve hicri 110 tarihinden önce yaşamış olması gerekmektedir. Çünkü en son vefat eden sahabinin, hicri 110 yılında Mekke'de vefat etmiş olan Ebu't-Tufeyl Amir b. Vasile el-Leysî olduğu bilinmektedir.[59]

Hicri 110 tarihinden sonra sahabi olduğunu söyleyen kimseye inanılmamış ve itibar edilmemiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'de bir gün mealen şöyle buyurmuşlardı: *"Yüz sene sonra (şu anda) yer yüzünde yaşayanlardan hiç kimse kalmayacak."* [60]

Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) âhirete irtihâl etmesi hicretin onuncu yılında olduğuna göre, en son vefat edecek olan sahabi hicri 110 senesini geçmeyecek demektir. Nitekim öyle olmuştur. Bu husus aynı zamanda Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) gelecek ile ilgili olarak gösterdiği parlak bir mu'cizesidir.

---

[58] *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi*, 1/17
[59] M. Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, s. 304
[60] Buhari, *Cami'us-Sahih*, 1/37

En son vefat eden sahabiler:

a. Mekke'de: Ebu't-Tufeyl (h.100-110)

b. Medine'de: Sâib b. Yezîd, Câbir b. Abdullah, Sehl b. Sa'd ve Mahmud er-Rebî' arasında ihtilaf vardır. (h.90-99)

c. Kûfe'de: Abdullah bin Ebû Evfâ. (h.84-88)

d. Basra'da: Enes b. Mâlik. (H.90-93)

e. Bâdiye'de: Selleme b. el'Ekva'. (h. 64)

f. Tâif'te: Abdullah b. Abbas. (h.68)

g. Dımeşk'te: Vâsile b. Eska' el-Leysî. (h.85-86)

h. Şam'da: Abdullah b. Büsr el-Mâzinî. (h.88)

Cenâb-ı Hak, cümlesinden ebediyyen razı olsun. Amin..

İSLAM'IN KISA ZAMANDA YAYILMASINDA ÇOK ETKİLİ OLAN BAZI HUSUSLAR

Asr-ı Saadet'te İslâm'ın çok sür'atli bir şekilde inkişâf etmesinin ve kısa bir zamanda Arabistan yarımadasının dışına çıkarak yayılmasının ve yapılan hizmet ve faaliyetlerin asırlar boyu kalıcı ve verimli olmasının elbetteki bir kısım âmilleri vardır.

a. Resûlullah'ın azimli gayreti ve sürekli teşviki:

Kur'ân ve Sünnet kaynaklı olan İslâm'ın yayılmasında en mühim ve en etkili amil, şüphesiz ki, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bizzat kendi şahsi gayretidir. Kendisine yüce Allah tarafından verilen tebliğ ve irşad vazifesini, çeşitli kabilelere ve değişik topluluklara bizzat giderek yapmış, kendisine sorulan sorulara değer vererek bizzat cevap vermiş, Kur'ân'ın hükümlerini açıklayarak cemiyette gördüğü batıl ve lüzumsuz şeyleri tashih etmiş, Müslümanların müspet hareketlerini tasvip ve takdir ederek onlara rehberlik vazifesini yapmış ve her hususta Kitabullah'a ve kendi sünnetine uyulmasını ve en ağır şartlarda bile bunlara sahip çıkılmasını sürekli olarak emir buyurmuşlardır. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), iman esaslarının ve Kur'ân hakikatlerinin yayılması uğrunda gösterdiği bu mukaddes ve bereketli faaliyetlerini, sürekli artan bir azim ve canlılıkla şerefli hayatlarının sonuna kadar devam ettirmişlerdir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), İslâm'ın cihanın her tarafına yayılması ve Allah'tan alıp getirdiği yüce hakikatlerinin herkese duyurulması için, herkesten önce kendisi âzami derecede gayret gösterdiği gibi, başkalarının da aynı gayreti göstermeleri için emirlerde, tavsiyelerde ve teşviklerde bulunmuştur. Bu hususla ilgili olarak yaptığı emir ve teşviklerden üç tanesini meâlen zikredelim:

"Allah'ı kullarına sevdirin ki, Allah da sizi sevsin." [61]

"Bizden bir şey duyup da onu tıpkı duyduğu gibi (başkalarına) tebliğ eden kimsenin yüzünü yüce Allah ak etsin. Kendine hadis tebliğ edilen niceleri vardır ki, onu duyandan (kendisine nakledenden) daha iyi muhafaza eder." [62]

"Allah'a karşı duyduğu haşyetten (derin saygı ve ciddi ürpertiden)dolayı ağlayan bir kişi, (memeden çıkan) süt tekrar memeye dönünceye kadar ateşe girmez; Allah yolundaki bir toz ile cehennem dumanı bir arada bulunmaz. (Allah yolunda Allah için cihad eden ve gayret gösterenler cehenneme girmez.)" [63]

İşte bu gibi müjdeli hakikatleri duyan Sahabe-i Kirâm, yerlerinde miskinler ve kötürümler gibi oturmamış, dünyanın dört bir yanına dağılmış ve ellerindeki hakikat nurlarını ihtiyaçlar içersinde kıvranan insanlara ulaştırmış ve bunalımdan canı dudağına gelmiş insanlığın imdadına koşmuşlardır.

b. Sahabe-i Kirâm'ın ilme olan merakı:

Sahabe-i Kirâm efendilerimiz, bir taraftan Kur'ân-ı Kerim'i daha iyi anlamak için, diğer taraftan Resûl-u Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) gerek gönül alıcı sözlü irşatlarından, gerekse hikmetli davranışlarla yaptığı rehberliğinden istifade etmek

---

61 Taberani, *Mu'cem'ül-Kebir*, 8/91
62 Tirmizi, *Sünen*, 5/34
63 Tirmiz, *a.g.e.*, 4/171

için can atıyor; hatta bunun için bazıları işini gücünü bırakıyorlardı. Mesela Ebu Hureyre ilme en çok rağbet edenlerdendi. Nitekim bir gün Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) gelip: "Kıyamet günü şefâatın en çok kime ulaşacak?" diye sorunca, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onun şahsında Sahabe-i Kirâm'ın ilme olan düşkünlüklerini ve bu hususta hırs derecesindeki arzu ve iştiyaklarını gösterme sadedinde ona şöyle mukabelede bulundu:

"Ey Ebû Hureyre! Hadis bellemek için sende gördüğüm hırstan ötürü bu hadisi (hususu) senden evvel kimsenin bana sormayacağını (zaten) tahmin ediyordum. Kıyamet günü halk içinde şefaatime en çok mazhar olacak olanlar, hâlisane bir şekilde içinden gelerek "Lâ ilâhe illallah" diyenlerdir." [64]

Evet, Sahabe-i Kirâm'ın bazıları, ilim aşığı özellikle de âyet ve hadisleri ezberleme noktasında çok iştiyaklı idiler ve durumları da buna müsait idi. İşte bundan dolayıdır ki bu kimseler Kur'ân âyetlerini nazil olduğu gibi belleyip muhafaza ettikleri ve onları bir kitap haline getirip daha sonraki nesillere aynen intikâl ettirdikleri gibi; hadis-i şerifleri de aynı şekilde belleyip muhafaza etmişler ve onları arkadan gelenlere tükenmez bir bereket hazinesi halinde miras olarak bırakmışlardır.

c. Sahabe-i Kirâm'ın tebliğ ve irşattaki azmi:

Sahabe-i Kirâm, duyup öğrendiklerini başkalarına nakletmeye ve onları irşad etmeye karşı son derece azimli ve gayretli kimselerdi. Nitekim, Ebû Zerr'in şu sözü Sahabe-i Kirâm'ın bildiği yüce hakikatleri başkalarına duyurmadaki azmini ve kararlılığını ne kadar da güzel göstermektedir:

"(Beni öldürmek için) kılıcı (ensesini göstererek) şuraya dayasanız; ben de Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) *duy-*

---

[64] Buhari, *Cami'us-Sahih*, 1/33

duğum bir sözü siz işinizi tamamlayıncaya kadar (başımı kesinceye) kadar tebliğ etmeye vakit bulacağımı bilsem; yine o sözü size mutlaka ulaştırırdım.” [65]

İşte Sahabe-i Kirâm, sahip oldukları ilim ve irşad azminin sevki iledir ki, canlarından fazla sevdikleri Mekke ve Medine’den ayrılarak çok uzak bölgelere ve memleketlere dağılmış, oralara yerleşmiş ve yaşamalarının en yüce gayesi olarak gördükleri “İslâm Dini’ni her tarafa yayma vazifesini” oralarda yerine getirmeye çalışmışlardır.

Evet Sahabe-i Kirâm, îlâ-yı kelimetullah ve ihyâ-yı din uğrunda yani, Allah’tan başka ilâh olmadığı hakikatini yüceltmek ve İslâm’ı bütün esaslarıyla her tarafta canlı ve ayakta tutmak için her türlü fedakârlığı göstermiş ve bu şerefli gayeyi gerçekleştirmek için de zamanla âlemin her tarafına dağılmışlardır. O kadar ki, yüz bin küsür sahabiden ancak on bin civarında sahabi Hicaz bölgesinde medfundur. Yüzde doksanı doğup büyüdükleri yerlerden ayrılıp değişik yerlere gitmiş, oralarda hakikat nurlarını ve kurtuluş reçetelerini neşretmiş, oralarda kalmış ve oralarda defnedilmişlerdir.

d. Ezvâc-ı Tahirât:

Özellikle ev hayatına, âile münasebetlerine ve kadınların hususi hallerine ait bilgiler, çoğunlukla Peygamberimiz’in (aleyhissalatu vesselam) aileleri tarafından verilmiş ve sağlanmıştır. Onların başında da Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) gelir. Tabiîn-i Kirâm efendilerimiz diyor ki: *“Biz herhangi bir mevzuda sıkışmadık ki, Hz. Aişe’ye* (radıyallahu anhâ) *gidip soralım da, cevabını almış olmayalım.”*[66] Evet, gerek Kur’ân hakikatlerinin gerekse sünnet prensiplerinin kadınlar arasında yayılmasında, o muhtereme validelerimizin çok büyük hisse-

---

[65] Buhari, *a.g.e.*, 1/25
[66] Mensur Ali Nâsıf, *Tâc*, 3/382

leri vardır. Kadınlar, Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) soramayacakları hususi halleri ile ilgili bazı meseleleri Ezvâc-ı Tahirât'a sorarlar; onlar da gördükleri ve öğrendikleri kadarıyla gerekli açıklamayı yapar ve böylece İslâm Dini'nin yayılmasına ciddi bir şekilde katkıda bulunmuş olurlardı.

e. Resûlullah'ın elçileri:

Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Sahabe-i Kirâm'dan bazılarını etrafa ve yeni Müslüman olmuş kabilere göndermiş ve bununla hem Kur'ân'ın hem de hadislerin öğretilmesini ve İslâm'ın daha süratli bir şekilde yayılmasını gerçekleştirmeyi istemiştir. Onlar da gittikleri memleketlerin başta reisleri olmak üzere bütün halkına Resûl-u Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayat bahşedici olan sözlerini, hikmetten ibaret olan icraatlarını ve İslâm adına koymuş olduğu hükümleri ve bu hükümlerin tatbik şeklini anlatmış ve oranın halkını irşad etmişlerdir. Etrafa elçi göndermeler özellikle Hudeybiye anlaşmasından sonra daha da hızlandı. Nitekim, Hudeybiye dönüşünde daha yolda iken Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün içerisinde altı tane elçiyi değişik yabancı ülkelere (Bizans, Basra, Şam, Mısır, Habeşistan, İran ve Bahreyn) göndermiştir.

İşte, gönderilen bu elçilerin gittikleri yerlerin halkına âyet ve hadislerden öğrendiklerini usûlünce nakletmelerinin, İslâm'ın kısa bir zamanda her tarafa yayılmasında elbetteki çok mühim rolü olmuştur.

f. Dışardan gelen elçiler:

Medine-i Münevvere'ye Müslüman olmak, Müslüman olduğunu bildirmek ve İslâm ile ilgili meseleleri öğrenmek vs.. sebeplerle elçi heyetleri gelirdi. Bunlar başta Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) olmak üzere bazı sahabilerle görüşür ve durumlarına göre bazı şeyleri öğrenirlerdi. Dışarıdan gelen elçiler, daha çok mescitte ağırlanırlardı. Bununla da bir taraf-

tan onların Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) mescitteki Kur'ân-ı Kerim tilavetlerini ve nurlu sohbetlerini dinlemeleri temin edilirdi; diğer taraftan da Müslümanların gerek Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) karşı, gerekse birbirlerine karşı hürmet ve şefkate, saygı ve sevgiye, yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı davranışlarını yakından görmeleri sağlanmış olurdu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisi bu elçilerle bizzat meşgul olurdu; onlara İslâmiyet'i anlatır, dertleriyle ilgilenir ve onlara açıklayıcı sohbetlerde bulunurdu.

Dışardan gelen elçiler veya misafirler bir müddet Medine-i Münevvere'de kaldıktan sonra yurtlarına döner ve görüp öğrendiklerini çevrelerinde bulunanlara nakleder ve onların da ıslah ve irşat olmaları için hummalı bir faaliyet içerisine girerlerdi. Zaten öğrendikleri hakikatleri başkalarına anlatmalarını bizzat Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara emreder ve onları tembihlerdi. Şu hâdise buna bir misaldir:

"Abdülkays oymağı elçileri Peygamberimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) huzuruna geldiler. Ve "Biz uzak yerden geldik. Kabilemiz ile burası arasında Mudar müşriklerinden bir kabile var. Sana ancak haram aylarda gelebiliriz. Emirlerini bildir; arkamızdakilere haber verelim." dediler. Hz. Peygamber de (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara: *"Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Hz. Muhammed'in, Allah'ın elçisi olduğuna inanmak, namazı kılmak, zekat vermek ve ramazan orucunu tutmak gibi dört şeyi ve ganimet mallarının beşte birini vermelerini"* emretti. Ve dört çeşit şarabı içmelerini yasakladı ve *"Söylediklerimi iyice belleyin; arkanızdakilere de haber verin."*[67] buyurdu.

g. Gazveler:

Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bizzat katıldığı seferlerde askerler, O'nun değişik hâdiseler karşısındaki

---

[67] Buhari, *a.g.e.*, 1/30

isabetli davranışlarını ve değişik zamanlarda yaptığı değişik ibadetlerini görme imkânını buluyorlardı. Bunların içinde, Mekke'nin fethi için yapılan sefer ile Tebük seferi daha çok ehemmiyet arzetmektedir. Çünkü bu seferlere civar kabilelerden daha fazla insan katılmış, Resûl-u Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) mübarek hallerini görme ve feyizli hadislerini dinleme imkânını bulmuşlardı. Haliyle o askerler daha sonraları gittikleri veya yerleştikleri memleketlerde görüp duyduklarını naklettiler ve İslâm'ın, çevrelerinde de yayılmasına ciddi hizmetlerde bulundular. Mesela; esirlere yapılacak muamele ve ganimetlerin taksimi ile ilgili âyetler Bedir seferi esnasında inmiş; mut'a nikahının kaldırılması, eşek eti gibi etlerin haram kılınması ve esirlerle ilgili bazı yasaklar Hayber vak'asında bildirilmiş; Mekke'nin harâm kılınması, tefâhur ve imtiyazların lağvedilmesi, hata ile öldürmenin hükmü, sidâne (Kâbe'nin anahtarlarını taşıyıp ona hizmet etme) ve sikâye (hacılara su dağıtma ile ilgili vazifeler) gibi şeylerin kaldırıldığı da fetih günü toplanan büyük bir cemaat huzurunda ilan edilmiştir.

İşte bu gibi seferlerde bulunan kimseler, duyduklarını ve gördüklerini seferden dönünce gittikleri yerlere intikal ettirmiş ve yüce İslâm'ın yayılmasına ciddi katkılarda bulunmuşlardır.

h. Vedâ Haccı:

Pek çok ibadeti tazammun eden, pek çok ibadetin özeti durumunda bulunan ve yirmi üç senelik peygamberlik hayatının âdeta icmali ve fezlekesi hüviyetine sahip olan Vedâ Haccı, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hem hakikat-ı Muhammediyesinin, hem de haktan ibaret olan bereketli sünnetinin pek çok kimse tarafından görülmesine sebep olmuştur.

Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Vedâ Haccı'nda hacc ibadeti ile ilgili yerine getirilmesi gereken ibadetleri anlatmış; Vedâ hutbesinde nesî'nin (cahiliyye arapları kamerî takvimi kullanmakla beraber güneşin hareketlerini de nazara alıyorlar

ve böylece dîni günlerin senenin aynı günlerine isabet etmesi için her üç senede bir ve bazen iki senelik bir aradan sonra takvime bir üçüncü ay daha ilave ediyorlardı. işte bu uydurma takvimin), faizin ve kan davasının kaldırıldığını bildirmiş; kadın ve erkeklerin haklarından ve mirasla alâkalı bazı esaslı hükümlerden bahsetmiştir.

Bu münasebetle burada şu hususu da belirtmekte fayda vardır:

Evet, bütün bunlardan şunu anlıyoruz ki, gerek Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) devrinde, gerekse Hulefâ-yı Raşidîn devrinde değişik ülkelerden yüzbinlerce insan Müslümanlığı kabul ederken bir zorlama ve bir baskı neticesinde değil; sadece duyup öğrendikleri ve görüp kavradıkları hakikatlerin etkisinde kalmaları ve İslâmiyet'teki esasları gayet ma'kul görmeleri ve Sahabe-i Kirâm'ın huzur ve fazilet dolu kanaat ve davranışlarına hayran kalmaları neticesinde kendi arzu ve istekleriyle kabul etmişlerdir.

SAHABE-İ KİRÂM'IN KISA ZAMANDAKİ BÜYÜK BAŞARISI

İslâm Dini, Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) henüz hayatta iken çok süratli bir şekilde inkişâf edip bütün Arabistan'a yayılmıştı. Hz. Ömer (radıyallahu anh) zamanında İslâm orduları Mısır, Suriye ve İran'ı ele geçirmişlerdi. Hz. Osman (radıyallahu anh) zamanında ise İslâm devletinin hudutları, bir taraftan Kuzey Afrika'yı Endülüs sahillerine ulaşacak kadar; diğer taraftan Orta Asya'yı Kabil'i içine alacak şekilde büyümüş ve genişlemişti. Böylece bu ülkelerde hayat sürdüren pek çok din ve ırk ya Müslüman olmuştu veya Müslümanların hâkimiyeti altına girmişti.

İşte İslâmiyet'in kısa bir zamanda çok geniş bir dünyaya yayılmasında ve sonunda değişik milletlerin gerek küçük gerekse büyük kitleler halinde Müslüman olmasında, sebep olmaları yönüyle Sahabe-i Kirâm'ın şahsiyetlerine ve gayretlerine bakan çok mühim bazı etkenler vardır:

1. İslâm Dini'nin âlemşümûl bir din olması:

İslâm Dini son ve ebedî olan bir dindir. Bu itibarla da gerek zaman bakımından gerekse mekân bakımından son derece umumi ve evrenseldir. Yani, kıyamete kadar bütün beşerin maddi ve manevi dış ve iç bütün duygularını ve latifelerini doyuracak ve beşerin her türlü ihtiyacını karşılayacak

şekilde gönderilmiş olan, aynı zamanda insanlık için her türlü terakki ve tekâmül yollarını gösteren, bütün insanlara dünya-ukbâ saadetini tekeffül eden ve geçerliliği kıyamete kadar devam edecek olan gayet fıtrî ve tabiî, aklî ve ilmî bir dindir. Onun daveti din, dil ve ırk farkı gözetmeksizin bütün insanlaradır. İslâm Dini, üstünlüğü sadece takvada görür. Bunun dışında herkese karşı temel adâlet ve hukuk esasları içersinde davranılmasını emreder. İşte İslâm'ın bu herkesi ve her duyguyu tatmin edici olan yönünü hakkıyla temsil eden Sahabe-i Kirâm, bütün insanların faydasına olan çalışmalarında başarılı oldular ve böylece kısa zamanda İslâm'ın her tarafta şehbâl açmasını sağladılar.

2. Sahabe-i Kirâm'ın yüce Allah'la irtibatları çok kuvvetli olmaları ve tazarrû ile niyaza çok önem vermeleri:

Sahabe-i Kirâm, hazarda (yerleşik halde) olsun seferde (yolculuk halinde) olsun, bollukta olsun darlıkta olsun tazarrû ve niyaza, yalvarış ve yakarışa çok önem veriyor ve yüce Mevlâ ile irtibatlarını sürekli canlı tutuyorlardı. Özellikle namaza ve cemaate çok önem veriyor ve namazın sonundaki dua ve tesbihleri imkânlar ölçüsünde ihmal etmemeye gayret sarfediyorlardı. Çünkü biliyorlardı ki, *bütün kalpler yüce Allah'ın elindedir. Yerde gökte gizli açık ne varsa hepsi birden ve teker teker her bir şey O'nun ilmi, iradesi, kudreti ve hikmeti içindedir. O, herhangi bir şey için "ol" dediği anda o şey birden oluverir. Kişi ne kadar çalışırsa çalışsın; şayet O takdir edip izin vermez ise o kimse hiç bir başarı elde edemez. Öyle ise kul, gereken çalışmayı yapıp tedbirini aldıktan sonra takdiri O'na bırakmalı ve başarı ile muvaffakiyeti O'ndan istemelidir. Fakat bunun için de kulun yüce Mevlâ katında az çok bir yüzü ve bir vesilesi olmalıdır ki, yüce Mevlâ da o kuluna değer versin ve onu muvaffak kılsın. Bu hususta en mühim vesile ve en makbul şefaatçı ise hiç şüphesiz huşû ve tazarrû*

ile yalvarmak ve yakarmaktır. İşte Sahabe Efendilerimiz, buna riayet ediyor ve sonunda başarıdan başarıya koşuyorlardı.

Evet, Sahabe efendilerimizin her hâlükârda tazarrû ve niyaza önem vermeleri onların başarılarının temelinde yatan çok mühim bir faktördür.

3. Sahabe-i Kirâm'ın serveti, ilmin ve irşadın hizmetine vermeleri, yani insanlığın kurtuluşu için ilimle servetin el ele, omuz omuza vererek beraber hareket etmeleri:

Evet, Sahabe-i Kirâm'dan İslâmiyeti çok iyi bilen kimselerin değişik ülkelere gidip oranın halkıyla tanışmaları ve tebliğ ve irşatta göz önünde bulunması gerekli olan usûl ve üslûba dikkat ederek oranın kalkına İslâm Dini'ni anlatmaları büyük bir etken olduğu gibi; Müslüman tüccarların değişik ülkelere giderek sahip oldukları maddi imkânlarla bir taraftan tebliğ ve irşad vazifesini yapan kimseleri desteklemeleri ve ilim ve irşad adına müesseseleler kurmaları, diğer taraftan oranın henüz Müslüman olmamış halkıyla güzel ilişkiler kurup onların arasında İslâmiyet'i fiilen temsil etmeleri de büyük bir etkendir. İşte bu iki husus her yerdeki halkın kısa bir zamanda İslâmiyet'i öğrenmesine ve böylece İslâmiyet'in her tarafa yayılmasına zemin hazırlamış oldu

Evet Sahabe-i Kirâm efendilerimiz, topluma iyi huyları ve güzel âdetleri yerleştirmenin başlıca âmillerini, usûlünü ve üslûbunu çok iyi biliyor ve buna özenle riayet ediyorlardı. Onlar meseleleri tebliğ ve insanları irşat etme noktasında uyulması gereken hususlara riayet edince, Cenâb-ı Hak da onları muvaffak kılıyordu.

Evet, daha Hulefâ-yı Raşidîn devrinde pek çok ülkenin İslâm'ın eline geçmesinin, özellikle de 8. asrın başlarında Mâverâünnehir bölgesi, Merv, Buhârâ, Semerkand ve Taşkent gibi şehirlerin ve zamanla bütün Türkistan'ın

Müslümanlar tarafından fethedilmesinin ve Türkler'in kitleler halinde İslâm'a girmelerinin ve derken 10. asırda birbuçuk-iki milyon civarında göçebe Türk'ün toptan Müslüman olmasının ve daha sonraki asırlarda İslâm'ın bütün cihana yayılmasının temelinde sahabe devrinde servetin ilimle el ele, omuz omuza vermesinin çok büyük etkisi vardır.

4. Allah ve Resûlü'ne eksiksiz itaatleri, tam teslimiyetleri ve fevkalâde takvaları:

Sahabe-i Kirâm, her hâlükârda; sevinçte kederde, bollukta-darlıkta, hazarde-seferde, gerek ilâhî gerekse nebevî emirlere itaat ve yasaklardan ictinap etme şuur ve basîretine ermiş kimselerdi. Onlar bu sevimli halleriyle her şeyden önce yüce Mevlâ'nın rahmet ve inayetini ve Resûl-u Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sevgisini ve şefaatini celb etmiş oluyorlardı. Ama bununla da turnayı gözünden vurmuş oluyorlardı. Çünkü yüce Allah bu vesile ile onları muvaffak kılıyor ve onlara her iki cihanın saadet ve selametini bahşediyordu.

Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Kim Allah'tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu yaratır."* (Talak, 65/2)

"Ve her kim Allah'a ve Resûlü'ne (Kur'ân'a ve Sünnet'e) itaat eder ve Allah'tan haşyet duyar ve O'na (himayesine girip sığınır ve) korunursa, işte (fevz ü necat ve felâh u salâh bulup) kurtulacak olanlar ancak bunlardır." (Nur, 24/52)

5. Hakkı, adâleti, hürriyeti ve emniyeti temsil ve telkin etmeleri:

İslâm Dini küfrün ve zulmün bellerini kırmak ve şevketlerini söndürmek ve iman hakikatlerinin önemini kavratmak için, insanları küfür ve zulüm karanlıklarından ve kula kul olma esaretinden kurtarıp sadece yüce Yaratıcı'ya kul olma hürriyetine kavuşturmak için ve neticede beşeri iki cihan saadetine ulaştırmak için gelmiştir. İşte Sahabe-i Kirâm, bulundukları

yerlerde ya adâletle veya merhametle muamele ederler; asla zulümde bulunmazlardı. Özellikle mazlumlara, zayıflara, fakirlere, gariplere, ihtiyarlara ve yetimlere karşı çok daha hassas idiler. Öyle ki, çaresiz olanların ve darda kalanların haklarını takip edip onları memnun etmekten, onların istirahatlarını sağlayıp kırık olan kalplerini sarmaktan ve onların gönüllerine girip hayır dualarını almaktan zevk alıyorlardı. Neticede, sağladıkları adâletle kuvvetli olanların istibdat ve zulümde bulunmalarını; gösterdikleri şefkat ve merhametle de zayıfların isyana ve anarşiye kalkışmalarını önlüyor; değişik sınıflar ve farklı anlayışlar arasındaki ihtilaf noktalarını kaldırıp onun yerine güveni ve hoşgörüyü yerleştiriyor ve her kesimin severek ve kimseden korkmadan yüce Allah'a kul olma hürriyetine yükselmelerine zemin hazırlamış oluyorlardı.

İşte hakkı, adâleti ve emniyeti esas alarak hareket eden Sahabe-i Kirâm, Allah'ın yardımıyla kısa zamanda büyük başarılara imza attılar.

6. Yüce ahlâk sahibi olmaları:

Sahabe-i Kirâm sağlam bir iman ile şuurlu bir itaatin, samimi yalvarış ve yakarışların, basiretli bir din bağlılığının, ciddi bir sebat ve metanetin, fevkalâde bir sadakat ve teslimiyetin, gayet yüksek bir fedakârlığın ve diğergamlığın, ifratkârâne bir tesanüt ve uhuvvetin, sebeplere imkânlar ölçüsünde riayet etmenin ve ciddi bir azmin ve kararlılığın görkemli âbideleri oldukları gibi; şükür ile sabrın, tevazû ile mahviyetin, hayâ ile edebin, şefkat ile sevginin, hürmet ile saygının ve afv ile hoşgörü gibi daha nice güzel hasletlerin de canlı temsilcileri idiler. İşte Sahabe-i Kirâm böylesine yüce ahlâk sahibi olunca; buna karşılık olarak Cenâb-ı Hak da nusret-i ilâhiyesini ve tevfîkât-ı sübhaniyesini onlara yar ediyor ve onları başarıdan başarıya koşturuyordu.

7. Her hususta müvâzene ve denge insanı olmaları:

İslâm Dini şiddet ve taassuptan uzak duran, ifrat ve tefritin ortasında bir yol gösteren, aklı ve kalbi ön planda tutan, ruh ile cesedi beraber düşünen, ilme ve zikre aynı derecede değer veren, manevî tekâmülün yanıbaşında maddî terakkiyi de isteyen, ferdin ve cemiyetin haklarına aynı derecede bakan, devleti halkın hizmetinde ve halkın her türlü huzurunu sağlamakla görevli bir vasıta olarak gören, zengin ile fakiri omuz omuza ve yanyana koymayı esas olarak ele alan ve dünya-ukbâ müvazenesini kurmayı emreden bir dindir. İşte İslâm terbiyesini kendi ruhlarında ve vicdanlarında gerektiği şekilde hazmeden sahabe efendilerimiz, istikamet ve i'tidal ölçüleri içersinde hareket ederek her hususta müvazeneli davranıyorlardı. Kur'ân, insan ve kainat üçlüsü arasında ayırım yapmıyor ve bunları birbirinden kopuk olarak düşünmüyorlardı; tam aksine Kur'ân'ı, insanı ve kâinâtı beraber ele alıp öyle okuyor ve öyle düşünüyorlardı. Ve bu şekilde davranmakla da insanların gönüllerini fethediyor ve böylece İslâm'ın kısa bir zamanda inkişâfına zemin hazırlamış oluyorlardı.

8. İslâm Dini'ni yüceltmeyi birinci iş olarak ele almaları:

Sahabe-i Kiram, Kur'ân'daki esasları ve sünnetteki prensipleri bütün âleme yayma ve onları herkese duyurma hususunu en mühim vazife olarak görüyor, bunu birinci iş olarak ele alıyor ve onda fâni oluyorlardı. Bu hususta çok azimli, kararlı ve cesaretli idiler. Öyle ki, düşmanın çokluğuna ve silah üstünlüğüne kesinlikle bakmıyor ve aldırmıyorlardı. Ama aynı zamanda sahip oldukları imkânları sonuna kadar değerlendiren kimselerdi. İşte sahabe efendilerimizin, tedbirlerini aldıktan sonra takdiri yüce Allah'a bırakarak kendilerine gösterilen hedefe doğru yürümeleri ve gerektiğinde de gözlerini kırpmadan ölüme koşmaları, hatta cihat meydanlarında düşmanı kovalarken aynı zamanda şehadeti gözetlemeleri, bir taraftan

gözü dönmüş din düşmanlarının yüreklerini hoplatıyor ve morallerini bozuyordu, diğer taraftan da bazı insaflı kimselerin İslâm'ın hakkaniyetini görüp Müslüman olmalarına ve böylece Müslümanların çoğalmasına sebep oluyordu.

9. Meşveret ve uhuvvete çok önem vermeleri ve hep müspet hareket etmeleri:

Sahabe-i Kirâm arasında ciddi bir vahdet, uhuvvet ve tesanüt vardı. Kadınıyla-erkeğiyle, genciyle-ihtiyarıyla birbirlerine karşı çok düşkün idiler. Birbirlerine karşı çok şefkatli ve merhametli, son derece saygılı ve hürmetli ve alabildiğine mütevazi ve müsâmahalı idiler. Yaşlıların ve daha önceleri çile çekenlerin tecrübesiyle gençlerin ve yenilerin aktivitesini beraber düşünerek ve bir araya getirerek hizmet vermeye çalışıyorlardı. Birbirleri için hayır dualarda bulunur ve saadet ile muvaffakiyetlerini istiyorlardı. Hasılı, birbirleriyle her hususta uyum içinde olup çok iyi geçiniyorlardı. Cenâb-ı Hak da kalp ve duyguları vahdet içersinde olan o salih kullarının çalışmalarına başarılar lutfediyor ve bu vesile ile İslâm'ın inkişâfını ihsan ediyordu. Daha sonraları ortaya çıkan ve zahirde sevimsiz görünen bir kısım hâdiselere gelince; içtihada dayalı olması veya bazı münafıkların kurdukları planların neticesi olması itibariyle iddiamızı çürütmez ve dâvâmızı iptal etmez ve Sahabe-i Kirâm'a asla bir leke getirmez.

10. Tazyikler ve sıkıntılar karşısında âzami derecede sabır ve sebat göstermeleri:

İlahî yardımın ve kalıcı muvaffakiyetin temelinde iman ve hidayette sarsılmadan sebat etmek, maddi-manevi sıkıntılar ve zaruretler karşısında yılmadan metanet göstermek ve muhalif olanların tazyik ve tehditlerine karşı aldırmadan sabretmek ve sebat göstermek vardır. Özellikle sabır ve sebat aynı gaye etrafında hizmet veren çaplı bir cemaat tarafından

temsil edilirse, hiç kuşku yoktur ki öyle bir sabır, o cemaatı er geç başarıya ulaştırır. Çünkü yüce Allah, tahammül edip sabredenlerin ve metanet gösterip mukavemet edenlerin dostu, velisi ve yardımcısıdır. Hem netice alma hususunda çok acele etmek ve her şeyin bir anda olup bitmesini istemek, hiç bir şeyi istememek, aksiyle tokat yemek ve her şeyden mahrum olmak demektir. Tarih, bunun pek çok canlı şahitleriyle doludur.

Saadet asrında İslâm inkişâf ettikçe, İslâm'a girenler veya İslâm'a sempati ile bakanlar her gün çoğaldıkça ve İslâm dairesi her gün bir kat daha genişledikçe İslâm düşmanları da adavetlerini, gayızlarını ve hücumlarını daha da şiddetli olarak arttırıyor ve İslâm'ın gelişmesini durdurmak için Sahabe-i Kirâm'a karşı dayanılmaz derecede kaba kuvvetlere ve caydırıcı tedbirlere baş vuruyorlardı. Evet Kureyş müşrikleri intikam ve inatlarından, kibir ve gururlarından, kin ve hasetlerinden dolayı Müslümanlara dayanılmaz derecedeki işkenceleri revâ görüyorlardı. Çünkü onlar, İslâm'ın yayılması ve Müslümanların çoğalmasıyla bütün kabahatlerinin açığa çıkacağını, toplum içindeki etkinliklerini ve değerlerini kaybedeceklerini ve ellerinde tuttukları bazı imtiyaz haklarınının ellerinden alınacağını düşünüyor, bunu bir türlü gururlarına yediremiyor ve bundan dolayı da Müslümanlara kan kusturuyorlardı.

İşte hedeflenen bir neticeye varmanın çok mühim bir çaresinin ve ilâhî yardımı celbetmenin çok mühim bir vesilesinin, metanet ve mukavemet göstermek olduğunu ve bütün saadet ve selâmetlerin, zafer ve muvaffakiyetlerin başlıca anahtarının sabır ve sebat etmek olduğunu çok iyi bilen sahabe efendilerimiz, ileriyi gören akıl ve kalp gözleriyle yıllar sonrasını görüyorlar, düşmanlarının akıl almaz hücumları ve tazyikleri karşısında ye'se kapılıp ümitsizliğe düşmüyorlar, hiddete kapılıp muhataplarıyla irtibatı kesmiyorlar, hüküm vermede acele etmiyorlar ve hemen netice almaya kalkışmıyorlardı. Aksine hep ümitle, tedricilik prensibiyle ve teenni düsturuyla hareket ediyorlar ve

yüce Mevlâ'dan kendilerine yardım edip başarıya ulaştırması ve İslâm Dini'ni bütün âlemi içine alacak şekilde inkişâf ettirmesi için dua ediyorlardı. Yüce Allah da onların sabır ve mukavemetlerini boşa çıkarmıyor ve netice itibariyle onları başarıya ulaştırıyordu.

Evet, Sahabe-i Kiram, karşılaştıkları zorluklar ve sıkıntılar karşısında hiç bir zaman sarsılmayan ve can alıcı hâdiseler karşısında âzami derecede gösterdikleri metanet ve mukavemet yönüyle, İslâm düşmanlarının sahip oldukları dayanma ve katlanma güçlerinin üstüne çıkan ve bu vesile ile Allah'ın rahmetine ve inayetine nail olan sabır ve sebat kahramanlarıdırlar.

Elhasıl: Sahabe-i Kirâm efendilerimiz, İslâm'ın başlangıcında sayı bakımından pek az ve kuvvet yönüyle pek zayıf idiler. Fakat onların samimi ve ciddi gayetleri ve yüce irade, kudret, rahmet ve hikmet elinin desteği neticesinde aynen tohum ve çekirdekler gibi süratle o derece neşv-ü nema bularak yükseldiler ve o derece kalınlaşıp kuvvetlendiler ki; zamanla, gözü dönmüş kafirlerin ve zalimlerin hak ettikleri dünyevî cezalarını verecek, gayızlarını kendilerine yutkundurup boğduracak, mazlumların çiğnenen haklarını zalimlerden alacak ve masûm ve mazlûm olan ehl-i imanı sevindirecek adâletli bir icraata, haşmetli bir heybete ve azametli bir hüviyete sahip oldular. Evet onlar, kısa bir zamanda aldıkları güzel terbiye ve çevrelerine neşrettikleri hidayet ve fazilet nurları sayesinde rahmet dolu bir yağmur gibi herkesin özellikle de muhtaçların ve zayıfların imdadına yetiştikleri gibi, kazandıkları inkişâf, ihtişam ve iktidarla da diğer bütün haşmetli ve heybetli hükümet ve iktidarların bazılarını gıptadan hayret içinde; bazılarını ise kıskançlıktan gayz içinde bıraktılar..

SAHABE-İ KİRÂM VE HADİS İLMİ

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) âyet veya hadis olarak talim buyurduğu ve biz ümmetine miras olarak bıraktığı ilim, sonraki nesillere Sahabe-i Kirâm aracılığı ile nakledilmiştir. Mûteber kitaplara göre sayısı yüz bin küsür olan Sahabe efendilerimizin hepsi de elbette ki hadisle meşgul olmamıştır. Hadis alimleri, hadisle uğraşanların sayısının üçyüz, hadis rivayet eden sahabi sayısının da bin üç yüz civarında olduğu kanaatindedirler. Bunlardan bin kadarı da ancak iki-üç hadis rivayet etmiştir. Demek ki, hadisle meşgul olan sahabilerin sayısı epey az bir yekün teşkil etmektedir.

Yüce Allah'ın medhine mazhar olan Sahabe-i Kirâm, adâlet sahibi kimselerdir. Yani kasden ve ısrarla kusur işlemez ve bilerek yalan söylemezler. Kur'ân'a ait bir hakikatin ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile ilgili bir sünnetin yayılması için gerektiğinde canlarını bile severek ve zevkle feda eden bu kimseler, elbette O'nun söylediğini değiştirmek veya söylemediğini söyledi demek suretiyle kasden O'nun adına konuşmaz, O'na iftira etmez ve bu yüzden küfre girmezler. Şayet farkına varılmadan yapılan bir kısım hatalar oldu ise; hadisler üzerinde titizlikle titreyen diğer sahabilerin ikaz ve irşadları ile o hatalar derhal düzeltilmiştir. Öyle ise Ashab efendilerimizin, başka hususlarda olduğu gibi hadis naklinde de kasden kusurlarını aramak ve bunun dedikodusunu yap-

mak çok tehlikeli bir husus olup; ancak İslâm düşmanlarına ait olan ve kine, düşmanlığa ve iftiraya dayalı olan sapık ve çarpık bir anlayışın ifadesidir.

a. İlk Müslümanlar ve Hadis İlmi

Mekke'de İslâm'ın ebedi kurtuluşu tekeffül eden davetini duyar duymaz hemen kabul eden ve kabul ettikleri hakikatlere başkalarını da çağıran ilk Müslümanlardan bazıları şu yüce şahsiyetlerdir: Hz. Ebubekir, Hz. Hatice, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Zeyd b. Harise, Hz. Zübeyr b. Avvam, Hz. Sa'd b. Ebi Vakkas, Hz. Habbab b. Eret, Hz. Bilal-i Habeşi, Hz. Ebu Zer, Hz Abdullah b. Mes'ud, Hz. Erkam b. Ebû Erkam, Ammar b. Yâsir v.s... Allah cümlesinden ebediyen razı olsun. Daha sonraları bunların gayretleriyle Müslümanlar günden güne çoğalmışlardır. O son derece mümtaz şahsiyetler Hz.Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) duydukları âyetleri ve âyetlerin tefsir ve açıklamasından ibaret olan mübarek sözlerini çevrelerinde bulunanlara bıkmadan ve usanmadan yumuşak bir üslupla anlatmış ve onların akıllarını irşad ve nefislerini terbiye etmeye âzami derecede gayret etmişlerdir. Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatta iken ortaya çıkan ve açıklanması gereken meseleler, O'na getiriliyor; O da gerekli olan açıklamayı yapıyor ve meseleyi hallediyordu. Resûl-u Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) irtihalinden sonra İslâm'ın da çok geniş bir alana yayılması ve pek çok kimsenin İslâm dinine girmesi sebebiyle çözüm bekleyen yeni yeni meseleler ortaya çıkmaya başladı. İşte bütün meseleleri âyet ve hadislere göre izah etmenin lüzumuna inanan ve böyle bir hizmeti yapmayı ebedi kurtuluşlarının vesilesi gören Sahabe-i Kirâm efendilerimizin bir kısmı işini gücünü bırakıp, Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında olduğu gibi, O'nun vefatından sonra da kendilerini ilim ve irşad mesleğine verdiler ve vakit fevt etmeden Resûl-u Ekrem'den (sallallahu aleyhi ve sellem) bizzat görüp duyduklarını

veya sahabiler vasıtası ile naklen duyup öğrendiklerini toplamaya ve bir araya getirmeye başladılar. Hatta Abdullah b. Amr, Cabir b. Abdullah, Ali b. Ebi Talip ve Enes b. Malik gibi meşhur sahabiler, duydukları ve öğrendikleri hadisleri hemen bir tarafa yazıyor ve onları kayıt altına alıyorlardı.

Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) maddî-manevî her türlü yardımı yapmış ve O'na her yönüyle sahip çıkmış sahabilerin başında Hulefâ-i Raşidîn ünvanı ile bilinen ilk dört halife vardır.

b. Ehl-i Suffe ve Hadis İlmi

Yüce Allah'ın biricik sevgilisi Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), Medine'de inşa ettirdiği Nurlu Mescidi'nin bir köşesinde üstü örtülü olan bir gölgelik yaptırmıştı. Bu yerde fakir sahabiler kalır; Kur'ân ve hadis öğrenmekle meşgul olurlardı. Bu fakir sahabilerin herhangi bir geçim kaynağı yoktu. Günlük geçimlerini hammallık yapmak ve çalışmak suretiyle veya zengin sahabilerin yardımı ile karşılarlardı. Suffe Medresesi'nde yetişenlerin kimisi Kur'ân ilminde, kimisi hadis ilminde, kimisi sair ilimlerde, kimisi tebliğ ve irşatta, kimisi de cihad ve kahramanlıkta zirveleşmiştir. İşte bu tür sahabilerin barındıkları gölgeliğe "suffe" dendiği gibi; kendilerini ilme verip Kur'ân ve hadisle meşgul olan ve gecelerini burada geçirip kendilerini ibadete veren bu fakir sahabilere de *"Ehl-i Suffe"* adı verilmiştir. Ebu Hüreyre, Bera b. Mâlik, Abdullah b. Üneys el-Cüheni, Suffe Medresesi'nin kendilerini ilme ve ibadete veren seçkin talebelerindendirler.

Ashâb-ı Suffe başlıca şu iki özelliğe sahip idiler:

* Yemeleri, içmeleri, giymeleri, uykuları ve dünyevi meşgaleleri asgari seviyede idi. Yani, ancak yetecek kadar yeyip içiyor; israfa ve lükse kesinlikle girmiyorlardı.

* İbadetleri, takvaları, âhiret endişeleri ve âyet ve hadise dayalı ilmî gayretleri (öğrenip-öğretmeleri) âzami ölçüde idi.

Günümüz, bu mukaddes mirasa sahip çıkacak yiğitleri dört gözle beklemektedir. Özellikle bekar kardeşlerimiz bu iki hususa yani az yeyip içme, fakat çok ibadet etme hususlarına daha çok dikkat etmelidirler. Çünkü bu iki husus aynı zamanda ahir zamanın çekici ve iğfal edici fitnelerine karşı kuvvetli birer siperdirler.

Başta Ehl-i Suffe olmak üzere Sahabe-i Kirâm, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) tebliğ ve irşad vazifesinde çok büyük yardımları olmuş kimselerdir. Kur'ân-ı Kerim'in ve hadis-i şeriflerin gerek lafızlarının gerekse manalarının yayılmasında ve nesillere aktarılmasında pek çok hizmetleri olmuş ve bu uğurda pek çok zahmetlere katlanmışlardır. Onların bu yardımları ve her şeyi göze alarak işe sahip çıkmaları onbeş asırdır unutulmamış ve ebediyen unutulmayacaktır. Bunun içindir ki sahabi olmak, gerek o zaman için gerekse daha sonraları için büyük bir şeref olarak değerlendirilmiştir. Sahabe-i Kirâm'ın diğer hususlarda olduğu gibi; Kur'ân ve hadis ilimlerine yaptıkları hizmetler yönünden de değerleri çok büyük olduğundandır ki, daha sonraki âlimler onların hayatları, hâl tercemeleri ve rivayet ettikleri hadislerin konuları üzerinde titizlikle durmuşlar ve bu sahada ciltler dolusu eserler yazmışlardır.

c. Hz. Peygamber Devrinde Hadis İlmi

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) devinde Hadis ilmi ile ilgili olarak özetle şu üç husus göze çarpmaktadır:

a. Hadis-i şerifleri yazma yasağının konulması:

İslâm'ın ilk devirlerinde yalnız Kur'ân-ı Kerim âyetleri yazı ile tesbit ediliyordu. Sahabe-i Kirâm, Kur'ân âyetlerine gösterdiği hassasiyet ve alâkayı her ne kadar hadis-i şeriflere gösterdi ise de, hadislerin yazılmasına izin verilmediği için

hadisler kaleme alınamamış, fakat hafızalara yerleştirilmişti. Bu yüzden de bazı sahabilerin hafızaları âdeta birer sünnet hazinesi ve birer hadis kütüphanesi haline gelmişti.

İlk devirde konulan hadis yazma yasağı, âyetlerle hadislerin birbirine karışmamaları içindi. Bunun içindir ki bu hususla ilgili olarak Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) meâlen şöyle buyurmuşlardı:

"Benim ağzımdan Kur'ân'dan başka bir şey yazmayın. Kim Kur'ân'dan başka bir şey yazdı ise onu yok etsin. Ancak (duyup gördüklerinizi yazmaksızın) benden rivayet ediniz. Bunda hiç bir sakınca yoktur. (Ancak şunu iyi bilin ki:) Bile bile her kim bana isnad ederek yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın." [68]

b. Hadis-i şerifleri yazma yasağının kaldırılması:

Zamanla Kur'ân âyetleri iyice bellendiği ve âyetleri hadislerle karıştırma endişesi kalmadığı için, belli bir müddet sonra hadis-i şerifleri yazma yasağı kaldırıldı ve Abdullah b. Amr'ın isteği üzerine hadislerin yazılmasına izin verildi.

Hadis-i şeriflerin yazılması için Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) izin verdiğine dair bazı örnekler zikredelim.

Abdullah b. Amr başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlatıyor:

* Ben Resûlullah'dan (sallallahu aleyhi ve sellem) ne işitirsem yazardım. Kureyş beni bundan men etmek istedi. Dediler ki:

"Sen her şeyi yazıyorsun; Resûlullah ise beşerdir. Sevinçli halinde de öfkeli halinde de söz söyler." Ben bunun üzerine yazmaktan vaz geçtim. Daha sonra Resûlullah'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gidip durumu arzettiğimde, mübarek parmağını ağzına götürerek bana şöyle buyurdular:

---

[68] Buhari, *Cami'us-Sahih*, 3/2299

"Yaz; nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, buradan (ağzımdan) hak sözden başkası çıkmaz." [69]

* Ebu Hüreyre (radıyallahu anh), hafızasından şikâyet edince, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ona إِسْتَعِنْ بِيَمِينِكَ "Elinden yardım iste." tavsiyesinde bulunmuşlardı.[70]

* Mekke'nin fethi günü Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in (ir(d buyurduğu hutbeyi Ebu Şah adında bir Yemenli, yazılı olarak kendisine verilmesini istemişti. Resûl-u Ekrem de (sallallahu aleyhi ve sellem): اُكْتُبُوا لِاَبِى شَاهٍ "Ebû Şâh'a yazınız." diye ferman etti.[71]

İşte bütün bunlar eski yasağın kaldırıldığını ve artık hadisleri yazmakta herhangi bir sakınca görülmediğini göstermektedir ki, hadislerin yazılması hususunda çıkan bu tür izin ve emirlerden sonra bazı sahabiler küçük çapta da olsa hadisleri yazmağa başladılar.

c. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) *zamanında hadis-i şeriflerin yazıldığını gösteren bazı örnekler:*

* Ebû Hureyre (radıyallahu anh), Abdullah b. Amr (radıyallahu anh) hakkında şöyle demektedir: "Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sahabileri arasında Abdullah b. Amr'ın dışında, benden daha fazla hadis bilen yoktur. Şu kadar ki, o yazardı ben ise yazmazdım."[72]

* Abddullah b. Amr b. As'ın (radıyallahu anh) *"es-Sadıka"* veya *"es-Sahife"* adıyla tanınan küçük hadis mecmuası meşhur olmuştur.

* Cabir b. Abdullah el-Ensâri'nin (radıyallahu anh) hacc ile ilgili sahifesi de meşhur olmuştur.

---

69 İbn Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, 3/233
70 Tirmizî, *Sünen*, 5/39
71 Tirmizi, *a.g.e.*, 1/39
72 Tirmizi, *a.g.e.*, 1/40

* Zeyd b. Sabit'in (radıyallahu anh) feraiz ilmine ait bir hadis kolleksiyonu vardır.

* Sa'd b. Ebû Vakkas'ın (radıyallahu anh) bazı hadisleri ihtiva eden bir mecmuası vardır.

* Hz. Ali'nin (kerremallahu vechehu) yanında diyet ve esirlerle ilgili bir sahifesi vardır.

* Hz. Ebûbekir'in (radıyallahu anh), Enes b. Malik'i Bahreyn'e gönderirken eline verdiği, sadaka ve zekat nisap mikdarları ile ilgili bir mektubu vardır.

* Hz. Ömer'in (radıyallahu anh) Ebu Musa el-Eş'arî'ye gönderdiği kaza ve muhakeme esaslarını ihtiva eden uzunca bir mektubu bulunmaktadır.

İşte bütün bu örnekler, Rasul-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) daha hayatta iken hadislerin yazıldığını göstermektedir.

d. Rıhle (Hadis öğrenme ve öğretme yolculuğu):

Sahabe-i Kirâm'ın bazısı, hadis adına bildiklerini başkalarına aktarmak, o güne kadar duymadıklarını ve bilmediklerini öğrenmek veya bildiklerini beraber gözden geçirip onları pekiştirmek, sonra da onları başkalarına anlatmak ve öğretmek için uzak yerlere gittiler ve bu uğurda pek çok zahmetlere katlandılar. İşte Sahabe-i Kirâm'ın başlattığı ve gerçekleştirdiği bu harekete *"Rıhle"* denmektedir. Sahabe-i Kirâm türlü gayretler ve fedakârlıklar sayesinde bir taraftan birbirlerinden hadis öğrenirken diğer taraftan da bildikleri hadisleri tabiîne naklettiler. Ve böylece *"Allah, bizden bir hadis işitip de onu ezberleyen, sonra da onu başkasına tebliğ eden kimsenin yüzünü ağartsın."* [73] *"Burada olan olmayana tebliğ etsin. Olabilir ki, kendisine tebliğ olunan onu işitenden daha iyi*

---

[73] İbn-i Mace, *Sünen*, 1/102

beller (ve anlar)"[74] mealindeki hadis-i şeriflerin manasını gerçekleştirmiş oldular.

İşte hadis-i şerifler daha sahabe devrinde, gerek birbirlerine gerekse tabiîne böylesine hummalı faaliyetler ve fedakârlıklar neticesinde nakledilmiş, çevreye yayılmış ve bu sayede günümüze kadar sağlam bir şekilde intikal etmiştir.

Yüce Allah az-çok emeği geçen bütün Sahabe-i Kirâm, Tabiîn-i İzâm ve Tebe-i Tabiîn-i Fihâm efendilerimizden ebediyyen razı olsun ve onların bu hummalı faaliyet ve iştiyaklı gayretlerinden bir nebze de son derece muhtaç ve o nispette de âciz olan biz kullarına ihsan buyursun. Amin...

---

74 Buhari, *Cami'us-Sahih*, 1/24-25

MUALLİM VE MÜRŞİD OLAN SAHABİLER
(İlim ve irşatta, talim ve terbiyede en meşhur olan sahabiler)

Sahabe-i Kirâm'ın bir kısmı daha Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) devrinde kendilerini Kur'ân ve hadis ilmine vermiş ve bu hususta söz sahibi olacak dereceye ulaşmış kimselerdi. Bu sahabiler, açıklanması gereken âyet ve hadisleri insanlara açıklamış ve zamanla onlardan hükümler ve hikmetler çıkarıp halka fetvalar vermişlerdir. Bunlar, bulundukları memleketin halkına hem Kur'ân ve hadis okuyup okutmuşlar hem de onları âyet ve hadislerdeki yüce hakikatlerle irşad etmişler ve neticede Allah'ın izniyle kendilerine lâyıkıyla ittiba eden kimseleri külli bir selamete, umumi bir saadete ve ebedi bir kurtuluşa çıkarmışlardır. İşte en hakiki ilimlerin ve en yüksek hakikatlerin muallimleri, neşirleri ve mürşidleri olan bu sahabiler var ya, yaptıkları bu kudsi vazife sayesinde bütün beşerin efendileri, bütün insanların en hayırlıları, bütün âlemlerin reisleri ve bütün ilimlerin kaynağı ve kıblesidirler.

İlim ve irşad hususunda, talim ve terbiye mesleğinde en çok meşhur olan muallim ve mürşidlerin bir kısmı şunlardır:

a. Ricâl'ül-Kur'ân:

Bunlar, Kur'ân-ı Kerim'i en güzel bilen, onu en iyi okuyan ve onu en sağlam bir şekilde hıfzeden sahabilerdir. Bunlar,

hayatlarının ve vakitlerinin çoğunu Kur'ân-ı Kerim'i okumaya ve onu okutmaya vakfeden ve onun lafzını dilleriyle okudukları gibi, manasını da lisan- ı hâlleriyle okuyup temsil eden ve liyakatle Ehl-i Kur'ân, Hamele-i Kur'ân ve Rical'ül Kur'ân ünvanlarına sahip olan mümtaz şahsiyetlerdir. Bunlar arasında en meşhur olan sahabiler şunlardır:

Abdullah b. Mes'ud, Salim Mevlâ Ebû Huzeyfe, Übey b. Ka'b, Muaz b. Cebel, Zeyd b. Sabit, Ebu Musa el-Eş'arî, Ebû Zeyd el-Evsî, (Sa'd'ül-Kân), Amir b. Füheyre ve Hulefâ-i Raşidîn; kadınlardan da Hz. Aişe, Hz. Hafsa ve Hz. Ümmü Seleme... Allah cümlesinden ebediyen razı olsun.

b. Ricâl'ül-Hadis:

Sahabe-i Kirâm'ın ileri gelenlerinden bazıları, Resûlullah'dan (sallallahu aleyhi ve sellem) görüp duyduklarını başkalarına nakletmeyi bir vazife bilirlerdi. Diğer bazıları ise yalan yanlış rivayet edilmesini engellemek ve özellikle hadis rivayetinin bazı esaslar dahilinde yapılmasını sağlamak düşüncesi ile fazla hadis rivayet etmeyi hoş görmezlerdi.

Çok hadis rivayet edenlerin başında Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) gelir. Fazla hadis rivayet ettiğinden dolayı tenkide uğrayan Ebu Hüreyre, çok hadis rivayet etmesinin sebebini şöyle anlatmaktadır:

"İnsanlar, 'Ebu Hüreyre çok hadis rivayet ediyor' diyorlar. Allah'ın Kitab'ında şu iki âyet olmasa idi, ben bir tek hadis bile rivayet etmezdim. Sonra Ebu Hüreyre şu âyetleri okudu. (Ayetlerin mealleri şöyle): *"İndirdiğimiz açık delilleri ve hidayeti, biz kitapta insanlara açıkça belirttikten sonra, gizleyenler (var ya), işte onlara hem Allah lanet eder hem de lanet edebilenler lanet eder. Ancak tevbe edenlerin, kendilerini islah edenlerin ve hakkı açığa çıkaranların tevbelerini kabul ederim. Ben tevbeleri çok kabul eden ve günahları çok bağışlayanım."* (Bakara, 2/159-160)

"Muhâcir kardeşlerimizi çarşıdaki alış-veriş meşgul ediyordu. Ensâr kardeşlerimizi de mallarında çalışmaları (bağ ve bahçelerinde ziraatle uğraşmaları) meşgul ediyordu. Ebû Hüreyre ise karın tokluğuna Hz. Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) ayrılmıyordu. (hizmet ediyor ve O'ndan hadis öğreniyordu.) Onların bulunmadığı yerlerde bulunuyor (bilmedikleri şeylere şahit oluyor) ve onların bellemediklerini belliyordu." [75]

Bu hususta Ebû Zer el-Gıfârî de şöyle demektir:

"Kılıcı, beni öldürmek için şuraya dayasanız; ben de Resûlullah'dan (sallallahu aleyhi ve sellem) işittiğim bir sözü siz işinizi tamamlayıncaya (başım kesilinceye kadar) tebliğ etmeye vakit bulacağımı bilsem; yine o sözü size mutlaka ulaştırırdım." [76]

İşte Sahabe-i Kirâm'ın böylesine ciddi azimleri ve samimi gayretleri sayesindedir ki, bugün bizler her konuda pek çok hadis-i şeriflere sahibiz.

c. En çok hadis nakleden sahabiler:

Hadis alimleri arasında hakim ve yaygın olan görüşe göre; binden fazla hadis rivayet eden sahabilere *"Müksirin"*; binden az hadis rivayet edenlere ise *"Mukıllûn"* denilir.

* Müksirin olan sahabiler şunlardır:

1. Ebû Hureyre: 5374,
2. Abdullah b. Ömer : 2630,
3. Enes b. Malik : 2286,
4. Aişe-i Sıddîka : 2210,
5. Abdullah b. Abbas : 1660,

---

[75] Buhari, *Cami'us-Sahih*, 1/38
[76] Buhari, *a.g.e.*, 1/25

6. Câbir b. Abdullah : 1540,

7. Ebû Said el-Hudrî : 1171 hadis rivayet etmiştir.

Allah onlardan ebediyyen razı olsun.

* Mukıllûn olan sahabilerden bir kısmı da şunlardır:

1. Hulefâ-i Raşidîn,

2. Abdullah b. Mes'ud: 848,

3. Abullah b. Amr b. el-As: 700,

4. Ebû Musa el-Eş'arî: 360,

5. Berâ b. Âzib: 305,

6. Ebû Zerr'il-Gıfârî: 281,

7. Sa'd b. Ebî Vakkas: 270,

8. Sehl b.Sa'd: 188,

9. Ebu'd Derdâ: 179,

10. Muaz b. Cebel: 157 ve bir de Ümmü Seleme validemiz.

Allah onlardan ebediyyen razı olsun.

d. En çok fetva veren sahabiler:

Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) henüz hayatta iken fetva verebilecek dereceye yükselen meşhur sahabilerin bir kısmı şunlardır:

1. Ebûbekir es-Sıddîk,

2. Ömer b. Hattab,

3. Osman b. Affan,

4. Ali b. Ebi Talip,

5. Abdullah b. Mes'ud,

6. Zeyd b. Sabit,

7. Muaz b. Cebel,

8. Übey b. Ka'b,

9. Ebû Musa el-Eş'arî,

10. Ubade b. Samit...

Dört halife devrinde ise bunlara ilave olarak Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr, Ebu Saîd el Hudrî, Ebu Hüreyre ve bir de Hz. Aişe validemizi de ekleyebiliriz. İsimleri zikredilen bu sahabiler, "en çok fetva veren sahabiler" namıyla meşhurdurlar.

İlim ve irşad hususunda ve talim ve terbiye mesleğinde meşhur olan şu sahabileri de çok iyi bilmek ve çok iyi tanımak lazımdır:

1. Abdullah b. Zübeyr
2. Abdullah b. Selam
3. Selman-ı Farisi
4. Berâ b. Malik
5. İmran b. Husayn
6. Abdullah b. Ümmi Mektum
7. Ukbe b. Amir el-Cühenî
8. Abdullah b. Ebi Evfâ
9. Ebu Ümâme el-Bahilî
10. Cerir b. Abdullah el-Becelî
11. Hassan b. Sâbit

Azizim! Yukarda adları geçen muallim ve mürşid sahabaler var ya, bunlar hem ilim ve amelde hen de iman ve istikamette âlemin merkezi, Özellikle de İslâmi ilimlerde bütün âlemin kıblesi durumundadırlar. Bunu böyle bil ve ona göre davran.

Cenâb-ı Hak, yukarda isimleri zikredilenler başta olmak üzere bütün sahabilerden ebediyyen razı olsun ve onları pek çok hayırlarla mükafatlandırsın. Amin. Barınaklarını firdevs

cennetleri yapsın. Amin. Ve bizleri onlara dünyada sadâkatli yoldaş, cennette de bahtiyar komşu eylesin. Amin...

MÜSLÜMANLAR SAHABE-İ KİRÂM'I NİÇİN ÇOK SEVERLER?

Şu husus hiç bir kimse tarafından inkâr edilemeyecek derecede kesin olan bir gerçektir ki, asırlar boyu İslâm'ın davetine icabet eden ve İslâm'a intisab etmeyi en büyük şeref ve izzet kabul eden herkes, gönlünde Sahabe-i Kiram'a karşı saygı ve sevgiden ibaret olan çok özel bir köşe ayırmış ve bağlılığının derecesine göre onları, o özel köşesinde misafir etmiş ve bunu en büyük iftihar vesilesi yapmıştır. İşte Müslümanları, vicdanlarında bu sevgiye zorlayan elbetteki bazı mühim faktörler vardır. Daha ilk bakışta ön plana çıkan bu faktörlerden bazıları şunlardır:

1. Yüce Allah ve Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) Sahabe-i Kirâm'ı çok seviyor ve onların sevilmesini istiyor. Pek çok âyet-i kerime ve hadis-i şerifte beyan edildiği gibi, Sahabe-i Kirâm, Allah ve Rasulü tarafından değişik şekillerde özel iltifata mazhar olan çok yüce şahsiyetlerdir. Çünkü onlar, Kur'ân'a ve Resûl-i Ekrem'e (sallallahu aleyhi ve sellem) hiç kimsenin sahip çıkmadığı, hatta her kesin kaçıştığı bir zamanda sahip çıkmış ve İslâm'ın yayılması uğrunda bütün imkânlarını seferber etmiş olan gerçek Hak dostları, sadık Peygamber yârânları ve çalışkan hakikat erleri idiler. İşte Sahabe-i Kirâm'ın yüce Allah'ın rızasına ve Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sevgisine mazhar olmaları itibariyledir ki, Müslümanlar onları

gerçekten çok severler ve onlara karşı gönül dünyalarında ayrı bir yer ayırırlar.

2. Sahabe-i Kirâm, Sabıkûn-u Evvelûn olan ilk Müslümanlardır. Onlar, İslâmiyet'i ve onun yüce davetini duyar duymaz tereddüt etmeden kabul etmiş ve en ağır şartlar karşısında bile kanaat ve düşüncelerinden en küçük bir taviz vermeden ve sarsılmadan sonuna kadar iman ve istikamet çizgisini değiştirmemiş olan ilk çilekeşlerdir. Evet, onlar bütün dünyanın düşman kesildiği, kimsenin sahip çıkmadığı ve herkesin yan çizip kaçtığı bir zamanda, Kur'ân'daki hakikatlere ve sünnetteki prensiplere samimiyet ve sadakatle sahip çıkmış olan yüce Hak dostlarıdırlar. İşte Sahabe-i Kirâm, İslâm dâvâsının öncüleri olduklarından dolayıdır ki, Müslümanlar onları fazlasıyla sever ve takdir ederler.

Azizim, bu ilk çilekeş sahabiler var ya, aman bunlara karşı çok hassas olmalı ve çok dikkatli davranmalısın. Bunlara karşı sevgide, saygıda ve iltifatta sakın kusur etmeyesin. Çünkü bunlar yüce daveti duyar duymaz hiç tereddüt etmeden ellerini göğüslerine vurarak *"Lebbeyk"* diyen ve sayıca çok az olmalarına rağmen kalplerinde sahip oldukları iman kuvvetiyle bütün dünyaya meydan okuyan İslâm'ın ilk çilekeşleri olup bizim başımızın tacı, kalbimizin ilacı ve dertlerimizin dermanı olan son derece mümtaz şahsiyetlerdir.

3. Sahabe-i Kirâm, İslâm'ın ilk çilekeşleri, fedakâr ve diğergam fedaileridirler. Bir insanın büyüklüğü, onun yaptığı icraatlarla, gösterdiği faaliyetlerle, katlandığı meşakkatlerle, çektiği çilelerle, îfâ ettiği hizmetlerle ve bıraktığı kalıcı eserlerle, diğer bir ifade ile başkalarının rahatı için kendi rahatını unutmakla doğru orantılıdır. İşte Sahabe-i Kirâm, böyle şahsiyetlerdir. Yani, onlar Allah ve Resûlü yolunda her türlü ezâ ve cefâya katlanmış, İslâm Dini'nin yayılması uğrunda her türlü baskı ve tehdidi göğüslemiş, insanlığın her iki cihan mutluluğuna ermesi için zahmet ve zorluklara tahammül etmiş ve dâvâlarından

vazgeçmeleri için kendilerine yapılan dayanılmaz derecedeki eziyet ve işkenceler karşısında pes etmemiş olan İslâm'ın ve Müslümanların ilk fedakâr ve diğergam fedaileridirler. Ve bu itibarla onlar insanlık ağacının Peygamberler (aleyhimüsselam) hariç en parlak, en sevimli ve en değerli meyvesidirler.

Evet, İslâm'ın ilk dönemlerinde müşrikler, yeni girdikleri dinlerinden döndürmek için Müslümanlara gerek alay etmek şeklinde, gerek hakaret etmek şeklinde, gerekse dayanılması çok güç olan baskı ve işkencelerde bulunmak şeklinde çok şiddetli işkencelerde bulundular. Özellikle kimsesizlere, zayıflara, kölelere ve cariyelere çok daha ağır eziyet ediyorlardı. Öyle ki, sırf imanlarından ötürü kimilerini yakıcı kumlar üzerine yatırıp göğüslerine ağır ve yakıcı taşlar koyarak öğle sıcağında kızgın güneş altında bırakıyorlardı, kimilerinin çıplak vücutlarını, ateşte kızdırılmış demirlerle dağlıyorlardı. Kimilerini de dayanılmaz derecede dövüyor ve onları komalık yapıyorlardı. Bazılarını günlerce aç ve susuz bırakıyorlardı. Bazılarını ise boğulsunlar diye derin sulara batırıyorlardı. Müşrikler, zayıflara ve kimsesizlere yaptıkları bu zulüm ve işkenceleri zamanla halk arasında itibarları çok yüksek seviyede olan kimselere de reva görüyor ve şerefli Mekke'yi onlar için de zindana çeviriyorlardı. Hatta müşrikler, Müslümanlara yaptıkları bu acımasız zulümlerle ve reva gördükleri dayanılmaz işkencelerle yetinmeyip daha sonraları onlarla maddi-manevi her türlü ilgi ve irtibatı kesme kararı aldılar. Bununla da bütün inananları sindirmeyi, onları imha etmeyi ve böylece İslâm güneşini söndürmeyi düşlüyorlardı. Fakat heyhat!.. o sahabe efendilerimiz, inandıkları yüce dâvâ uğrunda bunca işkence ve hakaretlere karşı göğüslerini siper etmiş ve bu can alıcı müthiş eziyetler karşısında hiç sarsılmamış ve en küçük bir gevşeklik göstermemişlerdi. Öyle ki Hz. Yâsir ve hanımı Hz. Sümeyye, Ebû Cehl'in işkenceleri altında can veriyor ve İslâm'ın ilk şehitleri olma şerefine yükseliyorlardı. İşte bundan dolayıdır

ki, bütün Müslümanlar o ilk çilekeş ve ilk cefâkar sahabilere gönül dolusu muhabbet eder ve bununla onlara olan minnettarlıklarını ifade ederler.

4. اَلْمَرْأُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ yani, “Kişi sevdiğiyle beraberdir ve beraber olacaktır” [77] fehvasınca, âhirette onlarla beraber olmak için Müslümanlar, Sahabe-i Kirâm’ı çok severler. Hatta bazıları bu sevgide o derece ileri giderler ki, onları sevmeyi ruhlarının gıdası, hayallerinin cilâsı ve ebedi saadetlerinin yegane vesilesi olarak görürler. Çünkü maddî-manevî kurtuluşun onları sevmekten geçtiğini çok iyi bilirler. Hem Müslümanlar şunu da çok iyi bilirler ki, kişi ancak çok iyi tanıdığını sever, ancak çok sevdiğine benzemek ister ve yalnız sevdiğine hoşlanarak bağlanır ve itaat eder.

Resûl-u Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmaktadırlar: *“Ashâbımdan herhangi biri bir yerde vefât ederse, kıyâmet gününde oranın halkı için bir önder ve bir nur olarak diriltilir.”* [78] İşte Müslümanlar mezkûr hadis-i şerifin bağrında taşıdığı yüce hakikati çok iyi bilirler ve bu yüzden de Sahabe-i Kirâm’a gönül dolusu sevgi beslerler. Nitekim bizler, *“Mihmandâr-ı Nebî olan Ebû Eyyûb el-Ensârî bizim vatan toprakları içinde, İstanbul’da medfûn bulunuyor”* diye övünmüyor ve bunu kendimiz için başlıca bir şeref vesilesi yapmıyor muyuz.?

İşte bu beraberlik saadetine ermek için gerçek Müslümanlar, Sahabe-i Kirâm’a ayrı bir değer verir, onlara nev’-i şahsına münhasır bir sevgi ile iştiyak duyar ve onlara karşı derin saygı hisleriyle dolup taşarlar.

5. Müslümanlar, imanlarının gereği olarak sahabe efendilerimizi çok sever ve onlara karşı fazlasıyla muhabbet bes-

---

[77] Buhari, *Cami’us-Sahih*, 3/2034

[78] Mensur Ali Nâsıf, *Tâc*, 3/305

lerler. Hem Müslümanlar bilirler ki kişi, Sahabe-i Kirâm'ı sevmesi derecesinde yüce Allah'ın sevgisine mazhar olur. Çünkü iman, Sahabe-i Kirâm'ı sevmeyi gerektirir ve bu sevgi kişiyi Allah'ın sevgisine ulaştırır. Nitekim Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde özellikle Ensâr hakkında mealen şöyle buyurmuşlardır:

"Münafıkın (münafıklığın) alameti Ensâr'a kızmaktır ve müminin (imanın) alameti de Ensâr'ı sevmektir."[79]

Diğer bir hadislerinde de mealen şöyle buyurmuşlardır:

"Onları ancak mümin olan sever ve onlara ancak münafık olan kızar; kim onları severse Allah da onu sever ve kim onlara kızarsa Allah da ona kızar."[80]

6. İslâm'a hizmet etmeyi hayatlarının en mühim vazifesi olarak görüyorlardı. Sahabe-i Kiram, bütün imkânlarını zorlayarak ve olağanüstü fedakârlık yaparak İslâmiyet'i her tarafa yaymayı hayatlarının en mühim vazifesi olarak gördüler, bu uğurda canla başla çalıştılar ve pek çok kimsenin iman ve İslâm ile müşerref olmasına ve ebedi saadeti kazanmasına vesile oldular. O günden bu güne kadar yıllar ve asırlar geçtikçe küfür ve şirk cephesi sürekli olarak zayiat vermeye, iman ve tevhid cephesi ise grup grup, bölük bölük adam kazanmaya devam edegeldi. Şayet bu gün âlemin her tarafında Kur'ân'ın gür sesi yükseliyor ve İslâm'ın yüksek sadâsı yankılanıyorsa, pek çok kimsenin kalbi iman ve islam diye atıyorsa ve bugün bizler İslâm topraklarında yaşıyor ve İslâmiyet'ten ciddi bir şekilde haberdar isek; bunun temelinde elbette ki Sahabe-i Kirâm efendilerimizin bereketli gayretleri ve semereli faaliyetleri vardır.

Gerçekten insanlık için en parlak terakki, inkişâf ve tekamül devresi Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) önderliğinde Sahabe-i Kirâm'ın âzami derecedeki fedakârlıklarıyla başlamış

---

79 Müslim, *Cami'us-Sahih*, 1/85
80 Müslim, *a.g.e.*, 1/85

ve onların sürekli olan gayretleriyle alabildiğine genişlemiş ve bu terakki ve inkişâf bütün haşmet ve ihtişamıyla günümüze kadar süregelmiştir. Evet on beş asırdan beri insanlık, İslâm Dini'nin temel prensiplerini koyduğu maddî terakki ve manevî tekamül adına ve gerçek medeniyet ve ebedi saadet adına neye sahipse, bütün bunlar onların ciddi gayretleri ve doğru rivayetleri sayesinde gerçekleşmiştir. Bu yüzden topyekün bütün âlem, onlara hem medyun hem de minnettardır. Ve bu yüzden bütün beşer onlara gönül dolusu sevgi ve hürmet beslemektedir.

7. Sahabe-i Kirâm, hidâyet ve istikamet rehberleridirler. İstikamet, iftira ve tefrite girmeden ve herhangi bir hususta aşırılığa kaçmadan orta yol üzere olmak, îtidâlle hareket etmek ve dengeli yaşamak demektir.

İstikamet, Kur'ân ve Sünnet'in insanın terbiyesiyle ilgili olarak ortaya koydukları enfes prensipleri doğrultusunda dosdoğru olmak demektir.

İstikamet yolu peygamberlerin, sıddıkların, şehitlerin ve sâlihlerin, yâni yüce Allah'ın en seçkin ve en makbûl kullarının yolu olup, Allah katında geçerli olan biricik yoldur. İşte Sahabe-i Kirâm, bu hidâyet ve istikamet yolunun en şerefli öncüleri ve en güvenilir, rehberleridirler.

Diğer bir ifade ile Sahabe-i Kirâm, samimiyet, sadakat, şecaat, sehavet, meşveret, sabır ve sebat gibi yüksek vasıflara sahip olmakla muktedâ bih olma makamına yükselmiş olan ve akaid, ibadet, muamale ve ahlâkla ilgili her türlü fazilette örnek rehber olma derecesine çıkmış bulunan yüce şahsiyetlerdir. Öyle ki, bizler ancak onların kılavuzluğu ve rehberliği sayesinde gerçek hidayeti ve gerçek istikameti bulabiliriz. Ve zaten bundan ötürüdür ki, biz Müslümanlar her hususta onlara iktida ederek bizi yüce Allah'ın rızasına götürecek olan gerçek hidâyet ve gerçek istikamet yolunda yürümeye çalışıyoruz. İşte bu yönüyle de Müslümanlar Sahabe-i Kirâm'ı gönül dolu-

su muhabbetle sever ve onlara âzami derecede saygı duyarlar. Çünkü insan, ihsanın kölesidir.

8. Sahabe-i Kirâm, güzide Hak dostları ve Peygamber yârânları olan kimselerdir. İşte bu yüksek vasıflarından dolayıdır ki Sahabe-i Kirâm, kendileriyle alakalı bir şeyi duyduğum veya okuduğumda, her şeyi unuttuğum ve o anda dünyaya ait hiç bir şeye merakımın kalmadığı ve hayalen onlarla beraber olmaktan ziyadesiyle zevk aldığım ve ciddi bir rahatlık hissettiğim ve onlar âhiret âleminde bulunuyorlar diye; o âleme karşı içimde ciddi bir iştiyakın uyandığı ve âhiretimi onlar sayesinde huzurlu yapacağımı düşündüğüm ve orada onlara (şâyet lutfen kabul buyururlarsa) iltihak etmekle çok bahtiyar olacağıma inandığım son derece mümtaz şahsiyetlerdir. Şayet benim gibi kimseler böyle düşünüyorsa, kâmil iman ve salih amel sahipleri ve gerçek sahabe aşıkları bu hususta kim bilir neler hissedip düşünüyor ve nasıl zevk alıp kendilerinden geçiyorlardır. Hem biz Müslümanlar onlara karşı nasıl gönül dolusu muhabbet beslemeyelim ki, onlar gerçek manasıyla İbâdullah, Ricâlullah, Ensârullah, Muhâcir ilallah, Arif-i billah ve Mücâhid fillah olan güzide Hak dostları ve Peygamber yârânları olan kimselerdir. Biz Müslümanlar olarak bu derece yüksek şahsiyetleri Allah için sevmeyeceğiz de kimleri seveceğiz?

Hasılı: Sahabe-i Kirâm, bize yüce İslâm'ı miras bırakma ikramında bulundular. Yüce Allah da onlara ebedi rıda ve rıdvanını (rızasını ve hoşnutluğunu) ikramda bulunsun, kalplerimize hem onların hem de bütün sevdiği kullarının sevgisini nakşetsin ve bizi onlarla beraber haşretsin. Amin.

ŞU SAHABE-İ KİRÂM'A BAK DA İBRET AL!

17 mayıs 1992 pazar günü Trabzon vakıf merkezinde o sadık, fedakâr ve çalışkan talebelere yaptığım vedâ sohbetinde onlara söylediklerimi faydalı olur niyetiyle az bir değişiklikle burada zikrediyorum:

Aziz kardeşlerim!

اَلْمَرْأُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ *"Kişi sevdiğiyle beraberdir."* Öyle ise sevdiklerimize dikkat etmeliyiz; olur olmaz, değer değmez herkesi ve her şeyi sevmemeliyiz. Sıkıştığımızda kim yardımımıza koşacaksa onu sevelim. Yani, başta yüce Allah'ı sevelim; sonra da Allah'tan ötürü Allah'ın sevdiği ve sevilmesini emrettiği kimseleri özellikle de Hz. Muhammed'i (sallallahu aleyhi ve sellem) ve şerefli Ashab'ını sevelim. Çünkü Ashab-ı Kirâm'ın faziletiyle ilgili olan âyet ve hadisler, yüce Allah'ın onları sevdiğini ilan ettiği gibi; aynı zamanda onların sevilmesi ve rehber cemaat olarak kabul edilmesi gerektiğini de ifade etmektedirler.

İslâm âlimleri de değişik şekillerde Ashab-ı Kirâm'ın üstünlüğünü ve sevilmeleri gerektiği hususu üzerinde durmuş ve çevrelerinde bulunanlara hep bunu telkin ve tavsiye etmişlerdir. Mesela:

İmam Rabbani (kuddise sırrıhu), şöyle diyor: "En büyük bir veli, en küçük bir sahabinin bindiği atının burnuna kaçan toz kadar bile olamaz."

Hasan el-Basrî (radıyallahu anh), bir gün arkadaşlarıyla birlikte otururken; arkadaşları kendisine: "Size ne mutlu! Ashab-ı Kirâm gibi hayat sürdürüyorsunuz." deyince; o şöyle mukabelede bulundu: "Siz Sahabe-i Kirâm'ı görmediğiniz için böyle konuşuyorsunuz. Siz onları görseydiniz, onlara deli derdiniz; Ama onlar da sizi görselerdi, bunlar her halde Müslüman değil derlerdi."

İslâm'ın yayılması ve yücelmesi için Sahabe-i Kirâm'ın var güçleriyle nasıl çalıştıklarını, hâdiseler karşısında nasıl sarsılmadan sebat ettiklerini, Allah yolunda şehit olmak için nasıl yarıştıklarını, Allah ve Resûlü için gerektiğinde en yakınlarını bile nasıl terk ettiklerini ve İslâm'ı yaşamak için gerektiğinde doğup büyüdükleri yurtlarından nasıl ayrıldıklarını gerçek manasıyla bilseniz, onların bu yaptıklarını aklınız almaz da onlara deli derdiniz. Ama onlar da, İslâm kalesinin taş taş yıkılması karşısında sizin hissizliğinizi ve vurdumduymazlığınızı, dünyaya balıklamasına dalışınızı ve ahireti ikinci plana atışınızı, Allah'tan korkar gibi insanlardan korktuğunuzu ve Allah'ı sever gibi fâni şeyleri sevdiğinizi ve çoluk çocuğunuzun fitne ve fesat şebekelerinin oyuncağı olup sapıklık ve ahlâksızlık girdabında boğuluşu karşısında onların talim ve terbiyesiyle gerektiği şekilde ilgilenmeyişinizi görselerdi, sizin için, "bunlar herhalde Müslüman değil" derlerdi.

Evet, Sahabe-i Kirâm, yakîn, ihsan ve ihlas sahibi kimselerdi. İmanları kâmil ve İslâmiyetleri tam idi. Maksat ve gayeleri, iman ve istikamet ehli olarak bütün insanlığa ebedi saadetin lezzetini tattırmak ve onlara ebedi kurtuluşun yolunu göstermek idi. Onlar sürekli olarak Allah ve Peygamber sevgisiyle, şehadet arzusuyla, cennet ve cemâlullah iştiyakıyla yanıp tutuşuyor ve Allah'ın rızasını ve Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hoşnutluğunu kazanma istikametinde âzami fedakârlıkta, sarsılmaz sebatta, hummalı bir faaliyette ve alabildiğine ciddi ve samimi bir uhuvvette ve tesanütte bulunuyorlardı. Bunun alameti olarak da, yüce gayelerine doğru giderken önlerine

çıkan mal, mülk, hane, vatan, anne, baba, evlat hatta canlarını bile terk ediyor ve onları feda ediyorlardı.

İşte bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda Sahabe-i Kirâm'ın ne derece faziletli kimseler olduğu ve ne derece sevilmeleri ve saygı ile anılmaları gerektiği hususu herhalde daha iyi anlaşılır.

Evet, Sahabe-i Kirâm'ı görseydik, mesela ibadete olan düşkünlüklerini, hizmetteki devamlılık ve ciddiliklerini ve âhirete karşı olan aşk ve şevklerini görseydik, onların o yüksek hâllerini, gaflet ve cehaletle perdelenmiş kısa aklımızla anlayamaz ve bu yüzden onlara deli derdik. İşte akla durgunluk, dile suskunluk ve insana yutkunluk veren bazı örnekler:

1. Sa'd b. Rabî'nin, Abdurrahman bin Avf için yaptığı o gayet yüksek derecedeki fedakârlığı o zamandan günümüze kadar dillere destandır:

"Ensar'dan olan Sa'd bin Rabî, Mekke'de iken zengin olan fakat sırf İslâm'ı hakkı ile yaşamak için malını mülkünü ve her şeyini Mekke'de bırakıp Medine'ye hicret eden Abdurrahman bin Avf ile kardeş olunca; onu elinden tutup evine götürdü ve kendisine şu teklifte bulundu: 'Şu iki hanımımdan hangisi ile evlenmek istersen bana söyle; ben onu boşayayım. İddetini bitirince sen onunla evlenirsin. Böylece senin de bir hanımın olmuş olur. Ayrıca şunlar da benim bağ ve bahçelerimdir, onları da yarıdan yarıya bölüşeceğiz.' Fakat Abdurrahman bin Avf bunların hiçbirine razı olmadı ve ona şöyle dedi: 'Kardeşim, Allah senin malına mülküne bereket versin. Ben senin bu samimi teklifini asla kabul edemem. Ancak sen bana çarşının ve pazarın yolunu göster. Bir de bana bir miktar borç ver. Bu iyiliğin bana yeter."

Sa'd b. Rabî (radıyallahu anh), Uhud harbinde delik deşik olmuş vücuduyla şehit olmak üzere iken yanına gelen Zeyd b. Sâbit'e "Ben şu anda cennetin kokusunu duyuyorum" dedikten sonra, Ensar'dan olan kavmine iletmek üzere de vasiyet

olarak şunları söyledi: “Ey kavmim, göz açıp kapama müddeti kadar hayatta olduğunuz halde, şayet Allah Resûlü’ne herhangi bir şey olursa Allah katında sorumlusunuz ve orada hiç bir özrünüz geçerli olmaz.”[81]

Evet, kavmine hayatlarının son nefesine kadar Resûl-u Ekrem’e (sallallahu aleyhi ve sellem) sahip çıkmalarını vasiyyet ediyor ve aksi takdirde ahirette onlarla âdeta ciddi bir şekilde hesaplaşacağını söylüyordu.

2. Sa’d b. Ebi Vakkas’ın (radıyallahu anh) son zamanlarında gözleri görmüyordu. Duası müstecap olanlardan olduğu için dua etseydi her halde duası kabul edilecek ve gözleri açılmış olacaktı. Fakat buna rağmen o, dua etmiyordu. Bunun nedeni kendisine sorulduğunda ise o teslimiyet içerisinde meâlen şöyle diyordu: Ben de biliyorum ki, dua etsem duam kabul edilecek; fakat Cenâb-ı Hakk’ın benim hakkımdaki takdiri, gözlerimin görmesinden daha iyidir. Hem gözlerim açılınca ben kimi göreceğim. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatta değil ki O’nu göreyim. Ben şu gözlerimle O’nu görmeyecek olduktan sonra gözlerimin açılması için neye dua edeyim ki....

3. Mus’ab b. Umeyr (radıyallahu anh), Bedir’de esir düşen müşrik kardeşinin ve annesinin (aynı zamanda Hz. Mus’ab’ın da annesi olur) çok zengin olduğunu ve serbest bırakmaya karşılık olarak kendisinden çok fidye taleb etmesini uzaktan yakından akrabası olmayan Müslüman kardeşine söyledi. Bunun üzerine müşrik olan öz kardeşi dedi ki: “Niçin beni kollamıyor da zengin olduğumuzu ifşa edip bizi ele veriyorsun. Ben senin kerdeşin değil miyim? Beni korumalı değil misin.?” Bunun üzerine Hz. Mus’ab da ona şu cevabı verdi: “Şu anda sen bir müşriksin, o ise bir Müslüman. Sen değil; O benim kardeşimdir.”

---

[81] İbn-i Kayyım Cevzî, *Zâdü’l- Meâd*, 2/107

4. Hz. Mus'ab (radıyallahu anh), ailesi zengin birisiydi. Müslüman olmadan önce çok ciddi maddi imkânlar ve alabildiğine geniş servetler içersinde bulunuyordu. Fakat Müslüman olur olmaz her şeyini tevhid kelimesinin yücelmesi ve İslâm'ın inkişâf etmesi uğrunda infak etti. Öyle ki, Uhud'da şehit olduğunda mübarek vücudunun tümünü örtecek bir kefen kadar bile dünyalığı kalmamıştı...

Hz. Mus'ab (radıyallahu anh), Uhud'da yaralar ve bereler içerisinde şehit olurken Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) yapılan hücumları engelleyemediğinden ve bu yüzden hesaba çekilir korkusundan ötürü yüzünü saklıyordu. Amma gel gör ki, Cenâb-ı Hak o sadık bendenin vazifesini görmek ve onun samimi niyetini gerçekleştirmek üzere onun yerine bir melek göndermiş ve Habîb-i Edîb'ini korumuştu..

5. Uhud'da O'nun mübarek dişinin kırıldığını duyan bir sahabi, bir kenara çekilip "Onun dişinin kırıldığı bir dünyada ben diş taşıyamam" diyerek eline geçirdiği bir taşla ağzındaki bütün dişlerini kırdı. O sahabi, bu haliyle bir taraftan O'na olan sadâkat ve bağlılığını gösteriyor, diğer taraftan da arkadan gelen bizlere hâl diliyle şöyle haykırıyordu: "İşte bak da ibret al; sadakat ve bağlılık dediğin böyle olur." Bu ne sadakat ve bağlılıktır, Ya Rabbi!

6. Mekke fethinde babası Ebû Kuhafe kelime-i şehadeti getirip Müslüman olurken, Hz. Ebubekir (radıyallahu anh), sevinmek yerine üzüntüsünden ağlıyordu. Resûl-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) bunun nedenini sorunca o sadık dost şu mealde cevap vermişti: "Ey Allah'ın Resûlü, Ebû Talip Müslüman olmadı diye sizin kalbiniz çok kırık. Şu anda ne kadar isterdim; babam Müslüman olup ben sevineceğime, sizin amucanız olan ve o çok sıkıntılı günlerde biz Müslümanlara sahip çıkan Ebû Talip Müslüman olsaydı da başta siz olmak üzere hepimiz sevinseydik." Bu ne sadakattir ve bu nasıl bir dostluktur, Ya Rabbi!

7. Hz. Sümeyrâ (radıyallahu anha), Uhud harbi esnasında müşrikler tarafından, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile ilgili olarak yalandan çıkarılan ölüm haberi karşısında; babasını, kocasını, oğlunu ve amucasını seve seve feda edecek derecede yüksek bir fedakârlık ve sadakat örneği göstermiş ve Efendimiz'i (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatta görünce tarihe "Dur ve beni dinle!" dercesine şöyle haykırmıştı:

كُلُّ مُصِيبَةٍ بَعْدَ ذَالِكَ جَلَلٌ يَا رَسُولَ اللّٰهِ "Ey Allah'ın Rasulü! Sen hayattasın ya, senin yolunda en yakın akrabalarımı kaybetmem dahil bütün musibetler nazarımda hiçtir; yeter ki sen hayatta ol."

8. Hz. Nesîbe'nin (radıyallahu anha) Uhud'da gösterdiği yüksek metaneti ve fedakârlığı dillere destandır. Uhud harbinin çok mühim kahramanlarından birisi olan Nesibe Hatun, Uhud harbi esnasında oğlu, kolundan çok ciddi bir şekilde yara almıştı. Nesibe hatun oğlunun yaralarını kısa bir zamanda sarmış ve ona şu tarihi sözü söylemişti: "Oğulcağızım, haydi git de; Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) önünde savaşmaya devam et ve O'nu düşmanlara karşı müdâfaa ve muhafaza et."

Değerli kardeşlerim! Bu hususta hiç olmazsa "Düşün, anla ve ağla" cinsinden olan kitapçıklara bir nazar gezdirseniz; eminim ki, Sahabe-i Kirâm'ın ibret veren ve insanı hayretler içersinde bırakan pek çok hâllerine nigehbân olacak ve kendinizden geçecek; belki de benim gibi Müslümanlığınızdan, hatta insanlığınızdan utanacaksınız. Allah utandırmasın. Amin..

Evet, asr-ı saadette Sahabe-i Kirâm'ın en güzel hasletleri temsil etme noktasında gösterdiği gayet yüksek performans, insanı gerçekten bin düşündüren ve binlerce defa ağlatan ve akla durgunluk, dile suskunluk ve insana yutkunluk veren ibretli hâdiselerle doludur. Burada hatırlatma babında ummandan ancak bir-iki katre zikredildi. Sizler bu hususta geniş bilgi sahibi olmak için Sahabe-i Kirâm'ı tafsilatıyla tanı-

tan feyizli kitaplara mutlaka müracaat etmeli ve onlardan tam istifade etmeye çalışmalısınız.

Aziz kardeşlerim! Sahabe-i Kirâm'ın faziletiyle ilgili olarak hâl ve hakikat böyle olunca; siz de Sahabe-i Kirâm'ı seviniz ve onları başkalarına sevdiriniz. Onlara her yönüyle sahip çıkınız ve tutum ve davranışlarınızla onları temsil etmeye çalışınız. Yani, asr-ı saadet Müslümanı olunuz. Allah ve Peygamber sevgisinde, yakîn ve tevekkülde, cennet ve cemalüllaha iştiyakta, kanaat ve sadakatte, sebat ve metanette, ihlas ve hasbîlikte, ilim ve irfanda, ibadet ve itaatte, zühd ve takvada, tebliğ ve irşatta, haya ve ismette, tevazû ve şefkatte, şecaat ve adalette, fedakârlık ve diğergamlıkta, itimat ve emniyette, sabır ve tahammülde; hasılı, gerçek hidayet ve istikamete ermede ve yüce Allah'ın rızası ve iltifatı ile yetinmede, Sahabe-i Kirâm'a benzemeye çalışınız. Zira Sahabe-i Kirâm'ı sevmek demek, onların sahip olduğu yüksek meziyetlere sahip olmak demektir. Ve ancak böyle bir sevgi, kişiyi âhirette Sahabe-i Kirâm efendilerimize komşu olma derecesine yükseltir.

Sahabe-i Kirâm'ı layıkıyla sevmek ve onlara benzemeye çalışmak, onları layıkıyla bilmeye ve tanımaya bağlıdır. Bu ise onları saygı ve sevgi dolu ifadelerle anlatan kitapları ve şahsiyetleri sürekli olarak okumaya ve dinlemeye ve sahabe efendilerimizi seven gönül ehli kimselerle tanışıp onlarla arkadaşlık yapmaya bağlıdır.

Biçare ben, sahabe efendilerimizle ilgili olarak bütün okuyup dinlediklerimin ve düşünüp anladıklarımın neticesinde o mübarek şahsiyetler hakkında size özet olarak ancak şunu söyleyebilirim:

Azizim! Şu dünyaya şimdiye kadar sayısız insanlar ve cemaatler gelip geçmiş ve daha niceleri gelip geçecektir. Peygamberler (aleyhimüsselam) hariç o toplulukların hiçbiri ricalüllah olan sahabiler gibi değildir. Eğer gerçek hidayete ermek ve tam istikameti bulmak istiyorsan, Allah'a giden yolda hidayet ve istikamet

yıldızlarını takip et ve selamet yolunda onların arkasından git. Çünkü onlardan geri kalmak, yolda kalmak demektir; onlardan ayrı kalmak ise korkunç bir dalalet ve sonsuz bir hasarettir. En iyisi mi sen onlara ihsan şuuruyla ittiba et ki, gerçek kurtuluşa ve ebedi saadete eresin.

Yüce Mevlâmız, Sahabe-i Kirâm'ın iman, istikamet ve hizmetten ibaret olan kanaat ve yaşantılarından bir nebzecik de biz kullarına lutfeylesin ve bizleri Üstad ve imamlarımızla birlikte ebrâr ve ahyâr olan Sahabe-i Kirâm'ın zümresine idhal ve ilhak buyursun. Amin...

BİBLİYOGRAFYA

Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed: *Keşf'ül-Hafâ ve Müzîl'ül- İlbâs*, I-II, Haleb (trz)

Ahmed İbn Hanbel (ö:241/855): *Müsned, I-VI*, Beyrut 1313

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil (ö: 256/870), *el-Câmi'us-Sahîh, I-VIII*, İstanbul 1401/1981

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö:275/888), *Sünen, I-V,* İstanbul 1401/1981

İbn'ül-Esîr, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî, (ö:630/1233), *Üsd'ül-Ğabe fî Ma'rifet'is-Sahâbe, I-V*, Tahran 1280/1860

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, (ö:218/833), *es-Sîretü'n- Nebeviyye, I-IV*, Beyrut 1391/1971

İbn Kayyım El-cevzî, Şemsüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ebî Bekir (ö: 751/1350), *Zâdü'l Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd, I-II*, Mısır, 1390/1970

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, *Kâtib'ül-Vâkidî: et-Tabakât'ül-Kübrâ, I- VIII*, Beyrut 1380/1960

Kandehlevî, Muhammed Yusuf, *Hayatü's-Sahâbe,* I-IV, Beyrut, 1388/1968

Kurtubi, Ebû Amr Yusuf İbn Abdilber En-Nemrî, (ö: 463), *Câmi-u Beyâni'l- İlmi ve Fazlıhî,* Kahire, (trz)

Malik Bin Enes, (ö:179/795), *el-Muvatta, I-II*, İstanbul 1401/1981

Mensur Ali Nâsıf, *et-Tâc'ül-Câmiu li'l-Usûli Fî Ehâdîsi-Râsul, I-V*, Mısır 1347

Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kureyşî (ö:261/875), *el-Câmi'us-Sahîh, I-III*, İstanbul 1401/1981

Nursî, Bedîüzzaman Said, *Şuâlar*, İstanbul 1990, Sözler Yayınevi

Sâbûnî, Muhammed Ali, *Muhtasaru Tefsîri İbn Kesîr*, I-III, Beyrut, 1402-1981

Sahâbîler Ansiklopedisi, *Komisyon, I-II*, istanbul, 1993

Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (360/970), *el-Mu'cem'ül-Kebîr, I-XXV*, Kâhire 1403/1983

Subhi, es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hâdis Istılahları* (Mütercim: M. Yaşar Kandemir), Ankara 1986

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ (279/892), *Sünen, I-V*, İstanbul 1401/1981

Zebîdî, Zeyniddin Ahmet b. Ahmet b. Abdilllatif el-Zebîdî: *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercümesi*, I-XXII, (Mütercim, Ahmet Naim), Ankara 1970